

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI
Yüksek Lisans Tezi

M. E. SALTIKOV-ŞÇEDRİN'İN "BÜYÜKLERE
MASALLAR" ADLI YAPITINDA HİCİV SANATI

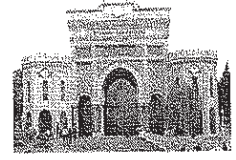
PINAR TURAN
2501080733

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Türkan Olcay

İstanbul 2011

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM** Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan 2501080733 numaralı **PINAR TURAN**'IN hazırladığı "M.E. SALTIKOV ŞCEDRİN'İN BÜYÜKLERE MASALLAR ADLI YAPITINDA HİCİV SANATI" konulu YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 18/11/2011 CUMA günü saat: 11.00' de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin*Kabul*.....'ne* OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
PROF. DR. ZEYNEP GÜNAL	<i>Kabul</i>	<i>Zeynep Günal</i>
DOÇ. DR. EMİNE İNANIR	<i>Kabul</i>	<i>Emine İnanır</i>
DOÇ. DR. TÜRKAN OLCAY	<i>Kabul</i>	<i>Türkan Olcay</i>
DOÇ. DR. GÖNÜL UZELLİ	<i>Kabul</i>	<i>Gönül Uzelli</i>
DOÇ.DR. ESİN OZANSOY	<i>Kabul</i>	<i>Esin Özansoy</i>

Pınar Turan

M. E. Saltıkov-Şçedrin'in Büyüklere Masallar Adlı Yapıtında Hiciv Sanatı

ÖZ

M. E. Saltıkov-Şçedrin, (1826-1889) 19. yüzyıl Rus edebiyatı hiciv sanatında en önde gelen yazarlardan biridir. Şçedrin'in yaşadığı yüzyıl ülkede toprak köleliği sisteminin egemen olduğu bir yüzyıldır; bu sebeple yazar yönetimin olumsuzluklarının yanında toplumun rahatsız edici uysallığını kıyasıya yermiştir. Böylece yazarın betimleme ve karakterlerinde yer alan hiciv okları yerine ulaşmıştır. Sanatçının yarattığı tüm tipler gerçek yaşamdan alınmıştır. Şçedrin, 19. yüzyıl Rus yaşamına bir ayna tutan betimlemelerini ve tiplerini oluştururken ironi, alay, grotesk, dolaylı anlatım gibi sanatsal özellikler yanında, masal türünün temel özelliklerden olan alegori ve ezop dilini kullanarak birbirinden özgün yapıtlar kaleme almıştır. Şçedrin'i güçlü kılan sanatsal özelliklerinin zenginliği ve güzelliğidir.

“M. E. Saltıkov-Şçedrin'in ‘Büyüklere Masallar’ Adlı Yapıtında Hiciv Sanatı” konulu bu yüksek lisans tezinde, yazarın hiciv sanatı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı; ülkemizde pek tanınmayan bu hiciv ustasının en önde gelen yapıtlarından biri olan “Büyüklere Masallar”ı ayrıntılı olarak inceleyerek, Şçedrin'i bir nebze olsun tanıtmaya çalışmak ve yazarın hiciv sanatındaki ustalığını ortaya çıkarmaktır.

Pınar Turan

The Art of Satire in M. E. Saltıkov- Scedrin 's Tales of Adults

ABSTRACT

M. E. Saltykov- Scedrin, (1826-1889) is one of the most prominent writers of the 19th century Russian literature in the art of satire. The century Scedrin lived was the era when the dominant system of the country was land slavery, for this reason, he criticized the irritating compliance of the society as well as the negatives of the management. Thus, the author's description and the satirical arrows that were in his characters reached their places. All characters that the author created were taken from the real life. Scedrin wrote out allegory and Aesop language from the basic features of the story as well as the artistic features, such as irony, mockery, a grotesque, indirect speech when creating the descriptions and typing that hold a mirror to the 19th century Russian life. The richness and beauty of artistic characteristics keep Scedrin strong.

The satirical art of the artist on "The Art of Satire in M. E. Saltykov- Scedrin 's Tales of Adults" is discussed in detail in this master thesis. The purpose of this study is to try and introduce Scedrin in the slightest and reveal his mastery in the art of satire by examining one of the leading works in art of satire titled "Tales for Adults" in detail that is not well known in our country.

ÖNSÖZ

Eski Yunan ve Roma geleneğinde M.Ö. dönemlerde ortaya çıkan hiciv, gelişimini Batı ve Rus edebiyatlarında sürdürmüştür. Hiciv konuları yüzyıldan yüzyıla çeşitlilik gösterse de aynı ortak amaçta birleşmişlerdir. Söz konusu ortaklık, yönetim ve toplumda süre gelen olumsuzlukları ve çarpıklıkları eleştirmektir.

Rus yazar M. E. Saltıkov-Şçedrin, (1826-1889) hiciv sanatındaki tüm ustalığını kullanarak döneminin olumsuzluklarını ve kusurlarını olduğu gibi gözler önüne sermiştir. Bu çalışmanın amacı; hicvin ilk ortaya çıktığı dönemlerle birlikte, Batı ve Rus edebiyatlarındaki oluşumu ve gelişimi üzerinde durarak, hiciv sanatını ustalıkla kullanan Şçedrin'i Türk okuyucuya tanıtmaktır. Bu amaçla çalışmada Saltıkov-Şçedrin'in "Büyüklerle Masallar" adlı yapıtında hiciv konusu ele alınmıştır. Çalışma sürecinde ülkemizde Şçedrin ile ilgili kaynakların yetersizliğinden dolayı ağırlıklı olarak Rusça kaynaklardan faydalanılmıştır.

Bu tez çalışması sırasında bana her zaman yardımcı olmaya çalışan ve değerli fikirleriyle beni yönlendiren sevgili tez danışmanım Doç. Dr. Türkan Olcay'a, İstanbul Üniversitesi Slav Dilleri ve Edebiyatları bölümünün öğretim üye ve elemanlarına, ayrıca yakın dostlarım Hülya Dağ ile Melike Tursunaly'a ve değerli aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
1. BİR EDEBİYAT TÜRÜ OLARAK HİCİV	
1.1. Bir Kavram Olarak Hiciv	3
1.2. Hicvin Özellikleri	5
1.3. Hiciv Türünün Doğuş ve Gelişimi	
1.3.1. Yunan ve Roma Edebiyatında Hiciv	11
1.3.2. Batı Edebiyatında Hiciv	15
1.3.3. Rus Edebiyatında Hiciv	23
2. M. E. SALTIKOV-ŞÇEDRİN VE EDEBİ YAŞAMI	
2.1. Çocukluk ve Gençlik Dönemi (“Çelişkiler” ve Karışık Bir İş”)	34
2.2. 1850’li Yıllar (“Eyalet Denemeleri”)	38
2.3. 1860’lı ve 1870’li Yıllar (“Bir Kentin Tarihi”, “Taşkentli Beyler”, “Bir Taşralının Peterburg Günlüğü”, “İyi Niyetli Sözler”)	45
2.4. 1880’li Yıllar (“Golovlev Ailesi”)	51
3. M. E. SALTIKOV-ŞÇEDRİN’İN “BÜYÜKLERE MASALLAR” ADLI YAPITI	
3.1. Oluşum Süreci	57
3.2. Konu ve Ana Tema	59
3.3. Kahramanların Özellikleri	64
3.4. Sanatsal Özellikler	68

3.5. Yapıtın İncelenmesi	
3.5.1. Yabanıl Ağa	76
3.5.2. Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü	82
3.5.3. Vicdan Kayboldu	89
3.5.4. Bilge Kayabalığı	97
3.5.5. Güneşte Kurutulmuş Akbalık	103
3.5.6. Bilim ve Sanat Koruyucusu Kartal	110
3.5.7. Voyvoda Ayı	117
3.5.8. İdealist Havuz Balığı	124
3.5.9. Beygir	130
3.5.10. Liberal	134
3.5.11. Sağduyulu Tavşan	140
3.5.12. Büyüklerine Başvuran Karga	145
SONUÇ	153
KAYNAKÇA	156

GİRİŞ

M. E. Saltıkov-Şçedrin, (1826-1889) “Büyüklerle Masallar” adlı yapıtıyla 19. yüzyıl Rus edebiyatında son derece önemli bir yer edinmiştir. Bir hiciv ustası olarak adlandırılan yazar, söz konusu yapıtında Rus folklorunda yer alan peri masalları, halk masalları ve hayvan konulu masalları harmanlayarak edebi bir masal türü yaratmıştır.

Şçedrin’in edebi gücü, hiciv için gerekli olan tüm sanatsal özellikleri etkin bir şekilde kullanmasından, hicvin politik ve toplumsal yaşamdaki işlevini iyi idrak etmesinden kaynaklanmıştır. Yazar, oklarını toplumsal yapıya ve politik sisteme doğrultmuştur. Masallarının düşünsel çerçevesini; halkın çıkarlarını savunmak, insanların birbirlerine zulüm etmelerine karşı çıkmak ve toplumsal ideallerin iyileşmesi için mücadele etmek oluşturmuştur. Tüm bunlar yazarın masallarında özgün bir şekilde hayata geçmiştir.

“M. E. Saltıkov-Şçedrin’in ‘Büyüklerle Masallar’ Adlı Yapıtında Hiciv Sanatı” konulu bu çalışmada Şçedrin’in söz konusu özelliklerini gözler önüne sermek amaçlanmıştır. Yazarın hiciv sanatını ne denli ustaca kullandığını gösterebilmek için yapıt ayrıntılı olarak incelenecektir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ana bölümde bir kavram olarak hiciv üzerinde durularak, hicvin özellikleri ele alınacaktır. Bununla birlikte hicvin Yunan, Roma, Batı ve Rus edebiyatlarındaki doğuş ve gelişimi irdelenecektir.

Hiciv, toplum yaşamındaki olumsuz ve yüz kızartıcı olayları ortaya çıkaran bir sanat olmasının yanında, belirli komik öğeler yardımıyla kızgınlığı ve eleştirilen durumu bir bütünlük içerisinde verebilmektedir. Bunu yaparken de durumu sanki normalmiş gibi gösterebildiği ve sonra da var olan kötülüğü gülme ile örtebildiği için özgündür.

Hiciv, Arkhilokhos (M.Ö. 7. yy.), Menippos (M. Ö. 3. yüzyıl), Iuvenalis’in (M.S. 60-128 ?) sanatında ortaya çıkmış ve gelişmiş, ilerleyen yüzyıllarda F. Rabelais (1494-1553), J. Swift (1667-1745), F. Volter (1694-1778), P. Beaumarchais (1732-1799) ve M.E. Saltıkov-Şçedrin (1826-1889) gibi tanınan hiciv yazarlarının yapıtlarında doruk noktasına ulaşmıştır. Bu yazarların tümü, hiciv sanatını kullanarak dönemlerinin toplumsal ve politik sorunlarını acımasızca eleştirmişlerdir.

İkinci ana bölümde Saltıkov-Şçedrin'in yaşamı ve edebi faaliyetleri incelenecektir. Bu ana bölümde, yazarın gençlik, memurluk ve dergi yöneticiliği yıllarındaki tüm edebi yaşamı ele alınacaktır.

Yoksullaşmış soylu bir aileden gelen Saltıkov-Şçedrin, Çarlık Lisesi'nde eğitim görmüştür. 1838-1844 yıllarını kapsayan bu yıllarda dönemin ileri düşünceleriyle tanışmıştır. İlk şiirlerini yazarken George Byron (1788-1824) ve Heinrich Heine'den (1797-1856) şiirler çevirmiştir. Bunun ardından ilk yapıtları "Çelişkiler" (Protivoreçiya) ve "Karışık Bir İş" (Zaputannoye delo) adlı yapıtlarını kaleme almıştır.

Sanatçı, uzun yıllar Rusya'nın taşra illerinde memurluk görevi yapmıştır. Böylece memurluk döneminde halk ve memur yaşamı üstüne gözlemlerde bulunmuştur. Bu gözlemlerinin izlerini "Eyalet Denemeleri" (Gubernskie oçerki) adlı yapıtında görmek mümkündür.

1868 yılında N. Nekrasov'la (1821-1878) birlikte dergi yönetiminde görev almaya başlamıştır. Saltıkov, bu göreviyle yazarlığını bir arada sürdürmüştür. İlerleyen yıllarda "Bir Kentin Tarihi" (İstoriya ognogo goroda), "Golovlev Ailesi" (Gospoda Golovlyovi), "Çağdaş İdil" (Sovremennaya idilliya) ve "Büyüklerle Masallar" (Skazki dlya vzroslih) gibi son derece özgün yapıtlarını vermiştir.

Üçüncü ana bölümde Şçedrin'in "Büyüklerle Masallar" yapıtının oluşum süreci, konusu, ana teması, kahramanları ve sanatsal özellikleri ayrıntılı olarak gösterilecektir.

Yazar, "Büyüklerle Masallar"da yaşadığı dönemin olumsuzluklarını eleştirerek yergi, alay ve gülmeceye olan yeteneğini olabildiğince sergilemiştir. Köylülerin acı dolu yaşamını, özlerine yabancılaşmış kitlelerin içler acısı durumunu, aydınların sözünde durmazlığını ve tepkisizliğini keskin bir gözlem gücü, seçkin imgesellik ve alegori öğeleriyle yansıtmıştır.

1. BİR EDEBİYAT TÜRÜ OLARAK HİCİV

1.1. Bir Kavram Olarak Hiciv

Öz bakımından hiciv, genellikle kişileri, toplumun ahlak, örf ve adetlerini yererek, toplumun siyasi ve dini inançlarını gülünç göstermek amacı taşır veya bir edebiyat eleştirisi olarak görünmektedir.¹

Hicvin kökeni ilkel tarım toplumlarında belli bir saygınlığa ve güce sahip kişiler tarafından toplumdaki kötü güçleri uzaklaştırmak için söylenen büyülü sözler ve lanetlemelerle bağlantılıdır. Aynı zamanda hicvin kökeni drama ile özdeşleştirilmektedir. Hiciv yazarının ikna etme amacıyla retorik sanatını kullanması, komedyaya has canlı bir dil seçmesi ve karakter kullanılması bu yaklaşımı desteklemektedir. Hicvin kökenine ilişkin bir başka yaklaşım hicvi şekillendiren malzemenin biçim ve söylem bakımından çeşitlilik gösterdiğidir. Bunun anlamı hicvin monolog, diyalog, mektup, hitabet, şiir, komedy ve roman gibi türlerin içine girebildiği ve alay, ironi ile parodi gibi her türlü söyleyiş üslubundan yararlandığıdır.²

Rus eleştirmen V. Belinski'nin (1811-1848) deyişiyle: “Hiciv, her zaman edebiyatın diğer türleriyle birlikte ilerlemektedir.”³

Hiciv, bir edebi tür haline gelmeden önce toplumların sözlü kültüründe kendine yer edinmiştir. Hicvin sözlü kültürdeki yeri genelde hakaret içeren ve söyleyen kişiyi idama götüren bir biçimdedir. Daha sonraları hiciv, toplumsal bir amaç taşıyan aynı zamanda ahlak içeren bir şekilde eleştiri şiirinde ve roman türünde kendini göstererek edebi bir üslup kazanmıştır.⁴

¹ Ayşe Sarıgöllü, **Roma Edebiyatında Satira**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara, 1972, s. 5.

² Esra Yalazı, **Lukianos'un Eserlerinde Toplumsal Hiciv**, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 7-8.

³ “**Komiçnoe : Otkuda beretsa smeh?**”, **Satira kak rod literaturı**, (Çevrimiçi), <http://komichnoe.ru/content/satira-kak-rod-literatury>, 25 Ağustos 2011.

⁴ Yalazı, **a. g. e.** s. 6.

İlk önce Yunan ve Roma geleneğinde ortaya çıkan hicvin, Roma edebiyatındaki kelime anlamı *satura*'dır. Bu kelime Fransızcaya ve diğer Batı dillerine *satir* (satyros) şeklinde geçmiştir. *Satura* Latince'de "yiyeceklerle dolu", "zengin", "yeterince dolu", "tıka basa dolu" gibi anlamları olan üç bitimli *satur* sıfatından gelmiştir. Yine Latince'de bulunan *lanx satura* ve onu *scilicet* şekli olan *satura* "çeşitli yiyeceklerle dolu tabak" anlamında kullanılmıştır.⁵

Sema Sandalcı, "Roma Edebiyatında *Satura* Türü Kelimenin Kökeni ve Edebi Gelişimi" adlı çalışmasında kelimenin kökenini şöyle açıklamıştır:

"Kökeni İtalya toplumunun eski adetlerine dayanan ve zamanla Roma edebiyatında yergi, eleştiri türüne dönüşen *satura* kelimesinin, edebi içeriğine temel oluşturacak iki anlamı bilinmektedir. Bunlardan birincisi, dinsel törende bir sunu tepsisinin içindeki çeşitliliğe verilen bir isme, diğeri ise düğün ve kır eğlenceleri gibi neşeli ortamlarda yapılan, başlarda müstehcen içerikli kaba şaka, alay ağırlıklı, bir tür tiyatro gösterisine dayanmaktadır. *Satura*'ların diyalog niteliği taşıması onun temsil olma yanını pekiştirmektedir. Temsil denilince, o dönemler göz önüne alındığında bunun basit bir köy eğlencesi olduğu anlaşılmalıdır. Olasılıkla İtalya'ya göçle yerleşen Etrüsklerin diliyle bir bağlantısı olan *satura* kelimesinin, dinsel içeriği İtalyan halklarının bir geleneğini, edebi içeriği ise başta İtalya'daki Grek (Yunan) kentlerinde süregelen bir eğlence geleneğini yansıtmaktadır. Kısacası, farklı kültürlerin bir bileşkesini taşımaktadır."⁶

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bedia Demiriş, "Menippos Tarzı Kabaklaşma: Apocolocyntosis Üzerine Bir Çözümleme", **Navisalvia: Satyros**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları 2009, s.1.

⁶ Sema Sandalcı, **Roma Edebiyatında *Satura* Türü: Kelimenin Kökeni ve Edebi Gelişimi**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2001, s. 7.

1.2. Hicvin Özellikleri

Hiciv, komiğin bir türüdür. Komiğin özü, sanat yapıtlarında, tek tek karakterlerin somut ve duyulur yaşamında, gerçek olaylarda derinlikle dışarı vurulmasıdır.⁷

Komiğin çıkış noktası, insanın sonu gelmeyen özlemleri ile insani olanakların tarihsel sınırlılığı arasındaki çelişkidir. Komik, köklü toplumsal süreçleri, tarihteki çığır açıcı dönemleri ve yaşamdaki derin çelişkileri dile getirmektedir.⁸

Komiğin toplumsal işlevi bu türü mizah (yumor), alay (ironi) ve hiciv⁹ olmak üzere üç alt türe ayırmaktadır.

Aziz Nesin, “Şiir, Yergi, Gülmece ve Taşlama” adlı yapıtında şöyle belirtmektedir:

“Düz yazı olan yergiyle, koşuk yergi olan hiciv, komiğin kapsamı içinde yer alır; yani hiciv komiğin bir türüdür. Hicvin, politik ve toplumsal yaşamda bir işlevi olduğu kesindir. Politik ya da toplumsal bir işlevi olmayan hiciv gösterilemez, hatta kişisel amaçla yazılmış olsa bile, yine de politik, toplumsal bir işlevi vardır... Hiciv, komik yazının en kıyıcı, en acımasız olanıdır.”¹⁰

Hicvin toplumsal işlevi komik türünde ortaya koyulan konularda bulunmaktadır. Bu haliyle hiciv, mizah ve alaydan ayrılmaktadır.

⁷A. Ziss, “Trajik ile Komik”, (Çevrimiçi), http://www.halksahnesi.org/incelemler/ziss_trajik_komik/ziss_trajik_komik.htm, 31 Mayıs 2011.

⁸A. y.

⁹Hiciv ve hicvin özellikleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. 1. P. Adrianova, **Oçerki po istorii russkoy satiriçeskoj literaturı XVII veka**, Moskva, İzd. AN SSSR, 1937; 2. V. G. Afanasyev, **Russkiye satiriçeskiye jurnali**, 1769-1774, Moskva, İzd. N. Şepkin, K. Soldatenkova, 1859; 3. Begak B. ve diğerleri, **Russkaya literaturnaya parodiya**, Moskva, İzd. Gosizdat, 1930; 4. V. V. Çeşihin, “**Satira**”, Slovar literaturnıy terminov v 2-h tomah, yay.haz. L. D. Frenkel, (Çevrimiçi), <http://feb-web.ru/feb/slt/abc/lt2/lt2-7541.htm>, 09 Ağustos 2011; 5. V. Belinski, **Soçineniya v 9 tomah**: O satire v russkoy litetature, Moskva, İzd. Hud. lit., 1976, c. 8; 6. Y. B. Borev, **Komiçeskoje**, Moskva, İzd. İskusstvo, 1970; 7. A. Gornfeld, **Satira**, Entsiklopediçeskiy slovar, Sankt Peterburg, İzd. F. A., T. A. Effen, 1990; 8. M. K. Lemke, **İz istorii russkoy satiriçeskoj jurnalistiki (1857-1864)**, “Mir bojiy”, 1903, s. 6-8; 9.D. S. Lihaçev, A. M. Pançenko, **Smeh v drevney Rusi**, Leningrad, İzd. Hauka, 1884; 10. S. Nels, “**Satira**”, Literaturnaya Entsiklopediya v 11 tomah, İzd. Hud. Lit., t.y.

¹⁰ Aziz Nesin, **Şiir, Yergi, Gülmece ve Taşlama**, İstanbul, Adam Yayınları, 1998, s. 91-96.

Mizah ve alaydan farklı olarak hiciv, etkili, kararlı bir yönelim ve amaç içermektedir. Hicivde yer alan güçlü kızgınlık ve öfke, gülme ile kendini ortaya koymaktadır. Bazen söz konusu kızgınlık ve öfke çok güçlüdür. Bu sebeple gülmeyi bastırabilmektedir. Hicvin içerisinde yer alan komik unsurların azlığı, hicvin komik öğeler olmadan da var olabileceği inancı doğurabilir. Bunun sebebi hicvin dost canlısı olmayan bir öfke yaratmasıdır. Buna rağmen hiciv, öfkesini sadece gücünden ve keskinliğinden faydalanarak kendi kendine yaratamaz.

Gülme unsurları ve öfke hiciv yapıtı içerisinde farklı bir biçimde bir araya gelebilirler ama komik unsurlar olmadan hicvin ‘hiciv’ olması imkansızdır. Hicvin oluşumu için gerekli olan komik öğeleri yok saymak, hicvin sadece bir eleştiri ve geneli yadsıyan bir tür olduğunu iddia etmektir. Hiciv unsurları kullanarak M. E. Şçedrin’in yaptığı gibi Rus monarşisini ve bürokrasini ortaya çıkarmak veya L. N. Tolstoy’un yaptığı gibi monarşiye doğrudan bir eleştiride bulunmak ve monarşiyi reddetmek mümkündür.¹¹

Toplumsal mücadelenin etkin bir aracı olma özelliği taşıyan hicvin güncel algılanışı, tarihi ve toplumsal şartlara göre değişmektedir. Hiciv yazarı tarafından yaratılan ülkü ne derece halkın tamamına yakın ve evrensel ise hiciv o derece kalıcı olur ve yazarın onu yeniden yaratma yeteneği o derece kuvvetli olur. Hicvin estetik görevi; alçaklık, yalan ve günah gibi kötü olgulardan etkilenen iyilik, gerçek ve güzellik gibi olguları uyarmak ve onları yeniden canlandırmaktır. Saltikov-Şçedrin’e göre: “Miladını dolduran her şeyi Tanrının rahmetine uğurlayan” ve gülmeni manevi olarak utandıran ve temizleyen hiciv, böylece olumlu olanı ve gerçekten yaşayanı korumaktadır.¹²

Hicvin özgünlüğü, sadece yadsınan, zararlı veya yüz kızartıcı olayları ortaya çıkarmasında değildir, aynı zamanda belirli komik öğeler yardımıyla kızgınlığın ve eleştirilen durumun bir bütünlük içerisinde olmasından ve durumu sanki normalmiş gibi gösterebilmesinden, sonra da var olan kötülüğü gülme ile örtebilmesinden kaynaklanmaktadır. Hicvin gelişimini bu şekilde sürdürerek F. Rabelais (1494-1553),

¹¹ S. Nels, “Satira”, **Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah**, 1929-1939, Hudoj. lit., C. X, s. 560-73 (Çevrimiçi), <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/lea/lea-5602.htm>, 10 Ağustos 2011.

¹² A.Z. Vulis, “Satira”, **Znaçeniye slova ‘satira’ v Bolşoy sovetskoy entsiklopedi**, (Çevrimiçi), <http://bse.sci-lib.com/article099866.html>, 16 Ağustos 2011.

J. Swift (1667-1745), F. Volter (1694-1778), P. Beaumarchais (1732-1799) ve M. E. Saltıkov-Şçedrin (1826-1889) gibi dünyaca ünlü hiciv yazarlarının yapıtlarında kendisini göstermektedir. Söz konusu yazarlar, birbirlerinden tamamen farklı dönem ve ülkelerde yaşamış, dönemlerinin koşullarına göre farklı toplumsal ve politik sorunlar hakkında yazmış olsalar da sanatlarında büyük benzerlikler görülmektedir.

Hiciv, ilk olarak oklarını toplumsal yapıya ve politik sisteme doğrultmaktadır. Hicvin bu türü, farklı yüzyıllarda yaşamış, yaratıcı eleştiriler sunan ve döneminin toplumsal gerçekliğini yadsıyan dünyaca ünlü yazarların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yukarıda adı geçen Rabelais, Swift ve Şçedrin gibi yazarların her biri kendi yazarlık özelliklerini kullanarak bu türün oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Hicvin bu ilk türünde, birçok kez hiciv yazarının farklı toplumsal olumsuzlukları iyileştirmeye olan çağrısını görürüz, ama yazar bu çağrıyı yaparken olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olan sistemi yok etmeye çalışmaz. Bu tip hiciv, çoğunlukla toplumsal yaşayış, alışkanlıklar, gelenekler ve kültürel becerilere yöneliktir. Örneğin; Molière (1622-1673) kendi yükselen sınıfa yönelik bir eleştiri sunmuştur. Molière'in "George Dandin" ve "Gülünç Kibarlar" gibi yapıtlarında yer alan burjuva karakterleri, tüm eksik taraflarının yanında gülünç olabilen ama durumundan rahatsızlık duymayan karakterlerdir. Bu karakterlerin eksik taraflarıyla savaşılmaması gerekmektedir çünkü bu eksik tarafları düzeltmek mümkündür. Bu duruma Beaumarchais'in "Figaro'nun Düğünü"nde yer alan Figaro karakteri örnek gösterilebilir. Fonvizin, "Anasının Kuzusu" yapıtında eğitimsiz ve eski zamanda kalmış asilzadeler ile Avrupa meraklısı ve kültürlü asilzadeleri ortaya çıkarma eğilimindedir. Bu tiplerle birlikte ortaya çıkan komik unsuru okuyucunun rahatsızlık duymasına yol açmamaktadır.

Üzerinde durduğumuz toplumsal yapıya karşı çıkan hiciv türünün en temel özelliği, hicivde betimlenen her şeyin tam bir karşı çıkma planı üzerine kurulmuş olmasıdır. Yazarın olumlu ideolojik saptamaları 'karşı çıkma' adıyla mercek altına alınır, bu

saptamalar oldukları gibi yapıta girmez. Bu şekliyle hicivsel anlatım, komiğin yetersiz anlatımına göre daha belirgindir.¹³

Toplumsal yapıya karşı çıkan hiciv, genellikle grotesk dolu bir abartma içermektedir ve zamanla olağanüstü öğelerin içerisinde gerçekliğe dönüşerek şekillenmektedir. Rabelais, beş seriden oluşan “Gargantua ve Pantagruel” adlı yapıtında anormal büyüklükteki aksesuarların yaşamını, onların fantastik serüvenlerini, canlı sucuk ile sosisleri ve kahramanı Gargantua’nın ağzında yolculuk yapan yolcuları konu almıştır. Swift’in “Gulliver’in Seyahatleri”nde fantastik öğeler kullanarak yarattığı kahramanlar develer ve cücelerdir, bunun yanı sıra uçan bir adanın öyküsünü anlatmıştır. Şchedrin ise “Bir Kentin Tarihi” (İstoriya odnogo goroda) yapıtında kafasında baş yerine bir mekanizma taşıyan ve sadece bir ya da iki cümle kuran bir şehir idarecisini betimlemiştir.

Söz konusu hicvin bir diğer özelliği, toplumsal düzeni genel gerçekçi bir eleştiri ile ele alma isteğidir. Yeteneklerini toplumsal ve politik sistemde kendilerine düşman olanları ortaya çıkarmada kullanan önemli hiciv yazarları, yapıtlarını esas tarzlarını kullanarak kaleme almışlardır. Yapıtın formu gerçeğin geniş yayılımına olanak sağlamaktadır. Bu sırada yapıtın klasik formu yapıtın hicivsel işleviyle bağlantılı olarak hicivsel bir özellik kazanarak hiciv yapıtı şeklini almaktadır. Hiciv yapıtı, belirli bir konuyla bağlantılı değildir. Yapıtta sözü geçen konu, yaşamın herhangi bir yanının betimlenmesine yarayan her şeyin dizili olduğu basit bir taslaktır. Hiciv yazarı yapıtında kullanacağı kişilerin sayısı konusunda kendini sınırlamaz, çünkü yazar bu kişilerin kaderlerini sonuna kadar takip etmek zorunda değildir.¹⁴

Hiciv yazarı hicvini oluştururken kişileştirme, abartma, benzetme, alegori, maskeleye, grotesk, alay, dolaylı ve dolaysız anlatım gibi bazı sanatsal yöntemler kullanmaktadır. Bu sanatsal yöntemler yazarın kendisini sansürden koruması açısından önemlidir.¹⁵

¹³ Nels, “Satira”, **Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah.**

¹⁴ **A. y.**

¹⁵ Yüksel Baypınar, “Hiciv Kavramı Üzerine Bir İnceleme”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ocak-Haziran 1971-Temmuz-Aralık 1978, c. XXIX, No: 1-4, s. 33.

Yazar, abartma ve groteskin yardımıyla gerçek hatların “kasıtlı bozulmasına” başvurarak, objesine “değişim” yapmakta ve böylece bir karakter yaratmaktadır.¹⁶

Hiciv yazarı ezop dilinden de yararlanmaktadır. Yazar, komik öğeleri groteskin sınırına gelinceye kadar güçlendirerek, onlara fantastik bir biçim kazandırmakta ve onları olabilecek en saçma, en belirsiz ve gerçeğe en çelişkili hale sokarak okuyucuya göstermektedir.

Hiciv yazarı, oluşturduğu olumlu karakter ağzından kendi düşüncelerini verebilmekte ya da doğrudan eleştirdiği kişileri hicvinde konuşturabilmektedir. Yani hicvedilen kişi kendi kusurunu kendi sözleriyle ortaya çıkarabilir.¹⁷

Hicvi oluşturmanın diğer bir yolu, olumlu ya da olumsuz durumları ve erdem ya da kusurlar gibi zıtlık içeren kavramları bir arada vererek onlara karşı koymaktır. Hiciv ilk olarak olumsuz tip ve karakterleri ortaya koyar, bunu yaparken de olumlu olan tek bir fon kullanır, bazen o tek fonu hiç vermez. Bu tür hicvin başlıca hiciv konuları tipler ve karakterlerdir. Bu türün hiciv yazarı, toplumsal safların farklı olumsuz taraflarını kullanarak ayrı karakterler yaratmaktadır. Örneğin, Molière “Cimri” yapıtında aç gözlü Harpagon, “Tartuffe” yapıtında ikiyüzlü, sahte dindar Tartuffe; Griboyedov “Akıldan Bela” yapıtında alçak ve köle ruhlu Molçalın ile zeka yoksunu asker Skalozub gibi karakterler yaratmışlardır. Tüm bu karakterlerin ortak noktası olumsuz karakterler olmalarıdır. Bu gibi sert çizgilere sahip hiciv karakterleri, zaman zaman bireyselleştirilen bir karakter yerine sosyal maskesini giymiş bir karakter izlenimi yaratmaktadırlar.

Hiciv yazarı, gerçeği yansıtma yeteneği olan herhangi bir sanatçıdan farklı değildir. Rabelais’in “Pantagruel” yapıtının özellikle üçüncü ve dördüncü serilerinde adı geçen Panurge karakteri ile Şchedrin’in “Golovlev Ailesi” yapıtındaki İyuduşka karakteri buna bir örnektir.¹⁸

¹⁶ Vulis, **Znaçeniye slova ‘satira’ v Bolşoy sovetskoy entsiklopedi.**

¹⁷ Baypınar, **a. g. e.**, s. 34.

¹⁸ Nels, “Satira”, **Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah.**

Buraya kadar üzerinde durduğumuz toplumsal yapıya karşı çıkan ve zıtlık içeren kavramları bir arada vererek onlara karşı koymaya çalışan hiciv türlerini kullanarak hiciv içerikli roman, drama ve komedi gibi birçok edebi türün yaratılabileceği sonucuna varmak mümkündür. Ayrıca hiciv, epigram, fıkra ve karikatür gibi çeşitli alt türlerden de yararlanmaktadır. Söz konusu türler, yazarın hiciv kurgusuna bağlı olarak hicvi yukarıda belirttiğimiz iki türe ayırmaktadır.¹⁹

¹⁹ Nels, "Satira", *Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah, a. y.*

1.3. Hiciv Türünün Doğuş ve Gelişimi

1.3.1. Yunan ve Roma Edebiyatında Hiciv

Hiciv türü ilk kez Yunan edebiyatında ortaya çıkmıştır. Aristoteles, hicvin ilk olarak şiirin alt türlerinden biri olduğunu, daha sonra komedyanın edebi bir tür olarak ortaya çıkmasıyla beraber hicvin komedyanın oluşmasına yardımcı olan bir bileşen olduğunu belirtir. Aristoteles'in bu ifadesinden yola çıkarak Yunan edebiyatında hicvin, bağımsız bir tür olarak görülmediğini söylemek mümkündür.²⁰

Yunan edebiyatında bağımsız bir tür olarak kabul edilmeyen hiciv, bir alt tür olarak lirik şiirin bir çeşidi olan *iambik*²¹ şiirde ve komedyanın türünde kullanılmıştır.

Yunan edebiyatında hiciv, *iambik* şiir türünde yapıtlar veren Arkhilokhos²² (M.Ö. 7. yy.), Amorgos'lu Semonides²³ (M.Ö. 7. yy.ın ortaları) ve Efesli Hipponaks²⁴ (M. Ö. 6. yy.) gibi şairlerin yapıtlarında gelişmiştir.²⁵

Yunan edebiyatında *iambik* şiirden sonra ortaya çıkan komedyanın türünde şiirler yazan Eupolis,²⁶ Kratinos²⁷ ve Aristophanes²⁸'in komedyaları önemli ölçüde hiciv içermektedir.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Jean Grondin, **Hermeneutik : New Dictionary of the History of Ideas**, yay. haz. M.C. Horowitz, New York, 2005, C. III, s. 982-987.

²¹ Bir kısa bir uzun heceden oluşan ve iambos adını alan ölçüyle yazılan şiirlere *iambik* şiir denmektedir. Hicvi ve intikam gibi duygularını yansıtmaya elverişli olan *iambik* vezni, konuşmaya uygun yapısı nedeniyle daha sonra tragedia ve komedia şairleri tarafından da kullanılmıştır. Bkz. Esra Yalazı, **Lukianos'un Eserlerinde Toplumsal Hiciv**, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

²² Şair, kaleme aldığı *iambik* şiirlerde egemen kesimlerin yaşamları üstüne taşlamalarda bulunmuştur, ayrıca çektiği acıları ve kinlerini dile getirmiştir. Bkz. Güler Çelgin, **Eski Yunan Edebiyatı**, İstanbul, Remzi kitabevi, 1993.

²³ Semonides, şiirlerinde oldukça sivri bir dil kullanmıştır ve özellikle kadınlara çatmıştır. Bkz. Çelgin, **a. g. e.**

²⁴ Hipponaks, yazdığı *iambik* şiirlerle kendisini küçük düşüren düşmanlarından öcünü almıştır. Şiirlerinin konularını kişisel düşmanlık, yoksulluk, yaşamdan kısa kesitler, şarap ve cinsellik gibi konular oluşturmuştur. Şair, kaba bir dil kullanmıştır ve kelimeleri günlük dilden seçmiştir. Bkz. Çelgin, **a. g. e.**

²⁵ **A. g. e.** s. 47-48.

²⁶ Eupolis'in yaşadığı dönemdeki olayları konu alan "Aiges", "Baptai" ve "Marikas" gibi politik oyunları bulunmaktadır.

²⁷ Kratinos'un, "Arkhilokhoi", "Pytine" gibi politik hicivleri ve "Odyssees", "Ploutoi" ve "Seriphioi" gibi mitolojik konulu hicivleri bulunmaktadır.

²⁸ Aristophanes, "Atlılar" adlı komedyasında Atina halkının bir kişileştirilmesi olarak ihtiyar Demos'u, kentin yöneticisi Kleon'un bir karikatürü olarak Demos'un kölesi olan Paphlagonia'lı bir köleyi

Yunan edebiyatında eski komedyalı türünden sonra hiciv orta komedyalı ve yeni komedyalı türlerinde görülmeye başlanmıştır. Orta komedyanın önemli temsilcileri; Antiphanes (M.Ö. 408/4-330), Aleksis (M.Ö. 372-270) ve Euboulos adlı şairlerdir. Orta komedyanın bir devamı niteliğinde olan yeni komedyanın temsilcileri ise; Menandros (M.Ö. 342-292), Philemon (M.Ö. 361-262) ve Diphilos (Yaklaşık olarak M.Ö. 310 ve dolayları) adlı şairlerdir.

Bir diğer önemli Yunan edebiyatı şairi Menippos (M. Ö. 3. yüzyıl) hiciv geleneğine yenilikler getirmiştir. Ciddi ve gülünç olanın bir arada kullanılması tekniğini geliştirerek, hicve yeni edebi bir yazın tekniği kazandırmıştır. Şair, böylelikle düzyazı ve araya şiir parçalarının serpiştirildiği iki türün karışımı olan bir yazın geleneğini başlatmıştır. Bu geleneği diyalog ve mektup formları içinde geliştirmiştir. Daha sonraları Roma hiciv yazarları Varro, Seneca, Petronius ve hicvin antik çağda son temsilcisi olan Lukianos tarafından bu gelenek kullanılmıştır.²⁹

Hicvin, Yunan edebiyatından sonra üzerinde duracağımız Roma edebiyatında başlangıç çağlarında geliştiği görülmüştür. Romalıların ve diğer italik kavimlerin yaradılışları hicve eğilim göstermiştir. Söz konusu eğilimin izlerine Latince de alay ifade eden *salsus* (nüktesever), *iocosus* (şakacı), *mordax* (iğneleyici), *nasutus* (uzun burunlu, her şeyin tuhaf yanını sezen) gibi kelimelerin çeşitliliğinde rastlanılmıştır. Romalı gençlerin karşılıklı mısralar okuyarak birbirleriyle alay ettikleri alaycı mısralara “Versus Fescennini” adı verilmiştir. Zamanla yerli yersiz politik kişiler de dahil olmak üzere herkesle alay edildiği için söz konusu mısraları okumak yasaklanmıştır.³⁰

Romalılarda başlangıç çağından itibaren var olan bu alaycılık, Roma edebiyatında hiciv (Romalıların deyişiyile *satura*) türünün oluşumuna ortam hazırlamıştır.

sergiler. Bu köle, efendisine çok büyük bir kötülük yapar, böylelikle efendisi üzerinde egemenlik kurmayı başlar. Buna rağmen sucuk satıcısı Agorakritos, bu köleyi alt ederek ve onu efendisi Demos’un gözünden düşürür. Bkz. G. Pospelov, **Edebiyat Bilimi**, çev. Yılmaz Onay, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 1995, s.158.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yalazı, **Lukianos’un Eserlerinde Toplumsal Hiciv**, s. 18.

³⁰ Ayşe Sarıgöllü, **Roma Edebiyatında Satira**, s.8.

Roma edebiyatında, edebi bir biçim olarak *satura* kelimesini ilk kez kullanan³¹ Quintus Ennius (M.Ö. 239-169), “*Saturae*” adlı manzumeler yazmıştır. Şair, bu manzumelerinde değişik vezinler kullanarak çeşitli konuları ele almıştır. Ennius, ilk önce yapıtın tamamına *Satura* adını vermiştir ama daha sonra yapıtın içindeki her manzumeyi *satura* olarak adlandırmıştır. Manzumeler, didaktik bir özellik taşımaktadır. İnsanlar ve kusurları alay konusu değildir. “Tarla Kuşu” adlı manzume ibret alınacak öyküler içermektedir.³²

Bir diğer Roma şairi Cato’nun (M.Ö. 234-149) söylevleri, taşlama ve alay içeriklidir. Cato’dan sonra taşlama ve alay, siyasal söylevlerde, ahlaki duygularla ve hatta yurtseverlik duygularıyla ortaya çıkan bir tür olma özelliği kazanmıştır.³³

Roma hicvini kuran ve M.Ö. 167-103 yılları arasında yaşayan Lucilius³⁴, şiirlerinde alaycı ve sert bir dil kullanmıştır.³⁵ Romalı şair Horatius³⁶ (M. Ö. 65-8) da yazdığı hiciv şiirleriyle büyük bir üne ulaşmıştır.³⁷

Roma edebiyatında Gümüş Çağ (M.S.14-180) döneminin başlamasıyla, hiciv türünde yapıtlar kaleme alan şairler için bir kısıtlama başlamıştır.³⁸ Bu dönemde faaliyet gösteren Persius (M. S. 34-62), hicivlerinde retorikten³⁹ yararlanmıştır.

Roma edebiyatının önde gelen yazarlarından bir diğeri Iuvenalis (M.S. 60-128 ?), on altı uzun hicvinde⁴⁰ hiciv yazarının ilham ve amacı, ikiye bölünmüş insanları, Roma’nın

³¹ L. W. Kroll, *Satura*, 1921, RE Band II, s. 193.

³² Sarıgöllü, *Roma Edb.nda Satira*, s. 6.

³³ Sandalcı, *Roma Edb.da Satura Türü*, s. 8.

³⁴ Lucilius’un yaşadığı dönemde toplumda soyluların görevlerini kötüye kullanması, insanların kendi dillerini değil de Yunan dilini konuşması ve Yunan geleneklerini benimsemesi gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Lucilius da şiirlerinde bu gibi toplumsal sorunları ve insanların kusurlarını eleştirmiştir. Bkz. Yalazı, *Lukianos’un Eserlerinde Toplumsal Hiciv*.

³⁵ *A. g. e.*, s. 25.

³⁶ Horatius, “*Satires’ler*” (Yergiler), “*Sermones’ler* ve *Epodon’lar*” (Sohbetler) ile “*Episto’lar*” (Mektuplar) şiirleriyle üne ulaşmıştır. Bu yapıtlarından sonra da “*Ars Poetica*” (Şiir Sanatı) adlı yapıtını kaleme almıştır. Bkz. Ali İhsan Kolcu, *Batı Edebiyatı*, Erzurum, Salkımsöğüt Yayınevi, 2010.

³⁷ *A. g. e.* s. 47.

³⁸ Sarıgöllü, *a. g. e.*, s. 34.

³⁹ Yunanca ‘*rhētorikos*’ yani hitabet, söylevcilik kelimesinden türeyen retorik Sokrates tarzı soru ve cevaba dayalı karşılıklı konuşmayı andıran bir sanattır.

⁴⁰ Iuvenalis, bu hicivlerden dördüncüsünü olan “*Domitianus’un Balığı*”nda bir balıkçının koskoca bir balığı nasıl getirip Kayser’e sunduğunu ve bu balığın egemenlerin masasına yakışacak biçimde kızartılıp konma yollarını kararlaştırmak üzere senatonun nasıl özel oturum yaptığını anlatmıştır.

dertleri, Domitianus'un balığı, asalaklar, kadınlar, yazarlar, asiller, sefipler, adaklar, sofralüksü, vicdan azabı, eğitim, Mısır'ın batıl inançları ve Roma'da askerlerin durumu gibi konuları ele almıştır.⁴¹

Roma edebiyatı ile ilgili verdiğimiz bilgilere dayanarak *satira*'nın alay ve saldırıdan yararlanarak insanları kusurlarından kurtarmak, toplumu iyiye yöneltmek gibi ahlaki bir amaç güden, çoğunlukla şiir, bazen de yarı nesir yarı şiir biçimini alan, Romalılara özgü bir tür olduğunu söylemek mümkündür.⁴²

Böylece hiciv, başta Batı edebiyatı olmak üzere dünya edebiyatına ve edebiyat bilimine de bu anlamıyla girmiştir.⁴³

⁴¹ Sarıgöllü, **Roma Edb.nda Satira**, s. 38.

⁴² **A. g. e.**, s. 46.

⁴³ Pospelov, **Edb. Bilimi**, s.154.

1.3.2. Batı Edebiyatında Hiciv

Roma *satura*'sı Batı edebiyatlarında hicvin yer almasına olanak sağlamıştır. Hiciv, Orta Çağ ve Avrupa edebiyatında eski şeklin çerçevesinden çıkmış ve bağımsız bir sanat olarak gelişmiştir.⁴⁴

Batı edebiyatında 14. yüzyılda Rönesans döneminde roman türünde hiciv örnekleri görülmeye başlanmıştır. Dönemin hiciv türündeki yapıtlarında kiliselerle, kilise çalışanlarıyla, ortaçağ yaşayış tarzıyla, dini dogmalarla, Katolik rahiplerle, skolastik öğretilerden doğan bağnazlık ve kısıtlamalarla alay edilmiştir. Hiciv giderek çeşitlilik göstermiş, eşek ve aslan kılığında rahipleri betimleyen fabllar, hiciv türünde kısa novellalar ve hayvan konulu destanlar⁴⁵, halk şiirlerini örnek alarak yazılan kapsamlı hiciv romanları art arda yayınlanmıştır.⁴⁶

Berke Vardar, “Ana Çizgileriyle Fransız Edebiyatı, Ortaçağ ve 16. Yüzyıl” adlı yapıtında Fransız edebiyatında hicvin doğuşunu şöyle açıklamaktadır:

“Fransız edebiyatının daha ilk devirlerinde satir türüne çok yakın eserlere rastlanır. Destan ve saray edebiyatına bağlanan, bir yandan ‘dinsel-ulusal kahramanlık, öte yandan da ‘seçkinlik’ kavramlarıyla ‘ülkücü’ bir dünya görüşünde birleşen akımların karşısında yer alan bu eserler ‘gerçekçi’ bir edebiyat ve dünya görüşü yansıtırlar. Bu birbirine karşıt görüş ve anlayışların ahenkli bir bütün içinde erimesi, Fransız edebiyatının daha ilk yüzyıllarında göze çarpan üstün niteliklerindedir.”⁴⁷

Fransızcada ‘Espirit gaulois’ olarak adlandırılan alaycı hiciv Orta çağ Fransız edebiyatında belli başlı iki yapıtta kendini göstermiştir. Bunlardan ilki “Reynard’ın Öyküsü” adı verilen hayvan destanlarından oluşan yapıttır. Yapıt, birbirinden bağımsız 27 öyküden oluşmuştur. Öykülerin bir kısmı 12. yüzyılda (1174-1205), bir

⁴⁴ V. V. Çeşihin, “Satira”, **Slovar literaturnih terminov v 2-h tomah**, yay.haz. L. D. Frenkel, 1925, (Çevrimiçi), <http://feb-web.ru/feb/slt/abc/lt2/lt2-7541.htm>, 09 Ağustos 2011.

⁴⁵ Hayvan konulu destanlara örnek olarak “Fareler ve Kurbağaların Savaşı” adlı destan gösterilebilir. Söz konusu destanın konusunu gölden su içen bir farenin kurbağalar kralı ile karşılaşması ve farenin kurbağanın sırtında gölden karşıya geçerken boğulması üzerine gelişen savaş oluşturmaktadır.

⁴⁶ Nels, “Satira”, **Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah**.

⁴⁷ Berke Vardar, **Ana Çizgileriyle Fransız Edebiyatı**, Ortaçağ ve 16. Yüzyıl, İstanbul, Dönem Yayınları, c. I, s. 28.

kısmı da 13. yüzyılda (1205-1250) yazılmıştır. Yirmiye yakın yazarın kaleme aldığı öykülerin en bilinen yazarları Richard de Lison, Pierre de Saint-Cloud ve Jakemars Giélée'dir.⁴⁸

Hiciv, söz konusu yapıtla gelişim göstermeye başlayarak Fransız edebiyatındaki esas yerini almıştır. Romanda geçen uzun öykülerin kahramanları olan hayvanlardan kurt, dönemin derebeylerinin zulmünü; tilki ise esnaf, tüccar ve köylüleri temsil etmektedir.⁴⁹

Fransız edebiyatında hiciv kendini bir de '*Fabliau*' (fabl) adı verilen küçük manzum öykülerde göstermiştir. Söz konusu fabllar, 13. yüzyılda ve 14. yüzyılın başında kaleme alınmıştır. Kadınlara, erkeklere, kiliseye, papazlara, asilzadelere yönelik olan bu fabllara verilebilecek en güzel örnekler "Şövalyenin Avucunu Yağlayan İhtiyar Kadın" ve "Köylü Hekim", "İkiye Bölünmüş Örtü" gibi fabllardır.

Fablların çoğunun yazarı anonimdir, buna rağmen Bernier, Henry d'Andeli, Garin ve Courtebarbe gibi adlar da bilinmektedir. Söz konusu yazarların yanı sıra 13. yüzyılda şair Rutebeuf, kaleme aldığı hiciv yapıtlarında kadınları, üniversiteyi ve dilenci papazları sivri bir dille eleştirmiştir.⁵⁰

Fransa'da 14. ve 15. yüzyıllarda meydana gelen Yüzyıl Savaşları (1337-1453), birçok edebi türün yavaş yavaş kaybolmasına neden olmuştur. Hiciv türüne ait fabllar da bu duruma maruz kalmıştır. Buna rağmen 15. yüzyılın sonu, 16. yüzyılın başında hiciv, '*sottie*'⁵¹ adı verilen güldürü oyunlarında tekrar ortaya çıkmıştır. *Sottie*' lerde toplumda yer alan her kesimden (asilzadeler, papazlar) ve meslekten (yargıçlar, avukatlar, askerler) insanlar temsil edilmiş, böylelikle evrensel bir hiciv yapılmıştır. Bu yapıtlar delilik maskesi altında herkesi ve her şeyi alaya almış ve yermişlerdir. Günümüze kadar gelen yirmi altı '*sottie*' den en önemlisi Pierre Gringore'in 16. yüzyılın başında kaleme aldığı "Sottie du Prince des Sotes"dur.

⁴⁸ A. y.

⁴⁹ Cevdet Perin, **Fransız Edebiyatına Toplu Bir Bakış**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1948, s. 37-38.

⁵⁰ A. g. e., s. 30.

⁵¹ '*Sottie*'ler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Cevdet Perin, **Fransız Edebiyatında Komedi ve Molière**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1944.

Yazar, bu yapıtta Papa II. Jules'i yermiştir. 'Sottie'ler 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra tarihe karışmıştır.⁵²

Fransız edebiyatında Rönesans döneminde (16. yüzyıl) hiciv türünde kaleme alınan yapıtların sayısı artmıştır. Bu dönemde François Rabelais (1490-1553), Michel de Montaigne (1533-1592) ve Théodore D'Aubigné (1552-1630) gibi yazarlar önemli hicivler kaleme almıştır.

Söz konusu yazarlardan Rabelais, bir Rönesans yazarı olarak, Yunan ve Latin kültürüne karşı sevgi ve hayranlık besleyen bir yazardır. Rabelais'e göre bu kültüre ait filozof ve bilginlerin düşüncelerini kendi döneminin aydınları arasında yaymak gerekmektedir, çünkü yazar, ruhani sınıfın köhne düşünceleriyle ancak bu şekilde boy ölçüşebileceğini düşünmüştür.

Rabelais'in beş serilik "Gargantua ve Pantagruel" adlı romanı 16. yüzyıl Fransız edebiyatındaki hiciv türünün temelini oluşturmaktadır. Bu seriye ait tamamen hayali bir ortamda geçen ve tuhaf olayların meydana geldiği "Gargantua'nın Emsalsiz Hayatı ve "Büyük Pantagruel'in Kahramanlık Masalları" adlı romanları, yazarın toplumsal yaşamın nasıl olması gerektiği hakkındaki düşüncelerini yarı ciddi yarı alaycı bir şekilde ifade etmesini sağlamıştır.

Rabelais'e göre, toplum içinde yaşamın amacı yönetimdekileri memnun etmek değil tam tersine insanları mutlu etmek olmalıdır. Romanın kahramanları olan Grandgousier, Gargantua ve Pantagruel adlı kralların amaçları budur. Bununla birlikte yazar; prensler ve düklerin sonu gelmeyen savaşlarını yermiş ve bu asilzadelerin savaşmaları yerine halkın sefaletiyle ilgilenmelerini istemiştir.⁵³

Bir diğer Fransız yazar Montaigne, hümanizmi ve özellikle dar görüşlü rahipleri ve manastır bilginlerini eleştirmiştir, onları içinde buldukları yanlış yoldan çevirmek istemiştir. Montaigne'nin kaleme aldığı "Denemeler" adlı yapıtı Orta çağın dogmalarını yıkan ve eski Yunan filozoflarının Fransız edebiyatındaki egemenliğini uyandıran bir yapıttır. Montaigne'nin yarattığı deneme türü ilerleyen yıllarda

⁵² Vardar, **Ana Çizgileriyle Fr. Edb.**, s. 42-43.

⁵³ Perin, **Fr. Edb.na Toplu Bir Bakış**, s. 48.

İngiltere’de Francis Bacon (1661-1726) ve Amerika’da Emerson (1803-1882) gibi yazarlar tarafından benimsenecektir.⁵⁴

D’Aubigné ise tablo ve şarkılardan oluşan “Trajediler” adlı yapıtında, Fransa’da meydana gelen faciaları derin bir duyarlılıkla ve şiirlerle anlatmıştır. Bu şekilde yönetimdekileri eleştirmek cesaretini göstermiştir.⁵⁵

17. yüzyıl Fransız edebiyatında öne çıkan hiciv yazarları arasında La Fontaine (1621-1695), Molière (1622-1673), Boileau (1636-1711) ve Racine (1639-1699) bulunmaktadır.

La Fontaine, hiciv içerikli satırlarıyla yaşadığı dönemin bir tablosunu çizmiştir. Fontaine’nin masallarında yer alan hayvan tiplerini, 14. Louis döneminin toplum yaşamını gözler önüne sermiştir.

Bir diğer 17. yüzyıl Fransız hiciv yazarı Molière⁵⁶; “Tartuffe” (1664), “İnsandan Kaçan” (1666) ve “Cimri” (1668) adlı yapıtlarında bütün insanlara has kötülükleri betimlemiştir. “Gülünç Kibarlar” (1659) ve “Bilgiç Kadınlar” (1672) adlı yapıtlarında içinde yaşadığı çevrenin gülünç taraflarını anlatmıştır. “Scapin’in Dolapları” (1671) komedisinde ise Orta çağ komedilerinde yer alan karakterleri bulmak mümkündür.

Boileau ise “Hicivler” (1660-1668), “Manzum Mektuplar” (1669) ve “Şiir Sanatı” (1674) adlı yapıtlarıyla 17. yüzyıl Fransız edebiyatında ve hicvinde önemli bir yer edinmiştir.

Racine, “Davacılar” (1668) adlı komedi yapıtını döneminin hukukçularını hicvetmek ve onlardan öç almak için kaleme almıştır.

⁵⁴ Perin, **Fr. Edb.na Toplu Bir Bakış**, s. 51.

⁵⁵ **A. g. e.** s. 54.

⁵⁶ Molière’in sanatı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Perin, **Fr. Edb.nda Komedi ve Molière**, s. 110-131.

18. yüzyıl Fransız edebiyatına gelindiğinde hiciv türünde yapıtlar veren yazarlardan en önemlileri François Voltaire (1694-1778), Denis Diderot (1713-1784), Pierre Beaumarchais (1732-1799)'dir.

Voltaire'in "Candide ve İyimserlik Üstüne" (1759) yapıtı önemli bir hiciv örneğidir. Yazar, söz konusu yapıtlarında feodal ve Katolik topluma ait tüm kalıntılara karşı çıkmıştır ve yüzyıllardır bu kalıntılarla yaşayan toplumla alay etmiştir. Voltaire, kilisenin yıkıcı etkisine maruz kalan bir yazardır. Bu sebeple yazarın hicvinin temelinde mutlak monarşinin buyurganlığına karşı bir mücadele bulunmaktadır. Voltaire geleneği Diderot⁵⁷ (1713-1784)'un "Rameau'nun Yeğeni" (1762-1773) adlı yapıtında devam ettirilir.⁵⁸

Beaumarchais'in "Figaro'nun Düğünü" (1784) adlı komedisi gözyaşları ve gülmenin birbirine girdiği bir tiyatro yapıtıdır. Yazar, bu yapıtında Fransız asilzadelerini alaya almıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde Fransız edebiyatında hiciv unsurları Henri Barbier (1805-1882)'in "Hicivler" adlı yapıtında görülür. Yapıtta burjuvaların Temmuz günlerindeki⁵⁹ korkaklıkları ve ihanetleri eleştirilmiştir. Victor Hugo (1802-1885)'nin "Azaplar" adlı politik lirik yapıtında da hiciv unsurları görülmektedir.

Hiciv, Fransız edebiyatından sonra üzerinde duracağımız Alman edebiyatında 15. yüzyıl Reform döneminde Sebastian Brant (1457-1521)'in "Aptallar Gemisi" (1494) adlı yapıtı ile başlamıştır.⁶⁰

16. yüzyıl ise Alman edebiyatında hiciv için son derece önemli bir yüzyıldır. Dönemin en önemli yazarı Desiderius Erasmus (1465-1536)'tur. Almanya'da 16. yüzyılın hiciv türünde altın çağı olarak adlandırılmasında evrensel bir rolü olan yazar, "Deliliğe Övgü" (1509) ve "Cahil İnsanların Mektupları" (1515-1517) adlı yapıtlarıyla ün kazanmıştır. Yine bu yüzyılda yaşayan hiciv yazarı Johann Fischart

⁵⁷ Voltaire ve Diderot konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Daniel Mornet, **Fransız Edebiyatı Tarihi**, çev. Nevin Yürür, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1946, s. 148-155.

⁵⁸ Nels, "Satira", **Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah**.

⁵⁹ Temmuz günleri; 27 Temmuz 1830'da Fransa'da başlayan liberal monarşinin kurulmasını sağlayan devrim günleridir.

⁶⁰ **A. g. e.**

(1546-1590)'ın elliden fazla yapıtı bulunmaktadır. Fischart⁶¹, genellikle topluma ve toplumdaki olumsuzluklara genel bir eleştiri sunmuştur. “Jakob Rabe’ e Hitaben Hiciv” (1570) ve “Cizvitler’e⁶² Karşı Hiciv” (1580) adlı şiirlerinde ruhban sınıfını hedef almıştır.⁶³

17. yüzyılda ise Wilhelm Lauremberg (1590-1658) ve Michael Moscherosch (1601-1669) gibi yazarlar yabancı hayranlığına ve kendi özünün unutulmasına karşı hiciv içerikli yapıtlar kaleme almışlardır.

Paul Scarron (1610-1660)'un “Komik Roman” (1648-1653) ve Hans Grimelshausen (1621-1676)'in “Der Abenteuerliche Simplicissimus Teutsch” (1668) yapıtları da 17. yüzyıl Alman edebiyatında hiciv türünde öne çıkan ve sistemin kusurlarını eleştiren yapıtlardır.⁶⁴

18. yüzyıl Alman edebiyatında hicvin en iyi temsilcileri Lihtenberg (1742-1799), Rabener (1714-1771) ve Liskov (1701-1760)'dur.

Yapıtlarında 19. yüzyılı en iyi yansıtan hiciv yazarlarından Heinrich Heine (1797-1856), “Almanya-Bir Kış Masalı” (1844) adlı hicvinde romantik yazarların barbaros-rüyası ve küçük devletliliklerini alaya almıştır. Şair, Almanları dönemin politik sorumlulukları ve gerçekliği konusunda aydınlatmak istemiştir.⁶⁵

İngiliz edebiyatına⁶⁶ bakıldığında, hicvin diğer yüzyıllardan ziyade 17. yüzyılda parlak bir dönem yaşadığı görülmektedir. John Milton (1608-1674) daha çok şiirleriyle (“Yitirilen Cennet”, “Yeniden Elde Edilen Cennet”, “Güreşçi Samson”)

⁶¹ Johann Fischart'ın yapıtları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Johann Fischart, Encyclopaedia Britannica, (Çevrimiçi), <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/208378/Johann-Fischart>, 24.09.2011.

⁶² Cizvitler, İsa tarikatı olarak anılan bir Hıristiyan tarikatıdır.

⁶³ Nels, “Satira”, **Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah.**

⁶⁴ **A. g. e.**

⁶⁵ Wilhelm Vogelpohl, **Alman Edebiyatı Tarihi**, yay. haz. Ahmet Sarı, çev. Prof. Dr Yavuz Erkoç, Orient Yayınları, t.y.s. 142.

⁶⁶ İngiliz edebiyatı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. 1. Prof.Dr. Mina Urgan, **İngiliz Edebiyatı Tarihi I**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1986; 2. Prof.Dr. Mina Urgan, **İngiliz Edebiyatı Tarihi II**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1989; 3. Halide Edip Adivar, **İngiliz Edebiyatı Tarihi: Başlangıçtan Elizabeth Devrine Kadar**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1946, C. I; 4. Ifor Evans, **İngiliz Edebiyatı Tarihi**, çev. Fitnat Şahinbaş, Ankara, Emek Basımevi, 1950.

ün kazanmış, ancak kaleme aldığı düz yazılarda çoğunlukla dini ve siyasi konuları ele almıştır.⁶⁷

Milton, 1644 yılında en ünlü ve önemli düzyazı yapıtı olan “Areopagitica”yı yayınlamıştır. Söz konusu yapıt, parlamento üyelerine sunulan bir söylevdir. Yazar, düşünce özgürlüğünü ve her türlü yapıtın yayınlanma hakkını savunmuştur, ayrıca sansürü eleştirmiştir.⁶⁸

John Dryden (1631-1700) da burjuva yaşamını ve alışkanlıklarını yeren hicivlerinin yanı sıra, aristokrat politik olarak karşı olanları sert bir dille yerdiği kısa güldürü hicivleri kaleme almıştır.

18. yüzyıl İngiliz edebiyatında hiciv türündeki en önemli yapıtları Jonathan Swift (1667-1745) ve Alexander Pope (1688-1744) gibi yazarlar kaleme almıştır.

Mina Urgan, “İngiliz Edebiyatı Tarihi II” adlı yapıtında, Swift’in düzyazılarında engin bir hayal gücü olduğunu belirterek şöyle devam eder:

“Her şeyin güllük gülistanlık olduğuna inanan kendini beğenmiş bir çağda, Swift sorgu sual ediyor, derin acılar çekiyordu.”⁶⁹

“Yoksul Kişilerin Çocuklarının Ana Babalarına ve Ülkeye Yük Olmalarını Engellemek İçin Alçakgönüllü Bir Öneri” (1729) adlı başyapıtı, yazarın kendine has alaycılığının en gözde örneklerinden biri sayılmaktadır. Yazar kendi döneminde, ‘tasarıcı’ adı verilen, siyasal, dinsel ya da ekonomik konularda etraflıca öneriler kaleme alan yazarları acımasızca eleştirmiştir.⁷⁰

Swift’in bir diğer önemli hiciv yapıtı “Bir Fıçı Öyküsü”, Hristiyanlığı temsil eden bir babanın Peter, Martin ve Jack adlı üç oğlunu konu almıştır. Peter Katolikliği,

⁶⁷ Prof.Dr. Mina Urgan, **İngiliz Edebiyatı Tarihi I**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1986, s. 351, 356.

⁶⁸ **A. g. e.** s. 360-361.

⁶⁹ Prof.Dr. Mina Urgan, **İngiliz Edebiyatı Tarihi II**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1989, s. 124.

⁷⁰ **A. g. e.** s. 134.

Martin, Protestanlığı, Jack de resmi kiliseden ayrılan türlü mezhepleri temsil etmektedir. Yazar, ruhban sınıfının ikiyüzlülüğünü, hoşgörüsüzlüğünü ve yobazlığını gözler önüne sermiştir.⁷¹

“Gulliver’in Serüvenleri” ise Swift’in hiciv oklarını tüm topluma yönelttiği bir yapıttır. Dört bölümden oluşan yapıtta, gemilerde cerrahlık yapan Gulliver’in hayali ülkelere yaptığı seyahatler ve orada gördükleri anlatılır. Yazar, hayali ve başka ülkeleri anlatmak suretiyle kendi ülkesindeki sosyal ve siyasal düzensizliklere parmak basmak istemiştir.⁷²

18. yüzyıl İngiliz edebiyatının bir diğer önemli yazarı Pope’un “Buklenin Kaçırılması” (1712) adlı şiiri söz konusu dönemin hiciv edebiyatının başyapıtı sayılmaktadır. Yazar, bu yapıtında çok sınırlı bir toplumsal kesimde tamamıyla yapay bir yaşama sahip kişilerle alay etmiştir. Pope’un bir başka hiciv yapıtı “The Dunciad” şiiri oldukça acımasız bir hicivdir. Şiirde aptallığın insan yaşamına nasıl çöreklandığı ve bunun hazin sonuçları, eğitimin yozlaşmasından kaynaklanan karanlık dönemler ve bunun sonucunda uygarlığın yok olması anlatılmıştır.⁷³

Pope’un bu hicivlerinden başka “Aptalların Savaşı” (1728), “Horatius’a Öykünmeler” (1733-1738), “İnsan Üzerine Deneme” (1734) ve “Hicivlere Bir Giriş” (1735) gibi hiciv yapıtları da bulunmaktadır.

İngiliz edebiyatında güçlü hiciv unsurlarına 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyıla başında Bernard Shaw (1856-1950)’ın yapıtlarında da rastlanmıştır. Shaw’ın hicvi kapitalizm, ruhban sınıfı ve bağınazlık karşıtıdır.⁷⁴

⁷¹ Urgan, **İng. Edb. Tarihi II**, s. 137-138.

⁷² Kolcu, **Batı Edb.**, s. 266.

⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Urgan, **İng. Edb. Tarihi II**.

⁷⁴ Nels, “Satira”, **Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah.**

1.3.3. Rus Edebiyatında Hiciv

Rus edebiyatında hiciv, sözlü edebiyat döneminde atasözleri, deyimler ve çeşitli halk şarkılarında yer aldıktan sonra yazılı edebiyattaki yerini 17. yüzyılda bulmuştur.⁷⁵ Bu dönemde toplumsal bilinç başta olmak üzere, dünyevi ilkelerin dinsel olan ilkelerden temizlenme süreci başlamıştır. Bu, kuşkusuz edebiyatta da etkili olmuştur. 17. yüzyılda kültür ve eğitim alanındaki gelişmelerin bir sonucu olarak asilzade ve zanaatkarların büyük bir bölümü, Batı biliminin ve aydınlarının üstünlüğünü kabul etmişlerdir.⁷⁶

17. yüzyıl Rus edebiyatında öykü türü yaygındır. Yapıtlarını anonim olarak yayımlayan yazarlar asilzadeler ile orta sınıf memurlardır. Yapıtlarda günlük yaşama ait olayları görmek mümkündür. Öykülerin kahramanları hakim, tüccar, memur ve köylülerden seçilmiştir.⁷⁷ Oturmamış bürokrasi düzenini alaycı bir şekilde hicveden ve anonim olan “Şemyakin Mahkemesi Hakkında Öykü” (“Povest o Şemyakinom sude”) bunlardan biridir.

“Şemyakin Mahkemesi”, zenginlerin keyfiliğini ve hakimlerin rüşvetçiliğini açığa çıkaran bir yapıttır. Öyküde, insanların fakirlere pahalı hediyeler vererek kendi kabahatlerini örtmeye çalışmaları anlatılır. Aptal ve aç gözlü, aynı zamanda da korkak olarak betimlenen hakim, fakirin lehine karar verdiği için Tanrıya şükreder. Böylelikle bahtsız kazaları fakirin suçu gibi göstermeye çalışan herkes cezalandırılır.⁷⁸

Mahkemenin adı adaletsizlikle ün kazanmış, önce Galiçya sonra Moskova knezi olan Dmitri Şemyaki'nin adından türeyerek özel bir ad olmaktan çıkarak zamanla yaygın bir tabir haline gelir.

⁷⁵ Nels, “Satira”, **Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah, a. y.**

⁷⁶ Emine İnanır, **Rus Edebiyatı İncelemeleri: Kiev Rusyası'ndan XVII. Yüzyıla**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2003, s. 41.

⁷⁷ **A. g. e.** s. 43.

⁷⁸ “**Voznikoveniye satiricheskih janrov v russkoy literature**”, (Çevrimiçi), <http://www.bukinistu.ru/demokraticheskaya-satira-2-oy-polovinyi-17-veka/voznikoveniya-satiricheskih-zhanrov-v-russkoy-literature.html>, 10 Ağustos, 2011.

Bir diğerk anonim yapıt olan “Yerş Yerşoviç Hakkında Öykü” (Povest o Yerşe Yerşoviçe sine Şçetinnikove), feodal mahkeme üzerine yazılmış bir hicivdir. Öyküde, şiddet ve yalanla başkasının topraklarını kendi mülkiyetine geçirmek ve çevredeki köylülere köle yapmak isteyen kurnaz ve küstah “şikayetçi” Yerş konu edilir. Yapıtta toprak sahiplerinin köylülere uyguladıkları şiddet kınanır. Özellikle aç gözlülüğü ve saflığının bedelini neredeyse yaşamıyla ödeyecek olan Osetr gibi hakimlerinin ağırlığı, budalalığı ve açgözlülüğü karşısında Yerş’in üstünlüğü gösterilir.

“Yerş Yerşoviç Hakkında Öykü”de balıklar kendi özellikleri doğrultusunda hareket ederler. Balıkların davranışları insana özgü ilişkilerin adeta aynasıdır. Bununla birlikte mahkeme listesi, mahkeme oturumunun tutanağı gibi iş evraklarının kullanılması öyküyü mizahi olarak kuvvetlendirir. Katip diline özgü sözcüklerin sürekli kullanımı ve evrakta yazılanın olanlarla uygun olmaması hicvi bir ifade yaratır.

V. Belinski, “Şemyakin Mahkemesi Hakkında Öykü” ile “Yerş Yerşoviç Hakkında Öykü”yü “Paha biçilemez tarihi bir belge” olarak nitelendirmiştir.⁷⁹

17. yüzyılda Rus edebiyatında hiciv, kilise karşıtı yapıtlarda kendini göstermiştir. Rahiplerin çıkarıcılığı, aç gözlülüğü “Papaz Savv Hakkında Öykü” (Skazaniye o pope Savve) adlı kafiyeli satırlarla yazılmış hiciv öyküsünde ortaya çıkarılmıştır.

“Kalyazinskaya Rica Mektubu” (Kalyazinskaya çelobitnaya) da papazların günlük yaşamını ve ahlakını gözler önüne seren bir yapıttır. Yapıtta olayların geçtiği yer, Rusya’nın en büyük manastırlarından biri olan Kalyazinskiy Erkek Manastırı’dır. Bu manastırdaki papazların bedensel ihtiyaçlardan ve dünya işlerinden vazgeçmelerinin nedeni sadece dua ve ibadet değildir. Manastır duvarları içinde tokluğun ve sarhoşluk aleminin hüküm sürdüğü başka bir yaşam daha vardır.

⁷⁹ “Obličiye nespravedlivosti i vzyatoçniçestva”, (Çevrimiçi), <http://www.bukinistu.ru/demokraticheskaya-satira-2-oy-polovinyi-17-veka/oblicie-nespravedlivosti-i-vzyatochnichestva.html>, 10 Ağustos 2011.

Öykü çalışmaya, kiliseye gitmeye ve dua etmeye üşenen rahiplerin çapkın ve sarhoş yaşamlarıyla alay eder. Kalyazinskiy Erkek Manastırı rahipleri, arhimandrit⁸⁰ Gavril'i Tver başpiskoposu Semeon'a şikayet ederler. İki din adamı da 17. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan karakterlerdir. Gerçek olaylar üzerine kurulan bu öykü, Rus manastır yaşamının çöküşünü ve Rus ruhban sınıfının şehvet düşkünü olmasını keskin bir mizahla eleştirir. Manastır, halkın genel bir karakterini çizer. Söz konusu dönemde dilekçelerin, rica mektuplarının taklidi çok yaygındır. Öykü, ricacı rahiplerin gözyaşı dolu şikayetlerine dokundurucu bir mizah içerir.

Kilise ve din adamlarını hicveden bir diğer öykü, “Tavuk ve Tilki Hakkında Öykü” (Povest o kure i lisitse)'dür. Öykünün amacı, resmi kilise otoritesini alaya almaktır. Tilki karakterinde ikiyüzlü ve aç gözlü rahipler alaya alınır. Dış görünüş olarak efendi, uysal ve itaatkar olan ama ileride kabalık ve zalimlik gibi olumsuz özellikler kazanan tilki karakteriyle yazar, ruhban sınıfının ikiyüzlülüğü ve sözde efendiliğini ortaya çıkarır. Öyküde kahramanların arasında geçen diyaloglar eğitici fablı anımsatır.⁸¹

17. yüzyıla ait diğer önemli hiciv öyküleri arasında “Çıplak ve Zengin Olmayan Adam Hakkında Öykü” (Azbuka o golom i nebogatom çeloveke), “Meyhaneye Hizmet” (Slujba kabaku) ve “Brajnik⁸² Hakkında Öykü” (Povest o brajnike) gibi öyküler de yer alır. Bu yapıtlarda sosyal eşitsizliğe dikkat çekilir ve zenginlerin iktidarı eleştirilir.

“Meyhaneye Hizmet” adlı öyküde “Çarın meyhanesi” aracılığıyla ayyaşlığı destekleyen “devlet sistemi” açığa çıkarılır. 17. yüzyılın ortalarında, devlet hazinesine gelir sağlamak için alkollü içkilerin üretimi ve satışı tek elde toplanır. Tüm ülke Çar meyhaneleriyle dolar. Bu meyhanelerin başında çarın Selovalnik adlı bir adamı bulunur. Çarın adamları, kâr karşılığı Çarın meyhanelerini korkusuzca bekleyeceklerine ve içki içenlere iyi davranacaklarına ant içerler. “Çar meyhanesi”

⁸⁰ Arhimandrit; kilisede papazdan sonraki dereceye sahip din adamıdır.

⁸¹ “**Obliçie nespravedlivosti i vzyatoçničestva**”, (Çevrimiçi), <http://www.bukinistu.ru/demokraticheskaya-satira-2-oy-polovinyi-17-veka/oblichie-nespravedlivosti-i-vzyatochnichestva.html>, 10 Ağustos 2011.

⁸² Brajnik; sarhoş anlamına gelmektedir.

gerçek halk felaketinin kaynağıdır. Çarın haklarından faydalanan çarın adamları emekçi halkı alkole alıştıırır ve onları soyar.⁸³

17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın başlarında düz yazıda ibret vermeyi amaçlayan yeni bir edebi tür ortaya çıkmıştır. Söz konusu tür, hicvin alt türü olan pritça'dır. Pritçaların konusunu baba evini terk eden hayırsız evlatlar oluşturmaktadır. Bu türe örnek olarak, Simeon Polotski'nin kaleme aldığı "Ana ve Babasından Yüz Çeviren Evladın Komedişi" (Komediya pritçi o bludnom sıyne), "Hüzünlü Öykü" (Povest o gore zloçastiye) ve "Savva Grudtsin'in Öyküsü" (Povest o Savve Grudtsine) gösterilebilir. Yazar, bu yapıtlarında ataerkil aile düzenini övmüş ve evlerini terk eden evlatlara uyarıda bulunmuştur.⁸⁴

Rus edebiyatında 18. yüzyılda hiciv, ilerici mizah yazarlarıyla gelişimini sürdürmektedir. Bu dönemde hiciv yapıtlarıyla öne çıkan yazarlar; A. D. Kantemir (1708-1744), A. P. Sumarokov (1718-1777), N. İ. Novikov (1744-1818), D. İ. Fonvizin (1745-1792) ve İ. A. Krılov (1769-1844)'dur.

Kantemir, hiciv türündeki ilk şiirini "Bilgililer Birliği"⁸⁵ döneminde yazmıştır. Şair, 1729-1731 yılları arasında Rusya'da beş hiciv şiiri kaleme almıştır. Kantemir, bu şiirlerden ilki olan "Aklıma Sesleniyorum. Eğitime Hakaret Edenlere" (K umu svoemu. Na huljaşçih uçenie) ile ünlü olmuştur. Sanatçı, bu yapıtında Rus toplumunda gelişimi engelleyen bağnazları yermiş, yazarlığın ve hiciv sanatının zorluğu hakkında düşüncelerini belirtmiştir. Şiirde adı geçen Kriton, Silvan, Luka ve Medor hep birlikte bilimi reddederler. Kriton'a göre kilisenin tek düşmanı bilimdir. Silvan ise dünyanın bilim olmadan düzenlenmesi gerektiğine inanır, çünkü bilim insanların dindarca yaşamalarını karşısında bir engeldir.⁸⁶

⁸³ "Obliçie nespravedlivosti i vzyatoçniçestva", (Çevrimiçi), <http://www.bukinistu.ru/demokraticeskaya-satira-2-oy-polovinyi-17-veka/obliche-nespravedlivosti-i-vzyatochničestva.html>, 10 Ağustos 2011.

⁸⁴ İnanır, **Rus Edebiyatı İncelemeleri: Kiev Rusyası'ndan XVII. Yüzyıla**, s. 46.

⁸⁵ "Bilgililer Birliği", Kantemir'in F. Prokopoviç ve V. Tatişçev ile birlikte Petro'nun reformlarını savunmak ve devam ettirmek için kurduğu birliktir.

⁸⁶ İnanır, **a. g. e.** s. 91-95.

İkinci hiciv şiiri, “Filaret ve Yevgeni. Kötü Huylu Soylulara, İmrenmeleri ve Gurur Duymaları İçin” (Filaret ve Evgeni. Na zavist i gordost dvoryan zlonravıyh) adlı şiirinde ‘kötü huylu soylular’ imgesini ele alınmıştır. Kantemir’in kullandığı bu imge zamanla 18. yüzyıl yazarlarının ele aldığı en önemli imge haline gelmiştir.⁸⁷

Bir diğer 18. yüzyıl hiciv yazarı Sumarakov, 1750-1772 yılları arasında on iki komedi yazmıştır. Bunların en önemlileri; “Tefeci” (Lihoimets), “Kötü Niyetli” (Yadavitıy), “Narsist” (Nartsiss), “Ucubeler” (Çudovişi), “Karı- Koca Kavgası” (Ssora u muja s jenoy), “Vekil” (Apekun) ve “Yararsız Kavga” (Pustaya ssora)’dır.⁸⁸

Yazar, “Yararsız Kavga” adlı komedisinde, toplumda Fransız olan her şeye karşı oluşan merakı ve hayranlığı hicveder. “Fransızca Hakkında” (O Frantsuzkom yazıke) adlı şiirinde de Çariçe Yekaterina⁸⁹ (1729-1796) dönemindeki Fransız özentiliğini hicveder.⁹⁰

1744 yılında ise yazarın “Hicivler ve Eklogalar” (Pritçi i satırı) adlı şiir kitapları yayımlanmıştır. 1759 yılında yayımlanmaya başlayan ve daha sonra sansürden dolayı kapatılan “Trudolyubivaya pçela” (Çalışkan Arı) adlı dergide ise sanatçının şiirleri ve memurların rüşvetçiliğini yerdığı birkaç hicvi yer almıştır.⁹¹

18. yüzyıl Rus edebiyatında hiciv, özellikle 1769-1774 yılları arasında yayımlanan hiciv dergilerinde⁹² kendini göstermiştir. Bu dergilerin en önemlileri; “Vsyakaya Vsyacına” (Her Telden, 1769) adlı haftalık dergi, M. D. Çulkov’ un (1743-1793) yayınladığı “İ to, i sio” (Şu da Bu da, 1769) adlı dergi, Novikov’ un yayınladığı

⁸⁷ İnanır, **Rus Edb. İncelemeleri: Kiev Rusyası’ndan XVII. Yüzyıla**, s. 97.

⁸⁸ A. Beletski, “Sumarakov”, **Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah**, 1929-1939, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/s/sumarokow_a_p/text_0040.shtml, 10 Ağustos 2011.

⁸⁹ Çariçe Yekaterina, ülkemizde Katerina adıyla bilinmektedir.

⁹⁰ Tüten Özkaya, “18. Yüzyıl Rus Edebiyatı’nda Hiciv”, **Ankara Üniversitesi, Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1990, s. 219-220.

⁹¹ **A. g. e.**, s. 220.

⁹² Rus hiciv dergileri üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. 1. A. N. Afanasyev, **Ruskiye satiriçeskiye jurnalı**, 1769-1774, Moskva, 1859. 2. V. Pokrovski, O russkih satiriçeskih jurnalah: “Truten”, “Adskaya Poçta”, “Pustomelya”, “Jivopisets”, “Trudolubivı muravey i drugıye, Moskva, 1897.

“Truten” (Asalak,1769), “Pustomelya” (Geveze,1770), “Jivopisets” (Ressam, 1772) ve “Koşelyok” (Para Kesesi, 1774) adlı dergilerdir.

“Vsyakaya Vsyaçına” dergisi, Yekaterina’nın yazar olarak doğrudan katılım gösterdiği ilk Rus haftalık hiciv dergisidir. Yekaterina’nın, Afinogen Piroçinov takma adıyla yazılar yazmasının sebebi, Rusya’nın o dönemde gündeminde olan ve çözüm bekleyen konulardan dikkatleri uzaklaştırmak istemesidir. Bu şekilde Yekaterina, toplumu cimrilik, savurganlık, dedikoduculuk gibi genel insan kusurları adı verilen konulara doğru yönlendirmeye çalışır.

“Í to, i sio” (Şu da Bu da) adlı dergi ise Çulkov’un özellikle edebiyat çevrelerindeki düşmanlarını hicvettiği bir dergidir.

Novikov’un toprak köleliğini hedef aldığı ve sosyal içerikli hicivlere yer verdiği “Truten” (Asalak) adlı dergi, insan zaaflarının acımaya layık olduğunu, ancak bunlara hoşgörü ile davranan kişiden çok, bu kusurları düzelten kişinin daha insancıl olduğunu vurgular. Yukarıda belirttiğimiz gibi Yekaterina’nın Rusya’nın o dönemde gündeminde olan ve çözüm bekleyen konulardan dikkatleri uzaklaştırmak istemesinin bir sonucu olarak dergi 1769 yılının son aylarında kapatılır.

Novikov, Truten’in kapatılmasından bir ay sonra 1770 yılında “Pustomelya” (Geveze) adlı yeni bir aylık dergi çıkarmaya başlamıştır. Ancak bu dergide, yönetimin sansürü nedeniyle hiciv unsurlarına pek rastlanmaz. Derginin önemli yanı, Fonvizin’ in “Hizmetkârlarıma Mektup” (Poslanie k slugam moim) adlı hicvinin bu dergide basılmış olmasıdır. “Pustomelya”nın kaderi de Truten’den farklı olmaz. İkinci sayısından itibaren derginin yayımına son verilmiştir.⁹³

Novikov, Yekaterina’nın “O, Vremya” (Ah Zaman) adlı komedyasının yayınlandığı ve sahnelendiği 1772 yılında, “Jivopisets” (Ressam) adlı yeni bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Söz konusu derginin üçüncü sayısında yazar, Çariçe Yekaterina’nın “O,

⁹³ N. İ. Novikov, İzbrannıye soçinenıya, 1951, **Stati iz jurnala ‘Pustomelya’**, Elektronnaya publikatsiya, 2005, (Çevrimiçi), <http://www.rvb.ru/18vek/novikov/02comm/03.htm>, 17 Mayıs 2011.

Vremya” (Ah Zaman) komedyası için bir yazı kaleme alarak çarıçeye şöyle seslenmiştir:

“Çarıçem, sizi şahsen tanımıyorum ama hakkınızda bildiğim bir şey var. O da kaleme aldığınız yapıtın saygı ve büyük bir minnettarlığa layık olduğudur. ‘Ah Zaman’ adlı komedyanız imparatorluk sahnelerinde defalarca gösterildi. Onunla niçin övünmüyorsunuz? İlk olarak siz, tam da geleneklerimize uygun bir komedyaya yazıyorsunuz, ilk olarak siz böylesi bir sanatsallık ve dokunaklılıkla hicvin yakıcılığının okuyucuda hissedilmesini sağlıyorsunuz. Siz böylesi bir komedyaya yazdığınız için büyük övgülere layıksınız. Rusya’nın şanı, adınızın namı ve yüceliğiniz adına yazmaya ve yapıtlarınızda kendinizi göklere çıkarmaya devam ediniz, kaleminiz Molière’le denk olmaya layıktır...”⁹⁴

Yazar, Jivopisets’de de köylülerin zorlu yaşam şartlarını olduğu gibi sergileyen yapıtları yerdiği için dergi 1773 yılının Temmuz ayının ilk günlerinde kapatılmıştır.

Novikov, 1774 yılında son hiciv dergisi olan “Koşelyok”u (Para Kesesi) yayınlamıştır. Yazar, derginin ikinci sayısında “Rus ile Fransız Arasında Konuşma” (Razgovor I mejdu rossiyaninom i frantsuzom), “Alman ile Fransız Arasında Konuşma” (Razgovor II mejdu nemtsem i frantsuzom), üçüncü sayısında ise “Alman ile Fransız Arasında Konuşmanın Devamı” (List tretiy prodoljeniye razgovora mejdu nemtsem i frantsuzom) başlığı altında bir dizi hiciv yazmıştır. Dergi, Petro öncesi Rus tarihini şiddetli bir şekilde hicvettiği için kapatılmıştır.

18. yüzyıl Rus edebiyatında hiciv türünde yapıtlar veren yazarların arasında önemli bir yeri olan Fonvizin, şiir türünde yazdığı hicivlerle adını duyurmuştur. Bunların arasında en önemlileri; Yelizaveta Petrovna’yı (1709-1762) hicvettiği “Vaiz-Propagandacı” (Lısitsa-Kaznodey) ve köle hizmetkârları ile parodi türünde felsefi konuşmalar yaptığı, yaşamın amacı ve anlamı konuları üzerinde durduğu “Hizmetkârlarım Şumilov, Vanka ve Petruşka’ya Mektuplar” (Poslanie k slugam moim, Şumilovu, Vanke i Petruşke) adlı hicivlerdir. 1783 yılında kaleme aldığı

⁹⁴ N. İ. Novikov, **İzbrannıye soçinenıya**, yay. haz. N. İ. Novikov, 1951, Jivopisets tretıye izdaniye 1775 goda, (Çevrimiçi),http://az.lib.ru/n/novikow_n_i/text_0100.shtml, 18 Mayıs 2011.

“Genel Saray Grameri” (Vseobşçaya pridvornaya grammatika) adlı yapıtında Yekaterina’nın sarayını eleştirmiştir.

Fonvizin, 1769 yılına ait “Tuğbay” (Brigadir) adlı oyununda dönemin devlet görevlilerini, Fransız eğitimcilerden eğitim alan yeni kuşakta baş gösteren ahlaksal çöküntüyü ve düşünsel eksikliğe dikkat çekerek Fransız özentiliğini hicvetmiştir.

Yazar, 1781 yılında kaleme aldığı bir diğer oyunu “Anasının Kuzusu” (Nedorosl)’nda kölelik, aile eğitimi ve devlet yönetimi gibi konular üzerinde durarak toprak sahiplerinin kölelerin haklarına karşı duyarsız olmasını ve soyluların cahilliğini eleştirmiştir.

Bir diğer 18. yüzyıl Rus hiciv yazarı Krılov, 1787-1788 yılları arasında “Yaramazlar” (Prokazniki) adlı hiciv oyununu kaleme almıştır.

Yazar, 1789 yılında “Perilerin Mektupları” (Poçta Duhov) adlı dergisini yayınlamaya başlamıştır. Söz konusu dergi, yer altı perilerinin, semavi perilerin ve su perilerinin Arap filozofu Malikülmülk’e yazdıkları mektuplardan oluşmaktadır. Krılov, semavi perilerin hiciv öğeleri içeren felsefi mektuplarında; gerçek mutluluk ve hikmetin önemi ile kimin gerçek anlamda namuslu ya da soylu bir insan olarak görülebileceğini anlatmıştır. Yer altı perileriyle soyluları, rüşvetçi memurları, yargıçları, tüccarları ve ahlaksız sosyete üyelerini sivri bir dille hicvetmiştir.⁹⁵

Krılov, “Perilerin Mektupları”nın birkaç ay sonra kapatılmasından ardından 1792 yılında “Zritel” (Seyirci) adlı bir hiciv dergisi daha yayınlamıştır. Bu dergide yönetimi hedef alan politik hicvi “Doğunun Öyküsü Kaib” (Vostoçnaya povest Kaib) ve “Dedemin Anısına Kaside” (Pohvalnaya reç v pamyat moemu deduşke) adlı hicivlerini yayınlanmıştır.

Son olarak Krılov, 1793 yılında “Peterburg Merkürü” (Peterburgskiy Merkuriy) adlı bir dergi çıkarmıştır. Krılov’un tüm bu dergileri, yönetime ve toplumsal yaşamdaki çarpıklıklara karşı hicivler içerdiği için kapatılmışlardır.

⁹⁵ Özkaya, “18. yy Rus Edb.nda Hiciv”, s. 226-227.

Böylelikle Rus edebiyatında hicvin 17. yüzyıldan başlayarak hakim tür olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte hicvin 18. yüzyılda gelişimini hiciv dergilerinde, Kantemir ve Sumarokov'un hiciv içerikli yapıtlarında, Fonvizin'in komedilerinde sürdürdüğünü söylemek mümkündür.⁹⁶

Bu şekilde Rus edebiyatında önemli bir gelişim sağlayan hiciv sanatı, 19. yüzyılda yerini sağlamlaştırmıştır. Bu yüzyıl, hicvin en zenginleştiği dönem olmuştur. A. S. Griboyedov'un (1795-1829) "Akıldan Bela" (Gore ot uma) ve N. V. Gogol'ün (1809-1852) yapıtları hiciv içeren yapıtlardır. M. E. Saltıkov-Şchedrin' in (1826-1889) hicivleri, özellikle "Bir Kentin Tarihi" (İstoriya odnova gorada) adlı yapıtı, dünyaca ün kazanmıştır.⁹⁷

Söz konusu yazarlardan Griboyedov'un "Akıldan Bela" komedyasındaki Skalosub ve Famusov karakterleri mutlakçı egemenlik ve toprak köleliği yanlısı kişilerdir.⁹⁸ Örneğin, Skalosub, eğitilmiş, soylu bir aileden gelen ve çocukluğundan beri Fransızca konuşan bir karakterdir. Bu nedenle konuşmalarına ister istemez Fransızca sözcükler ve deyimler girmektedir. Bütün görüşleri askeri hizmet çerçevesinde filizlenir, bu sebeple ilgilendiği konular sadece makamlar, rütbelere ve madalyalara yöneliktir.⁹⁹

19. yüzyıl Rus edebiyatında hiciv türünde yapıtlar veren yazarlardan belki de en önemlisi Gogol'dür. Yazar, sanatsal yaşamına Ukrayna halkının yaşamlarını, alışkanlıklarını ve geleneklerini betimleyerek başlamıştır, zamanla Gogol'ün bu betimlemeleri Rusya'ya doğru kaymıştır. Gogol'ün dikkatinden hiçbir şey kaçmamıştır. Yazar, toprak ağalarının bayağılıklarını ve başkalarının sırtından geçinmelerini, halkın ahlaksızlıklarını ve adiliklerini gözler önüne sermiştir.

Yazarın "Mirgorod"(Mirgorod), "Arabeskler" (Arabeski), "Müfettiş" (Revizor), "Evlilik" (Jenitba), "Burun" (Nos) ve "Ölü Canlar" (Myortviye duşi) adlı yapıtları

⁹⁶ Nels, "Satira", **Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah.**

⁹⁷ G. Pospelov, **Edebiyat Bilimi**, s. 159.

⁹⁸ **A. g. e.**, s. 108.

⁹⁹ **A. g. e.**, s. 325-326.

hala geçerliliği olan sert hicivler içermektedirler. Rus edebiyatında Gogol, sanatında yaşamın olumsuz hallerinin en parlak betimlemeleri bulunan yazarlardan birisidir.¹⁰⁰

“Müfettiş” komedisi ideolojik ve sanatsal açıdan zengin bir yapıttır. Bunun sebebi hem 18. yüzyıl Rusya’sında var olan yaşam koşullarının hem de toplumda yer alan karakterlerin geniş bir içeriğe sahip olmasıdır. Gogol, bu komedide küçük bir kenti ve o kente has yaşamı gözler önüne sermiştir. Sanatçı, yerli halkın keyfilğini ve cahilliğini, toplum düzeni için gerekli olan unsurların olmayışını hicvetmiştir. Gogol’ün; ‘Rusya’daki tüm kokuşmuş şeyleri bir araya toplamak ve onları hemen bir çırpıda yok etmek’¹⁰¹ şeklindeki düşüncesi, bu yapıtında toplumdaki düzeni bozan her şeyi düzeltmek için gerekli olan tüm çareleri ortaya çıkarmıştır.

Yazar; memur ve toprak ağası tiplerleriyle bayağılık, yabanilik, rüşvetçilik, soygunculuk, vicdansızlık, aydınların fikren kof oluşu ve soyluların çöküşü gibi olumsuz durumları kınamıştır. Gogol, okuyucunun gözleri önüne kentin önemli kişilerinin tiplerini getirerek, keyfilik ve çürüme gibi kınadığı durumları düzeltmeye çalışmıştır. Sanatçı; “Müfettiş”in olumsuz başlangıcıyla, hicvinin temelinde yatan yüksek ahlaki ve toplumsal ideali şekillendirmiştir. Yazar; toplumdaki soylu ve memurları hicivsel bir şekilde betimleyerek bu tiplerin özlerinde var olan tembellik ve başkalarından sırtından geçinme gibi özelliklerini göstermiştir.¹⁰²

Gogol’ün yapıtlarında mizah, gülme ve hiciv yan yanadır. Örneğin; mizahın hem öznel hem de nesnel yönünün birleştiği “İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç’in Nasıl Kavga Ettiklerinin Öyküsü”nde İvan Nikiforoviç tarafından ‘kaz’ olarak

¹⁰⁰ Anonim, “Satira Gogolya” : Gogol soçineniya, (Çevrimiçi), <http://www.litsoch.ru/essays/54/794>, 22 Ağustos 2011.

¹⁰¹ A. y.

¹⁰² Gogol’ün yapıtlarında hiciv konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.

1. Y. Ayhenvald, “Gogol”, **Silueti russkih pisateley**, vtoroye izdaniye, 1908-1913, (Çevrimiçi),

http://az.lib.ru/a/ajhenvalxd_j_i/text_0105.shtml, 12 Eylül 2011.

2. İ. Annenski, “**Problema Gogolevskovo yumora**”, Knigi otrajeny, 1906, (Çevrimiçi),

http://az.lib.ru/g/gogolx_n_w/text_0240.shtml, 12 Eylül 2011.

adlandırılmasından dolayı üzüntü duyan İvan İvanoviç'in onurunu korumak için gösterdiği gülünç çabalar anlatılmıştır.¹⁰³

Gogol 1842 yılında yayınladığı “Ölü Canlar” (Myortviye duşi) ve “Palto” (Şinel) adlı yapıtlarıyla taşra yaşamının zavallılığını ve çürümüşlüğünü, Peterburg yaşamının parlak dış görünüşü ile acıklı içyüzü arasındaki zıtlığı yansıtmış; sık sık bürokrasiyi ve onun gölgesinde sönüp giden yoksul memurların yaşamını anlatmıştır.

“Palto”da betimlenen gülünç olaylar ve durumlar grotesk içermektedir. Yazarın dili birbirinden farklı tonlardan oluşmaktadır. Gülünç olan ton bir anda ciddi bir tona bürünür; duygusal ve düşünsel yükseliş ise ani gülünç inişle son bulur.¹⁰⁴

Gogol, “Neva Caddesi” (Nevskiy prospekt), “Burun” (Nos) ve “Portre” (Portret) gibi öykülerinde komedi ve merhamet duygularıyla örtülü bir yüzeyin altında dikkat çekici derinlikler yattığını sergilemiştir.¹⁰⁵

Gogol'un yapıtlarının karakteristik özelliği, grotesk betimlemelerin sunulmasına ve hiciv içerikli bir tutumun sergilenmesine uygun ortam oluşturmalarıdır.¹⁰⁶ Örneğin, yazar “Burun” adlı öyküsünde hicvin sanatsal yöntemlerinden biri olan groteski kullanmıştır; böylelikle öykü, kişilerin davranışlarında görülen patavatsızlıklarla son derece güçlü bir anlatım aracına dönüşmüştür.¹⁰⁷

“Burun”da grotesk betimlemelerin arttığı bölümlerde korku, şaşkınlık, dehşet, dedikodu merakı, mevki düşkünlüğü, gösterişe önem verme gibi motiflerin yardımıyla sunulan olay ve durumlarda yazarın eleştirdiği toplumsal değerleri daha açık bir şekilde görmek mümkündür.¹⁰⁸

Gogol'un hiciv geleneği, 19. yüzyıl Rus edebiyatının en önde gelen yazarlarından olan ve sıradaki bölümde ayrıntılı olarak üzerinde duracağımız M. E. Saltıkov-Şchedrin tarafından sürdürülmüştür.

¹⁰³ Tüten Özkaya, **Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, Ankara, San Matbaası, 1977, s. 96.

¹⁰⁴ Özkaya, **a. g. e.**, s. 97.

¹⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Robin Milner-Gulland, Nikolay Dejevskiy, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi **Rusya ve Sovyetler Birliği Tarihi**, çev. Metin Çulhaoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1993, c. 8, s.122.

¹⁰⁶ Birsen Karaca, **Rus Edebiyatının Açılımları**, İstanbul, Kavis Kitap, 2010, s. 52.

¹⁰⁷ **A. g. e.**, s. 62.

¹⁰⁸ **A. g. e.**, s. 63-64.

2. M. E. SALTIKOV-ŞÇEDRİN VE EDEBİ YAŞAMI

Çok yönlü bir edebiyat adamı ve önde gelen bir hiciv ustası olan M. E. Saltıkov-Şçedrin, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Rus edebiyatında önemli rol oynayan yazarlardan biridir.

2.1. Çocukluk ve Gençlik Dönemi

(“Çelişkiler” ve “Karışık Bir İş”)

Yoksullaşmış soylu bir aileden gelen Saltıkov-Şçedrin¹ 15 Ocak 1826 tarihinde Orta Rusya'nın Tver eyaletinde doğmuştur. Tipik toprak sahibi bir aileden gelen Şçedrin çocukluğunda, yaşamlarının her anında kölelere yapılan eziyete şahitlik etmiştir. Yazar okuma ve yazmayı ömrü boyunca hatırlayacağı toprak kölesi bir ressam olan Pavel'den öğrenmiştir.

Saltıkov 1836 yılında, on yaşındayken, Moskova Soylular Enstitüsü'ne (Moskovskiy dvoryanskiy institut) kayıt olmuştur, 1838 yılında ise en başarılı öğrencilerin kabul edildiği ve yüksek devlet görevlilerin yetiştirildiği Çarlık Lisesi'nde (Tsarskoselskiy litsey) öğrenim görmeye başlamıştır. O yıllarda, Puşkin'in şiir geleneği devam etmektedir. Şçedrin de şiir yazmaya başlamıştır. Yazarın ilk şiiri “Lira” (Lira,1841) “Biblioteka dilya çteniya” (Okuma Salonu) adlı dergide; “Akşam” (Veçer, 1842),

¹ Şçedrin'in biyografisi ve edebi yaşamı üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. 1. M. Olminski, **Stati o Saltikove-Şçedrine**, Moskva, İzdatelstvo hud. lit, 1959; 2. M. E. Babiçeva, **Russkiye filologi XIX veka**, biobibliografiçeskiy slovar, Moskva, İzd. Sovpadeniye 2006; 3. A. M. Turkov, **Saltikov Şçedrin**, Moskva, İzd. Sob. possiya, 1981; 4. S. A. Makaşin, **Saltikov-Şçedrin**, posledniye godı, 1875-1889, biyografiya, İzd.hud. lit., Moskva, 1989; 5. N. N. Skatov, **İstoriya russkoy literaturı XIX veka, vtoraya polovina**, Moskva, İzd. Prosveşeniye, 1987; 6. V. İ.Kuleşov, **İstoriya russkoy literaturı XIX veka (70-90-e godı)**, Vışşaya şkola, Moskva, 1983; 7. Y. V. Lebedev, **Literatura**, uçebhoye posobie dlya uçaşihsa 10 klassa, çast II, Moskva, İzd. Prosveşeniye,1993; 8. L. M. Dobrovolski, **Bibliografiya literaturı o M. E. Saltikove-Şçedrine**, Leningrad, Akademi nauk, 1961; 9. A. S. Buşmin, **Satira Saltikova-Şçedrina**, Moskva, İzd. Akademiya Nauk,1959; 10. A. S.Buşmin, **Skazki Saltikova-Şçedrina**, Moskva, İzd. Goslitizdat, 1960; 11. A. S.Buşmin,“**Saltikov-Şçedrin: İskusstvo satiri**”, Moskva, İzd. Sovremennik, 1976; 12. A. S. Buşmin, **Evolyuçsiya satiri Saltikova-Şçedrina**, Leningrad, İzd. Hauka, 1984; 13. A. S. Buşmin, **M. E. Saltikov-Şçedrin**, Leningrad, İzd. Prosveşeniye, 1970; 14. M. H. Bulahay, İ. T. İşenko, **Tvorçestvo M. E. Saltikova-Şçedrina**, Moskva, İzd. Bgy, 1975.

“Kış Elejisi” (Zimniyaya elegiya,1843), “Müzik” (Muzika, 1843), “Çağımız” (Naş vek, 1844), “Bahar” (Vesna, 1844) gibi diğer şiirleri ise “Sovremennik” (Çağdaş) adlı dergide yayınlanmıştır. Edebi yeteneği henüz olgunluğa erişmeyen Şçedrin, liseyi bitirdiği yıl, 1844 yılında, Savunma Bakanlığı’nda bir büroda memur olarak çalışmaya başlamıştır.

Devlet memurluğu yapmak Şçedrin için yalnızca malzeme toplama fırsatı değildir, yazar bu durumu toplumun yararına kullanmak istemiştir. Şçedrin bürokrasi yaşamının her anını açığa vurmanın toplumun bilinçlenmesindeki gerekliliğine her geçen gün daha çok inanmıştır.

1840’lı yıllar Saltıkov-Şçedrin’in demokratik bir dünya görüşünü benimsemeye ve bu dünya görüşünün Rus kültür tarihinde ve toplumdaki esas yerini almaya başladığı yıllardır. Şçedrin, V. G. Belinski (1811-1848), A. İ. Hertsen (1812-1870), M. V. Petraşevski (1821-1866) gibi 1840’lı yıllarda faaliyet gösteren dönemin önde gelen düşünür ve eleştirmenlerine büyük değer verir.

Geleceğin yazarı Şçedrin, Belinski’nin “Oteçestvenniye Zapiski” ve “Sovremennik” adlı dergilerinde yayınlanan şiirlerini ve ‘Doğalcı Okul’² yazarlarının yapıtlarını büyük bir zevkle okumuş, filozof G. V. Hegel’in (1770-1831) ve L. A. Feuerbach’ın (1804-1872) sosyalist ütöplast öğretisi ile tanışmıştır.

1840’lı yılların sonunda Şçedrin, Petraşevski ile yakınlaşmıştır ve Rusya’da sosyalist ütöplast düşüncüyü benimseyen S. F. Durov (1816-1869), F. M. Dostoyevski (1821-1881), A. N. Pleşçeyev (1825-1893) gibi aydınların yer aldığı Petraşevski topluluğunun³ etkin bir üyesi olmuştur.

Petraşevski topluluğu, yazarlarının düşünceler üzerinde çalışmayı çok ciddiye aldıkları ve içlerinde C. Fourier’nin (1772-1837), özellikle V. Consiterant (1808-1893) gibi izleyicilerinin, P. Proudhon (1809-1865)’un ve P. Leroux (1798-1871)’un bulunduğu, Fransız sosyalistlerine karşı özel ilgi gösterdikleri bir topluluktur.

² Doğalcı okul, 1840’lı yıllarda etkin olan, Nekrasov, Turgenyev, Gonçarov, Dostoyevski, Dal gibi yazarları içinde barındıran bir ekoldür. Bkz. Türkan Olcay, **Rus Edebiyatında Doğalcı Okul**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2003.

³ Petraşevski topluluğu için ayrıntılı bilgi için bkz. Andrzej Walicki, **Rus Düşünce Tarihi**, çev. Alaeddin Şenel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

Yazarlar, yaptıkları toplantılarda, okudukları kitaplar kadar kendi düşüncelerini ve planlarını da sistemli bir biçimde tartışılar. Petraşevski akımının özgün niteliği, sosyalist düşüncelerle demokratik haklar kavgasını birlikte yürütecek bir programı benimsemiş olmasıdır.⁴

Bu topluluğun yapısı son derece özgündür, topluluk kendi içinde zaman zaman aralarında polemige yol açan farklı görüşlü gruplar barındırır. Bu grupların bazı üyeleri, aynı zamanda o dönemde yaygın olan tamamen farklı grupların da üyeleridir. Böylece aralarında bazıları, aynı anda hem Petraşevski'nin hem de Belinski'nin etkisinde kalırlar.⁵

Topluluğun kurucusu Petraşevski'yi, "Eyalet Denemeleri" (Gubernskie oçerki) adlı yazı serisinde minnetle anan Şçedrin, onun unutulmaz bir dost ve öğretmen olduğunu söylemiştir.⁶

Şçedrin'in dünya görüşünü, gerçekliğin etkisi, zamanın aydın insanlarıyla yaptığı görüşmeler, arayışlar, kendi çocukluğundan başlayarak Savunma Bakanlığı'ndaki memuriyetine kadar edindiği deneyimler şekillendirmiştir. Bu deneyimlerin izlerini, yazarın 1847 ve 1848 yıllarında "Oteçestvenniye Zapiski" adlı dergide yayınlanan ilk uzun öyküleri "Çelişkiler" (Protivoreçiya) ve "Karışık Bir İş" (Zaputannoye delo) adlı öykülerinde görmekteyiz.

"Çelişkiler" in tepkili kahramanı Andrey Pavlıç kendini fakirler ve zenginler, yalnızlık ve toplum, hayaller ve gerçekler gibi zıtlıklarla dolu bir yerde bulur. Zenginler ve fakirler çelişkisi şu soruyla ortaya çıkar:

"Bazı kimseler at arabasında seyahat etmek olanağına sahipken, biz sizinle niçin toz toprak içinde yürümek zorundayız?"⁷

⁴ Walicki, **Rus Düşünce Tarihi**.

⁵ Olcay, **Rus Edb.nda Doğalcı Okul**, s. 91.

⁶ N. N. Skatov, **İstoriya russkoy literaturı XIX veka**, vtoraya polovina, Moskva, İzd. Prosveşeniye, 1987, s. 317.

⁷ M. E. Saltıkov-Şçedrin, **Sobraniye soçineniy v dvatsati tomah**, Yay. haz. A. S. Buşmin, V. Y. Kirpotin, S. A. Makaşin, Akademii nauk, 1965, c. 1, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0283.shtml, 25 Mayıs 2011.

Şchedrin, “Çelişkiler” öyküsünde aynı zamanda şu sorulara da cevap arar:

“Bitmek tükenmek bilmeyen çelişkilerin üstesinden gelmek nasıl mümkündür? Gelecekteki idealler yalnızca teoriden ibaretse ve gerçek yaşamda ideallere ait hiçbir mesele söz konusu olmuyorsa, şimdi ve gelecek nasıl birbiriyle bağlı kalacak?”⁸

Şchedrin, bu sorularının mümkün olan çözümlerini “Karışık Bir İş” adlı öyküde özetler. Öykünün kahramanı Miçulin, korkunç rüyalar görür ve onun için yaşam, kolonları insanlardan oluşan, en altında çok büyük bir sütunu olan korkunç bir piramit gibidir. Miçulin bu piramidi nasıl yıkacağını bilemez. Yazar, bu şekilde okuyucuya Peterburg’daki yaşamı gösterir, küçük insanın hali kahramanın sosyal aydınlanmasını hazırlar. Miçulin’in düşünceleri operada çalışırken gelişir. Miçulin, müzik eşliğinde adeta halkın sesini duyar. Sahneye doğru çevrilmiş tüm bakışları heyecanla izler, kalabalık içerisindeki her bir hareketi büyük bir dikkatle izler, ona sahiden her şey sonlanmış gibi gelir, kalabalığı yararcasına koşmak ve onunla birlikte büyüleyici havayı içine çekmek ister.

Şchedrin, yukarıda adı geçen bu ilk öykülerinde, filozofik ve politik düşüncelerini ve o zamanın ilerici gençlerinin özlerini sergilemiştir. Görüldüğü gibi, genç Şchedrin yalnızca soyut filozofik kurguların içinde kaybolma eğiliminde olmamıştır, aksine yazar, dünyaya sert bir toplumsal bakış açısıyla bakarak gerçekliği ele almıştır ve gerçek yaşamın çelişkilerine yönelmiştir. Henüz 1840’lı yıllarda kendi devrimci demokrat görüşünü şekillendirmeye başlamıştır.

R. V. İvanov Razumnik (1878-1946) Şchedrin’in “Çelişkiler” ve “Karışık Bir İş” adlı öyküleri için şöyle yazar:

“Bu iki sosyo-politik öyküde Saltıkov’un daha önceki tüm sanatı için esas yeri teşkil eden iki farklı bakış açısı yansıtılır. Bu öykülerin yalnızca soylular hakkında öyküler olduğu düşünülebilir, ama Saltıkov’un sanat yaşamı boyunca yazdığı öykülerinde yer aldığı gibi bu soylu öykülerinde de evrensel bir gerçek vardır.”⁹

⁸ Skatov, *İstoriya russkoy literaturı XIX veka*, s. 317.

⁹ İ. Razumnik, *M. E. Saltıkov-Şchedrin, Jizn i tvorcestvo*, çast pervaya 1826-1868, Moskva, 1930 (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/i/iwanowrazumnik_r_w/text_0390.shtml, 25 Mayıs 2011.

Şçedrin'in bu iki öyküsü, yazarın yaşamını ve yazın kaderini aniden değiştirmiştir. Savunma Bakanlığı'nın bir memuru olarak, öykülerinde devrimci düşüncelerin yer alması egemen kesimin tepkisine yol açmıştır. Yazar, Çar I. Nikolay (1796-1855)'in emriyle zararlı düşünceler beslediği ve bu düşünceleri yayma hevesi içinde olduğu gerekçesiyle tutuklanarak memurluk görevini polis gözetimi altında devam ettirmek üzere Rusya'nın kuzeydoğusunda yer alan Vyatka şehrine sürgüne gönderilmiştir.

1844 yılında girdiği devlet hizmetinin sekiz yılını taşrada sürgünde sürdürecektir. Şçedrin için bu dönem, ilerleyen yıllardaki edebi yaratıcılığı açısından çok yararlı olacaktır. Vyatka'da devlet çarkının nasıl işlediği öğrenecek ve toplumun her kesimini tanıma fırsatı bularak, çok yönlü gözlemler yapacaktır.¹⁰

2.2. 1850'li Yıllar (“Eyalet Denemeleri”)

Şçedrin'in Vyatka sürgünü, 1855 yılının sonuna kadar sürmüştür. Yazar, 1856 yılının Ocak ayında, I. Nikolay'ın (1796-1855) ölümünden sonra, Vyatka'da edindiği zengin izlenimlerle Peterburg'a dönmüştür. Şçedrin, söz konusu dönemi şu cümlelerle anlatmıştır:

“Taşra yaşamının tüm olumsuzluklarını gördüm. Oradayken bu kusurlar üzerinde düşünmüyordum, onları sadece oldukları gibi görüyordum. Ancak Vyatka'dan Peterburg'a geri döndüğümde ve tekrar edebi çevrenin içinde girdiğimde yaşadıklarımı “Eyalet Denemelerinde” yazmaya karar verdim.”¹¹

Böylelikle Şçedrin, Vyatka sürgününden izler taşıyan, ironi, acı alay, lirizm ve şiirselliğin yan yana olduğu “Eyalet Denemeleri” (Gubernskie oçerki) adlı yapıtını kaleme almıştır.

“Eyalet Denemeleri” dizi halinde “Russkiy Vestnik” adlı dergide, Rus tarihinin en keskin dönemlerinin birinde, yani 1856-1857 yıllarında yayınlanmıştır. I. Nikolay'ın

¹⁰ Türkan Olcay, “Bir “Satyros” Ustası: M. Y. Saltıkov-Şçedrin”, *Navisalvia: Satyros*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları 2009, s. 129.

¹¹ S. Makaşın, *Saltıkov-Şçedrin*, Biyografiya, Moskva, 1951, C. I, s. 293.

“Eyalet Denemeleri” dizi halinde “Russkiy Vestnik” adlı dergide, Rus tarihinin en keskin dönemlerinin birinde, yani 1856-1857 yıllarında yayınlanmıştır. I. Nikolay’ın ölümü saltanat ve kölelik düzeninin yanlışlıklarını tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir ve artık Rusya’nın Kırım Savaşındaki yenilgisinden sonra oluşmuş sosyal ilişkiler çerçevesinde, eskisi gibi yaşamak mümkün olmamıştır. Alttan gelen şiddetli baskı, yoksulluk ve çaresizliğe itilen çiftçilerin giderek artan memnuniyetsizliği toplumu silkeleyerek kendine getirmiştir. Toplumun üst kesimlerinde bile köleliğin kaldırılması ve devlet yönetiminin yeniden düzenlenmesi gerektiği konuşulmaya başlanmıştır. Toplumun tansiyonunun giderek yükselmekte olduğu bu ortamda “Eyalet Denemeleri”, ümitler ve beklentiler çağının bayrağı olarak kabul görmüştür. Dostoyevski, Şçedrin için şöyle demiştir: “Şçedrin, ortaya çıkacağı dakikayı iyi seçti.”¹²

N. G. Çernisevki (1828-1889) ise Şçedrin’in bu ilk taşlamalı yapıtını “yüce ve olağanüstü”, yazarını ise “kederli ve öfkeli” olarak tanımlar ve yazar hakkında şöyle der:

“Daha önce hiç kimse bizim toplumsal kusurlarımızı bu kadar acı dolu sözlerle eleştirmemişti ve toplumuzdaki ahlaki bozulmayı bu denli sert bir dille gözler önüne sermemişti.”¹³

“Eyalet Denemeleri”nin öykü anlatıcısı, Krutogorsk şehir yaşamının genel özellikleri, kahramanlar, lirik eklemeler, kitabın başında ve sonunda yer alan yol tasviriyle Gogol ve Turgenev gibi yazarların gerçekçiliği arasında bir bağlantı vardır. Böylece Rus edebiyatı tarihinde Şçedrin’in sayfası açılmıştır.

Şçedrin, o dönemde yaygın tür olan denemelerinde, Rusya’nın uzak köşelerinden birini hedef alarak, yaşamı kısa mesafeden, belirli bir bakış açısından incelemiştir. Öykünün anlatıcısı memur, emekli saray müsteşarı N. Şçedrin’dir. N. Şçedrin, sadece bir memur değildir. O, Krutogorsk’ta benliğinin bir parçasını bırakmış bir adamdır.

¹² Skatov, *İstoriya russkoy literaturı XIX veka*, s. 319.

¹³ A.S.Buşmin, “M. E. Saltukov-Şçedrin”, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/ar/author/567>, 24 Nisan 2011.

Yazdığı her şey, hüznü ve acı ile ruhuna yansımaktadır. N. Şchedrin, mektuplarda karşımıza üzüntülü, lirik, özleyen, yalnız ve insanlık hizmetine kendini adamaya hazır biri olarak çıkar. Yapıtta, insanlık hizmetine giden ilk adım, kötülüğün, yalanın ve günahın tespit edilmesidir. O dönemde Şchedrin'in edebi, toplumsal ve siyasi duruşu bu tespiti yapmaktır.¹⁴

“Eyalet Denemeleri”, taşra yaşamının çeşitli sosyal kesimlerinin derin ve çok yönlü bir incelemesidir. Öykülerde, tasvirlerde ve Şchedrin'in mektuplarında canlı bir yaşam akışı kendini çok sesliliğiyle ortaya koyar.

“Eyalet Denemeleri” taşra yaşamı hakkında sığağı sığağına yazılmış gerçek öyküler olarak kabul edilir. Öyküler son derece gerçekçidir, çünkü Şchedrin yapıtında gerçek olaylardan örnekler vermiştir ve bu örnekleri kaleme alarak gerçeğin ortaya çıkartılmasını istemiştir.¹⁵

Yapıt, yönetenlerin foyasını meydana çıkarma özelliği olan geçiş dönemi edebiyatı yapıtlarının arasında ilk sıralarda yer almıştır. Şchedrin, kişilerin ve yöneticilerin kişisel hatalarını değil, genel olarak otokrasi ve toprak köleliği sisteminin çarpıklıklarını ortaya çıkarmıştır. “Eyalet Denemelerinin” sayfalarında okuyucunun önüne Feyer, Tryasuçkin gibi insanı diri diri yiyen memurlar, yırtıcı tüccarları doğuran zulüm ve zorbalık dünyası çıkar; bu dünyada yetenekli insanlar yaşamlarını faydasız olarak sürdürürler ve mazlum Rus halkı toprak ağalarının ve memurların talanına terk edilir.

Yapıt, okuyucuyu insan ilişkileri ve ahlak değerleri kavramlarının çarpıtıldığı bir yaşam gerçeğiyle yüzleştirir ve okuyucuya çevrede olan biten ve yaşam normu olarak kabul görmeye başlayan ahlaksızlıkları göstererek okuyucuyu ürpertir. Rüşvet alanlar, hazine hırsızları, zulüm ve zorbalık Şchedrin'den önceki dönemde de vardır. Ancak Şchedrin'in halkı dolandırmakta ve talan etmekte ustalığıyla övünen memuru, Rus edebiyatında ilk defa ortaya çıkmıştır.

¹⁴ Skatov, *İstoriya russkoy literaturı XIX veka*, s. 319-320.

¹⁵ A. y.

Yaşamın hangi alanını ele alırsa alsın, her öyküde okuyucunun karşısına normal insan bilinci için yaşamın kırılmış olduğu, iyilik ve kötülük kavramlarının karışmış olduğunu gösteren dramatik olaylar çıkar.

Örneğin, “Beceriksizler” (Neumeliye) adlı öyküde insanı diri diri yiyen memur Feyer veya Porfiry Petroviç, aslında insanı diri diri yemeyen memurdan daha faydalıdır. Yasaların işlemediği bu dünyada, parmaklıkların arkasına cinayet işleyen, hazineyi çalan kimse değil de bir çiftçi düşer. Oysa bu çiftçi, hasta ve yaşlı bir kadını evine alıp, onu iyileştirmeye çalışır ama yaşlı kadın ölür. Bu adaletsiz durum şehir idare sisteminde de böyledir.

“Prenses Anna Lvovna” (Knyajna Anna Lvovna) adlı öyküde, insanların özel yaşamlarında değerlerin abartılması gibi tuhaf olaylar söz konusudur. Prenses, heyecanla Tehotski’den ilan-ı aşk beklerken, rakibi olan bir başka bayan Tehotski’nin önünde diz çöker ve eğer bir mevki sahibi olmak istiyorsa kendisiyle şahsen ilgilenmesini ister.

“Sevimli Bir Aile” (Priyatnoe semeystvo) adlı öyküde, sevimli bir aile sahibesinin misafirleriyle görüşme taktiği hayret vericidir. Ev sahibesi tek seferde olabildiğince fazla kötülük yapmak ve sivri diliyle birkaç kişiyi iğnelemek ister.

“Çam ağacı” (Yelka) adlı öyküde ise N. Şçedrin, kendini manevi olarak tatmin etmek isteğiyle bir bayram akşamı karnını doyurmak için fakir demirci Potap’ın oğlunu kendi evine getirir. Evinde ekmek kııntısı bile bulamayan küçük misafir pek cüretkar çıkar, ev sahibinden şarap ister ve zil zurna sarhoş olana kadar içer.¹⁶

Şçedrin’in “Eyalet Denemeleri”nde yer alan karakterler, toplumda giderek artan sıkıntılarının bir göstergesidir. Yapıtta yer alan bu tipler, zamana ayak uyduran tiplerdir. Örneğin, “Çiçikovlar Ailesi” (Semeystvo Çiçikovih) adlı öyküde yer alan Porfiry Petroviç, hazinede helal gelirli bir mevkiye sahip ve herkes tarafından saygı duyulan biridir. “Yetenekli İnsanlar” (Talantlıviye natırı) öyküsünde ise dönemin şartlarına uygun olarak M. Y. Lermontov (1814-1841)’un “Çağımızın Bir Kahramanı” (Geroy našego vremeni) adlı yapıtının ana kahramanı gibi taşralı Peçorinler çoğalır. Zamanla bu taşralılar kendi alanlarında hiçbir şey

¹⁶ Skatov, a. g. e., s. 321.

başaramadıklarını anlarlar. Bazıları artık evlerinde ıslık çalarak bir ileri bir geri dolaşmaktan başka bir şey yapmaz; bazıları ise kindar olur ve eyalet Mefistoları'na¹⁷ dönüşür; kimileri ilgilerini atlara çevirir, kimileri ise zamanlarını kağıt oynayarak öldürür. Bunlar, her adımda okuyucunun karşısına çıkan yaşam çelişkileridir ve bu çelişkilerin her biri toplumdaki ahlaki çöküntünün kanıtıdır.

Şçedrin'in yapıtlarında söz konusu halk olduğunda, kınama ve yermenin yerini samimi bir acıma duygusu alır. Yazar; çiftçi, hizmetçi, zanaatkar, asker, seyyarlardan oluşan halkın sesinde dinmek bilmeyen bir sızı hisseder. Bu durumu yazar şöyle betimler:

“Günlük, rutin olgu olarak adlandırdığımız ihtiyaçtan doğan kalp sızısının sonu yoktur. Dolup taşan acı, dışarıdan hiçbir etki olmadan bağırdan çıkıyorsa insanoğlu sızlamasın da ne yapsın!”¹⁸

Günlük geçim derdi ve ekin gibi şeylerle meşgul olan ve aynı zamanda büyük umutlarla beslenen halkın yaşamında canlı bir yaşamın hareketliliği hissedilir. Bayram kutlamalarında, çiftçilerin ve seyyarların kalabalığında Şçedrin, toplumun alt kesiminin her an manevi bir kahramanlığa hazır olduğunu görür. Mutluluğa kavuşma düşüncesiyle hareket eden halk, Tanrı'ya duasında ilahi adalete olan inancını yaşar.

Yazarın dünya görüşünde halkın maneviyatı ve vatan sevgisi 1864 yılı reform sonrası yeni Rus yaşamının olumlu bir başlangıcıdır. Bu durum, “Eyalet Denemeleri”nin bazı sayfalarının lirik tonunu belirler. Ancak lirik ton anında hicivle bozulur. Yaşama karşı gerçekçi bakış açısı halkın birleşmesine dair hayali bertaraf eder, ayrıca halk ruhunun saflığı da şüphe uyandırır.

Yaşam içerisindeki acı gerçekler insanların umutlarını savurur, onları sosyal ve günlük ilişkiler ile aile ilişkilerinin çirkin ve ahlaksız olduğuna ikna eder. “Eyalet

¹⁷ Mefisto, Alman yazar J. W. Goethe'nin (1749-1832), “Faust” adlı yapıtında geçen şeytan karakteridir.

¹⁸ Saltıkov-Şçedrin, **Sobraniye soçineni v desyati tomah**, Moskva, İzdatelstvo Pravda, 1988, C. I, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0005.shtml, 26 Eylül 2011.

Denemeleri”nde ayrıntıyla anlatılan yaşamın tükenmişliği Şçedrin’in “Bir Kentin Tarihi” (İstoriya ognogo goroda) adlı yapıtındaki genellemelerin bir tohumudur.

“Eyalet Denemeleri” adlı yapıt ümitsiz olaylar kitabı değildir. “Yol” (Doroga) öyküsünün kahramanı N. Şçedrin, hüznü duyularla Krutogorsk’u terk ederek yeni bir yaşamın eşğine gelir:

“Önümde yeni bir yaşamın kapısı açılır. Tüm varlığımla yaşamayı arzu ettiğim dolu bir yaşamın kapısı. Bununla birlikte içimde tuhaf bir duygu var! Açıklayamayacağım, gizli bir belanın kalbimi kemirdiğini hissediyorum... Belki de alışkanlığın pası kalbimi o kadar yıprattı ki yeniliğe dayanıp dayanamayacağımdan korkuyorum. Gerçekten, önümde ne bekliyor beni? Yeni mücadeleler, yeni koşturmacalar, yeni arayışlar!...”¹⁹

Öyküde kendi yolunu arayan ama bulamayan, sorular soran ve çözüm bulmaya çalışan, düzensizlik, insafsızlık, yalan ve dolandırıcılıktan çıkma yolunu arayan bir karakter betimlenir. “Eyalet Denemeleri”nin sonunda yer alan yol imgesi, yerinden endişelenen ve canlanan Rusya’yı simgeler.

“Eyalet Denemeleri”, büyük bir yankı uyandırmış, tüm başkent ve taşra dergilerinde denemeler üzerine yazılar yayınlanmıştır. Peterburg, Moskova ve diğer şehirlerin tiyatrolarında monologlar, oyunlar sahnelenmiştir, öyküler yabancı dillere tercüme edilmiştir.

N. G. Çernişevski (1828-1889), Şçedrin’in bu yapıtında canlı ve çok yönlü bir gerçek görmüştür. Eleştirmene göre memurların cinayetleri, tüccarların dolandırmaları, yetenekli insanların faaliyetsizliği tesadüf değildir, normal olmayan şartlarının neticesi, otokrasi ve toprak köleliği sisteminin ahlaksızlığının yansımasıdır.²⁰

¹⁹ S. N. Krivenko, **M. Saltıkov-Şçedrin: Yego jizn i literaturnaya deyatelnost**, “Slujba i literatura”, (Çevrimiçi), <http://saltykov-schedrin.lit-info.ru/saltykov-schedrin/articles/krivenko-saltykov-schedrin/krivenko-saltykov-schedrin-3.htm>, 02 Haziran 2011.

²⁰ N. Çernişevski, “Gubernskie oçerki”, **Sobraniye soçineniy v pyati tomah**, Biblioteka Ogenok, Pravda, 1974, C. III, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/c/chernyshewskij_n_g/text_0250.shtml, 02 Haziran 2011.

Çerņiřevski'nin düşüncelerini geliştirilen N. A. Dobrolyubov (1836-1861) yetenekli insanları incelemiş ve devrin en önemli sorunlarından birini, yani yeni tip aydının ortaya çıkması gerekliliğini, gündeme getirmiştir. Dobrolyubov, "Eyalet Denemeleri"nde tüm çilesi, fakirliğı, saf imanı, duygu derinliğıyle okuyucunun karşısına çıkan halkı, güvenilecek bir güç olarak görmüştür.

N. Skatov, "19. Yüzyıl Rus Edebiyatı" (İstoriya russkoy literaturıy XIX veka) adlı yapıtında, Çerņiřevski ve Dobrolyubov'un Şçedrin makaleleri için şöyle demektedir:

"Eyalet Denemeler"i, yükselişi giderek artan toplumda Çerņiřevski ve Dobrolyubov'a çağın keskin güncel sorunlarını masaya yatırma ve Rus toplumunu devrimci ruhta eğitme olanağı verdi."²¹

Daha önce de belirttiğimiz gibi Şçedrin, "Eyalet Denemeleri"ni edebiyata girişinin başlangıcı saymıştır. Denemelerde, gerçekten de yazarın ilerideki yapıtlarında ortaya çıkması beklenen yazar kimliğinin özellikleri belirlemiştir. Yazarın bu özellikleri yaşadığı zamanı iyi algılaması, büyük ve küçük olayların gizli sebeplerini tespit etmesi ve değerlendirmesi, tüm bunların sonucu olarak hiciv sanatının gelişmesi ile bağlantılıdır.

"Eyalet Denemeleri"nde yazar, kendisine uygun olan zamanla başka türlere dönüşen, "deneme" türünü keşfetmiştir. Denemelerin anlatıcısı N. Şçedrin'in adı ilk defa bu yapıtta ortaya çıkmıştır. Bu ad, Rus edebiyatı tarihinde Saltıkov'un adıyla özdeşleşmiştir.

Yapıtta yer alan denemelerden "Diş Gıcirtısı"nda (Skrejet zubovniy, 1860) Şçedrin, "lavabo" ile özdeş, liberal konuşmaların müziğine kulak verirken lavabodan gövdesini çıkarıp, "bir anlığına zevke kapılıp, yakınlarda korkunç bir sülüğün çıkabileceğini unutan salyangoz" benzeri insanlar yaratmıştır. Burada, lavabodaki salyangoz-insan karakteri, indeki kayabalığı-insan karakterinin bir nevi öncüsü olmuştur.

²¹ Skatov, *İstoriya russkoy literaturı XIX veka*, s. 324.

“Eyalet Denemeleri”nden iki yıl sonra kaleme alınan “Ölümler Pençeleyenler Kitabı” (Kniga ob umirayuşih, 1858) adlı yapıtın ilk bölümünde Şçedrin, dünyaya dar bir mercekten bakan insanları: “Hayati ihtiyaçların dar lavabosunun sınırlarını aşmayan, bu ihtiyaçları, tüm istek ve düşüncelerinin üstünde ölümcül derecede ağır basan insanlar”²² şeklinde tanımlamıştır.

2.3. 1860’lı ve 70’li Yıllar (“Bir Kentin Tarihi”, “Taşkentli Beyler”, “Bir Taşralının Peterburg Günlüğü”, “İyi Niyetli Sözler”)

1860’lı yıllar Şçedrin’in memurluk görevi ve yazarlığı bir arada sürdürmeye devam ettiği yıllardır.

Şçedrin, 1863 yılında “Oteçestvenniye zapiski” adlı derginin sayfalarında yayınlanan ”Bay Popmadürler ve Bayan Pompadürler” (Pompadurı i pompadurşi) adlı öyküsünde, devletin mal ve mülkler ile aile yaşamının sömürülmesi ilkesine dayanan tüm ilkelerine tepki göstermiştir.

Yazar, 1868 yılında memurluk görevinden istifa ederek, yalnızca edebi çalışmalarını sürdürmüştür. Aynı yıl Nekrasov ile birlikte “Sovremennik” dergisinin devrimci-demokrat geleneğini sürdüren “Oteçestvenniye Zapiski”nin yönetiminde çalışmaya başlamıştır. Devrimci harekete aracılık yaptığı gerekçesiyle çar yönetimi tarafından 1884 yılında kapatılmasına kadar bu dergide yaptığı çalışmaları, Şçedrin’in edebi faaliyetinin en parlak olduğu ve hiciv sanatının doruğa çıktığı çalışmalarıdır.

Şçedrin, derginin kapatılmasından dolayı büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Kendini adeta ‘dilinden uzaklaştırılarak sürgün edilmiş’²³ bir yazar gibi hissetmiştir. Artık yazar, yapıtlarını hiciv sanatındaki tüm ustalığını kullanarak kaleme almıştır.

²² V. N. Azbukin, V. N. Konovalov, **Russkaya literatura XIX veka**, Hrestomatiya literaturovedçeskih materialov, Moskva, İzd. Prosveşeniye, 1984, s. 273.

²³ A. S. Buşmin, “M. E. Saltikov-Şçedrin”, **İstoriya russkoy literaturı v 4-h tomah**, Nauka, 1983, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0240.shtml, 12 Nisan 2011.

Saltıkov'un "Oteçestvenniye Zapiski"de yayınlanan öyküleri dışında, 1870'li yılların sonuna kadar "Vestnik Evropı" ve "Russkie Vedomosti" gibi dergilerde de her ay düzenli olarak öyküleri yayınlanmıştır. Şçedrin, böylelikle edebi bir yükseliş yaşamaya başlamıştır. Yükselişine devam ederken, politik ve edebi eleştiri makaleleri, masal ve denemeler, öykü ve romanlar yazarken bir yandan ilk masallarını kaleme almıştır.

Yazarın söz konusu döneme ait yapıtları sırasıyla şöyledir:

- "Masum Öyküler" (Nevinnıye rasskazı, 1863),
- "Zamanımızın Belirtileri" (Priznaki vremeni, 1868),
- "Bir Kentin Tarihi (İstoriya odnogo goroda, 1869-1870),
- "Taşkentli Beyler" (Gospoda Taşkentsı, 1869-1872),
- "Bir Taşralının Peterburg Günlüğü" (Dnevnik provintsiala v Peterburge, 1872-1873) ve
- "İyi Niyetli Sözler" (Blagonamerenniye reçi, 1872-1876).

Şçedrin'in bu yapıtlarından; "Bir Kentin Tarihi", "Taşkentli Beyler", "Bir Taşralının Peterburg Günlüğü" ve "İyi Niyetli Sözler" adlı yapıtlarını inceleyelim. Bu yapıtlar, yazarın sanatının esas ideolojik ve sanatsal özelliklerini vermektedir.

1869 yılı, Şçedrin'in edebi mirası için önemli bir yıl olmuştur. Yazar, bürokrasiyi en acımasız şekilde açığa vurduğu "Bir Kentin Tarihi" adlı öyküsünü 1869 yılında kaleme almıştır. Söz konusu yapıt, yazarın 1860'lı yıllardaki sanat yaşamındaki en önemli yapıtlarından biridir.

"Bir Kentin Tarihi"nde, özgün bir şekilde şimdiki zaman ile geçmiş zaman arasında bir bağ kurulur. Öykünün birçok kahramanında 18. yüzyılda veya 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya'yı yönetenlerin hal ve tavırlarını görmek mümkündür.²⁴

Şçedrin, Rus yaşamını ağırlaştıran ve karamsarlaştıran, köleliğin kaldırılmasından sonra çoktan geçerliliğini kaybetmesi gereken ama 1860'lı yıllarda bile hala

²⁴ Skatov, *İstoriya russkoy literaturı XIX veka*, s. 327.

yürürlükte olan konulara dikkat çeker. Yazar, geçmişte var olan ve bugün de var olmaya devam eden “sefil yaşam, kıyım, geleceğe olan inancın zayıflığı” gibi konulardan söz eder.

Yazar, olayın geçtiği kenti ‘Glupov’ olarak adlandırır. Bu ad; “ahmak”, “aptal” anlamına gelen “glupıy” sözcüğünden türetilir. Şehir idarecilerinin uzun listesinin ilk sırasında, kafasının içinde normal bir beyin yerine bir uzucuk olan Brudastıy gelir.

İlerleyen sayfalarda okurun karşısına adı “somurtkan, homurtu” anlamına gelen Ugryum-Burçeyev ve yine “sivilce ve dolma kafa” anlamına gelen Prişç gibi kahramanlar çıkar. Bunlar dışında öyküde, “zapt edilmiş babayiğit” anlamında Perehvat-Zalihvatski, “alçak” anlamında Negodyay, “karabatak” anlamında Baklan gibi ironik adlı kahramanlar bulunur. Bu lakaplar kahramanları olumsuzlaştırır.

Şchedrin, 1871 yılında A. N. Pıpin’e yazdığı mektubunda kent idarecisi karakterleri hakkında şöyle yazmıştır:

“Dolma kafalı şehir idarecisi dolma kafalı insan anlamına gelmiyor; binlerce insanın kaderini yöneten şehir idarecisi anlamına geliyor.”²⁵

Öyküde, görünürde her şey güzeldir. “Batırırım, mahvederim!” ve “Tahammül etmem!”²⁶ gibi ifadeler kullanan karakterler görünürde insandır, ama gerçekte davranışlarından dolayı insanlık türünden çıkmış varlıklardır. Şchedrin, şehir yöneticilerini insan türünden uzaklaştırdıkça, onların iç yüzlerini okuruna daha net gösterir. Dış görünüş olarak şehir idarecileri, yaşamdaki örnekleriyle birbirlerine benzemezler.

Saltıkov, şehir idarecilerini sadece devlet işlerinde göstermez. Örneğin, Prişç hakkında: “Şehir ormanında tavşanları ve tilkileri, bir keresinde de güzel bir kız

²⁵ “Pismo A. N. Pıpinu, 2 Aprela 1871”. Peterburg, (Çevrimiçi), <http://saltykov-schedrin.lit-info.ru/saltykov-schedrin/pisma/pismo-310.htm>, 01 Haziran 2011.

²⁶ Saltıkov-Şchedrin, *İstoriya odnogo goroda*, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0010.shtml, 26 Eylül 2011.

avladığı”²⁷ bilgisi verilir. M. Gorki'nin belirttiği gibi Şcedrin günlük yaşamda da siyaseti iyi yakalar.²⁸

PriŐ, Glupov sakinlerini diğer Şehir idarecileri gibi emirleriyle boğmayan tek yöneticidir. İnsanlar göz açıp kapayana kadar eskiye nazaran her Şeyin iki üç katına sahip olurlar. Arılar çok çalışır ve çok bal üretirler. Hayvanlar telef olmaz, bu nedenle deri çoktur. Glupovlular kenevir ayakkabıyı deri ayakkabıya tercih edip, derileri satarlar. Bunun yanı sıra Őehirde gübre de çoktur, dolayısıyla ekin de boldur, satılık ekin dışında kullanılacak buğday da vardır.

Yönetici PriŐ, bunların hepsi için ağır bir bedel der. Soylu sınıfının baŐısı, PriŐ'ı yer. Yazar, “yemek” eylemini kullanarak aslında yok etmeyi vurgular. PriŐ'ın kenti yönetme konusundaki beceriksizliğinden dolayı, kentin kuruluşundan bu yana daha önce görülmemiş bir refaha ulaşılmıştır ama hiç kimse bunun farkında değildir.

“Bir Kentin Tarihi”nde Şehir yöneticilerinin sırasını Ugryum-Burçeyev tamamlar. Yazarın Ugryum-Burçeyev için kullandığı ifade Şöyledir:

“Sadece ordudaki mevkisiyle değil, düşünce ve edimleriyle, bütün varlığıyla, kelimenin tam anlamıyla dolandırıcıydı.”²⁹

Ugryum-Burçeyev nehri durdurmak ister, yani yaşamı durdurmak ister. Glupov sakinleri ise bu durum karşısında sessiz kalırlar.

Ugryum-Burçeyev'in yönetimi bir facia ile sonuçlanır. Glupov'un tarihi alınır. Glupov idaresinin yerine kimin geleceği belli değildir, bağımsız hareket etmek için henüz Glupovluların akılları ve iradeleri uyanmamıŐtır. Kronolojik sıranın karıŐtırıldıđı Şehir idarecilerinin listesinde Ugryum-Burçeyev'in peşinden Perehvat-Zalihvatskiy, sonra da beyaz bir ata binerek okulu yakan ve ilmi ortadan kaldıran Binbaşı Arhistratig Stratilatovi gelir. Bunların hepsi Glupov'da Çok etkisi yaratır.

²⁷ A. g. e.

²⁸ Skatov, *İstoriya russkoy literaturı XIX veka*, s.329.

²⁹ Saltıkov-Şcedrin, *İstoriya odnogo goroda*.

Saltıkov, okuyucuya gerçek yüzleri ortaya çıkan yöneticilerin hiçbir şeyi umursamadan oturdukları yerde refahlarını devam ettirdiklerine göstermek ister. Yazarın, özellikle Glupov sakinlerinin şakalaşmaları sırasındaki gülüşü, acı bir gülüştür. Karşımıza Brudastıy, Borodavkin veya Ugryum-Burçeyev çıktığında, yazar arka plandaki sıradan şehir sakinlerinin net bir tasvirini yapmaz, yine de her biri normal insan kafasına sahiptir.

Yazara göre, Glupovo halkı bir gün itaatkarlığından ve iradesizliğinden utanacaktır, insanların aklı başına gelecek ve yaşamlarını akıllıca sürdürecektir.

Şçedrin'in 1860'lı yıllara ait bir diğer yapıtı, 1869 yılında "Oteçestvenniye Zapiski" adlı dergide yayınlanan "Taşkentli Beyler"dir. Yazar, yapıtında "elleri öne doğru uzatmak", "işgal etmek" ve "zenginleşmek" anlamına gelen "Taşkentliler" kavramını gündeme getirir. Yapıtın temelinde gerçek olaylar bulunur.

1865 yılında Taşkent, Rusya'ya bağlanmıştır, 1867 yılında ise Türkistan'ın merkezi haline gelmiştir. Memurlar bu bölgeye akın ederek zengin toprakları yağmalamaya başlamıştır. O dönemdeki cinayet sorgulamalarında "Taşkentliler" kelimesi sıkça geçmeye başlamış, böylece sözcüğün anlamı daralmıştır. Saltıkov, bu kelime ile çok şey ifade etmek istemiştir. Taşkentliler, yani sözde "uygarlığı getirenler", Rusya'da gürültü yuzyılı başlatanlardır. Öyküde, Batı ve Doğu ortasında bulunan Rusya'ya, Tanrı tarafından özel bir kültürel görev yüklenmiştir.³⁰

Bu yapıtta, Taşkentliler her halleriyle okuyucu karşısındadır. Fonvizinli Mitrofan'ın özgüvenini, aristokrat kılıklı asilzade Nikolay Persianov'u, sonradan görme burjuva işadamları Mişa Nagornov ile Porfiriye Velentyev'i her yerde görmek mümkündür.

Şçedrin, "Taşkentli Beyler" yapıtından sonra 1872 yılında "Bir Taşralının Peterburg Günlüğü" adlı yapıtını kaleme almıştır. Yazar, burjuva sömürsünü süsleyerek güzelleştiren liberal yazarları "kaymak toplayıcılar" olarak adlandırdığı yapıtında menfaat dünyasındaki şevk rüzgarını göstermiştir.

³⁰ V. İ. Kuleşov, **İstoriya russkoy literaturı XIX veka**, 70-90-e godı, Moskva, Vısşaya şkola, 1983, s. 101.

Yapıtta Peterburg, özellikle mülkiyet curcunasının, imtiyaz anlaşmalarının, kredi ve bankaların merkezi olarak betimlenir. Peterburg’a gelen taşralı, sabah treninde kentteki insanların gelir arayışlarıyla ve ihtiraslarıyla kentin merkezine akın ettiğini görür. İnsanlar, tembel ve bedavacıdır.

Yapıtın ilerleyen sayfalarında reform isteği bütün bölgeleri sarar. Liberallerin “merkezi tasfiye etme zorunluluğu”, yani valilere kendi yasalarını çıkarma özgürlüğünü verme gibi düşünceleri vardır ve bunun yanında geçici bir süre için “duyguların uyuşturulması projesini” hayata geçirmek isterler. Projelerin en korkutucusu ise “İlimler Akademisi’ni yeniden düzenleme” projesidir. Bu projeye göre görev konusu bilim yaymak değil; görevi bilimi itina ile incelemek olan yetkili makamlar kurmak ve ‘ilimler karanlığı değil, aydınlığı yaymalıdır’ düşüncesini gerçekleştirmektir. Burada aydınlıktan kastedilen itaattir.

Şçedrin, 1876 yılında yine “Oteçestvenniye Zapiski” adlı dergide yayımlanan bir diğer yapıtı “İyi Niyetli Sözler”de toplum yaşamının kutsal yapı taşları sayılan aile, mülkiyet ve devlet hakkında, ayrıca bu üç olgunun birbiriyle ilişkisi üzerine düşüncelerini kaleme almıştır. Reform edilmiş yaşam düzeninde bu üç teşkilatın karşılıklı etkileşiminin nasıl olduğu Şçedrin için merak konusu olmuştur.³¹

“Birinci teşkilat” aile, bireylerin karşılıklı sevgi ve anlayış temelinde kurulur. “İkinci teşkilat” sivil toplum, insanlar arasındaki şahsi ilişkilerin bir bütünüdür. Burada teşkilatların esası, kendi hak ve hukuklarıyla, ilgi alanlarıyla özgür birey oluşturmaktır. “Üçüncü teşkilat” devlet, diğer ittifaklara hükmeder, onlar üzerinde hakimiyet kurar. En son ortaya koyulan “dördüncü teşkilat” kilise, ahlaki ve dini temelleri içerir; burada ahlak yasası ağır basar.³²

Şçedrin, söz konusu yapıtında teşkilatın tüm şekillerinin ve temel yapı taşının halkın gözünü boyamak, toplumsal tezatları düzeltmek gibi tek bir hedefi olduğunu öne sürmüştür. Böylelikle, Şçedrin yeni bir kavram oluşturmuştur. Bu kavram “saf”dır. “Saf”; her şeye inanan, herkese güvenen, kandırılmaya, dolandırılmaya dünden razı olan bir tiptir.

³¹ Kuleşov, a. y.

³² A. g. e. s. 100.

Yapıtta betimlenen aile yapısı sağlam değildir, çünkü yapı bozulma ve zıt mücadelenin tüm süreçlerini yansıtır. Babalar ile oğullar arasındaki ilişkiler sorun haline gelir. Miras ve ahlaki değerler doğrudan babadan oğla geçmez olur. “Ebeveyn” kavramı kutsallığını yitirir. Para her şeyde belirleyici olmaya başlar. General Ugrobin meyhane işleten Antoşka Strelov’un eline düşer. Kendisi de general olan Ugrobin’in oğlu sahte senetler hazırlar ve Strelov’a general unvanı alması için yardım eder. Strelov’un eşi ise şimdiden çar ailesiyle görüşmeyi hayal eder.

Yaşadığı bölgede ekmeğin ticaretini eline geçiren tekelci, müteahhit Osip İvanoviç Derunov da sıradan ve zevksiz bir vatandaştır. Osip, kendisini vatan direği olarak görmeye başlar. Kendine göre bir ahlak anlayışı vardır. Köylülerin ekmeği üç kat ucuza satmayı reddetmelerini “isyan” olarak adlandırır. Bununla ilgili olarak yanındakine şöyle isyan eder:

“Söylesene, bu isyan değil de ne? Bu kadar ekmeği ne yaparım? Kendim mi yiyeceğim? Kilerde mi çürüteceğim? Hazine için çalışıyorum. Orduya ekmeğin sağlıyorum. Bu isyancılar yüzünden ordu ekmeğiz mi kalsın? Bu isyan değil de ne?”³³

Bu sözler, menfaatçi, rüşvetçi ve kendisini “vatan direği” olarak kabul eden tüccar Derunov’un iyi niyetli sözleridir.

Öykünün sonunda, Osip Derunov tanınmayacak kadar değişir. Samur kürkünü giyip, silindir şapkasını ve eldivenlerini takıp Nevskaya’da tur atar, Yevropeyskaya’da beş odalı bir daire kiralayıp, sözüm ona hayır işleri yapmakla meşgul olur.

2.4. 1880’li Yıllar (Golovlev Ailesi)

1880’li yıllara doğru, Şçedrin’in hicvi daha genel bir karakter halini almıştır. Söz konusu yıllarda toplumsal bir yozlaşma oluşmuştur. Bu yozlaşma, yaşamın tüm

³³ M. E. Saltıkov-Şçedrin, **Sobraniye soçineni v desyati tomah**, Moskva, İzdatelstvo Pravda, 1988, C. V, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0058.shtml, 26 Eylül 2011.

anlarına yayılarak, gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Böylelikle yazarın hiciv sanatı, yaşamın tek düzelikliğini ve gündelik yaşamın hiçliğini ortaya çıkarmak görevini üstlenmiştir.

Şçedrin'in 1880'li yıllarda kaleme aldığı yapıtları sosyo-politik bir roman olan "Golovlev Ailesi" (Gospoda golovlyovi, 1875-1880) ve "Büyüklerle Masallar" (Skazki dlya bızroslıh)'dır.

1880 yılında kaleme alınan "Golovlev Ailesi"nde geçen olaylar kölelik sistemi kaldırılmadan önce, bir toprak ağasının malikanesinde başlar. Kölelik ülke çapında kaldırılmış olmasına rağmen bu topraklarda devam eder.

Ana karakterlerden biri ve ailenin reisi olan Arina Petrovna, engin ve verimli topraklara, zengin bir mülke sahiptir. Buna rağmen bu toprak ağası kadın, devamlı olarak kendi çıkarlarını düşünür. Arina Petrovna, hükmetme hırsıyla ailesinde eski düzeni, eski gelenekleri devam ettirmeye çalışır. O, ailesinin sahibesidir, aynı zamanda da kendisinin bütün ailevi işleri evirip çeviren tek güç olduğundan emindir.

Arina Petrovna, işlerini çekip çevirirken enerjisini eski zamandan alır, iç dünyası o günlerden bir türlü kopamaz. Hükmetmeyi seven bir karakterdir. Ne var ki, Arina Petrovna'nın titiz çalışmalarıyla inşa ettiği aile temeli çöker. Bu çöküş, gözle görülür bir şekilde başlamaz. Eski geleneklerin takipçisi bu bayanın kendisi, farkında olmadan bu çöküşün tetikleyicisi olur. Eskiden beri süregelen alışkanlıkları tüm hal ve hareketlerini yönlendirir. İstekleri üzerindeki olumsuz ısrarı tam tersi bir şekilde ona geri döner.³⁴

Şçedrin, Arina Petrovna'nın oğlu İyuduşka'da daha çelişkili bir süreç gözlemler. Yazar, İyuduşka karakteri ile laf kalabalığı yaparak yaşamına devam etmenin sonunun hüznü olduğunu gösterir.

İyuduşka, kelimeler dünyasında takılıp kalır bunun sonucu olarak da kelimelerle baş etmekte zorlanır, gerçeği boyamaya ve ondan kaçmaya çalışır. Bu nedenle Şçedrin, ona İyuda değil, İyuduşka adını verir.

³⁴ Skatov, *İstoriya russkoy literaturı XIX veka*, s. 335.

Son derece kayıtsız bir adam olan İyuduşka, hizmetçi Yevprakseyuşka'dan olan oğluna karşı hiçbir sorumluluk duymaz. Bunun için bebeğini vaftiz eden papaz ile aralarında geçen konuşmaları hatırlamak yeterlidir. İyuduşka, papazla konuşurken şöyle der:

“Fikrimce, hizmetçiyle kısa süreli ilişkiye girilirse şüphesiz o, evde söz sahibi olduğunu düşünmeye başlar. Suçlamalar, kabalıklar baş göstermeye başlar. Sen ona bir laf söylersin, o sana iki... Ben bundan kaçınırım”.³⁵

Papaz, İyuduşka ile Yevprakseyuşka arasındaki gerçek ilişkiyi bilir, yine de onların gayri meşru çocuklarını vaftiz eder. İyuduşka'nın sözleri papazın tüylerini diken diken eder, ama ona karşı çıkmaya cesaret edemez.

İyuduşka, her geçen gün annesinin bir hizmetçiden gayri meşru çocuğu olduğu için onu lanetlemesini bekler. Bu bekleyişi korku ve dehşet doludur. Gereksiz yere konuşan bu adam, kendi söylediğine kendi bile inanmaz. O, konuşmalarını kendini kanıtlama ve başkalarını etkileme aracı olarak kullanır. Konuşmaları, doğal insan ilişkilerinde aracı olmaktan çıkarak, artık onu dünyaya bağlamaz ve kendisini de gerçekten uzaklaştırır. Böylece, İyuduşka anlamsız, boş düşünceler ve içten hesaplar dünyasında kaybolur.

Boş kelimeler tamamen bağımsız bir varlık gibi İyuduşka'nın tüm ruhunu kaplar, orada canlı bağlara, sağlıklı düşüncelere yer kalmaz. Boşboğazlık, İyuduşka için ölümcül olur.

Öykünün sonuna gelindiğinde İyuduşka için artık kurtuluş kalmaz. Kendisi ile insanlar arasındaki uçurum gitgide büyür. Yeğeni Anninka bile amcasına: “Sizinle korkuyorum!”³⁶ diyerek ondan kaçır. Anninka'nın bu ifadesi, hizmetçi Yevprakseyuşka'nın diline düşer ve hizmetçi, bu ifadeyi sürekli tekrarlar.

³⁵ Saltıkov-Şçedrin, **Gospoda Golovlyovi**, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0015.shtml, 26 Eylül 2011.

³⁶ **A. g. e.**

Öykünün sonunda bütün Golovlev ailesi ölür. Aile üyeleri için karakteristik bir hale gelen ‘eskicilik’, nesilden nesile geçer. Boş sözler ve değişmezlik Golovlevler’in son temsilcileri olan oğul İyuduşka ve anne Arina Petrovna’yı çıkmaza sokar, yaşamlarının son günlerini içki aleminde geçirirler.

Şçedrin, Golovlev ailesinin geriye kalan tek üyesinin sonunu şöyle anlatır:

“Nihayet sabrı tükenir ve yataktan kalkarak sabahlığını giyer. Dışarı s karanlık ve sessizdir. Porfiri Vladimiroviç odada ileri gelir dolaşır, kandil ışığında aydınlanmış İsa ikonunun önünde durur ve dikkatle ikona bakar. Nihayet kararını verir. Kendi kararının ne kadar bilincinde olduğunu söylemek zordur, fakat birkaç dakika sonra ön kapının kilidi açılır.

Dışarıda rüzgar esmektedir. Mart ayının ıslak karları insanın gözlerine dolar. Porfiri Vladimiroviç, ne rüzgarı ne de karı hissetmeden su birikintilerine gire çıka yolda yürür. Ertesi sabah, Arina Petrovna’nın gömüldüğü mezarlığa yakın bir köyden gelen atlı, yolda Golovlev beyinin donmuş cesedinin bulunduğunu haber verir”.³⁷

Aslında, İyuduşka’nın sonu daha “Golovlev Ailesi” tamamlanmadan bellidir. 30 Aralık 1876 tarihli mektubunda İ. Gonçarov (1812-1891), İyuduşka karakteri ile ilgili olarak Şçedrin’e şöyle yazar:

“O, malını mülkünü kaybederek bir kulübeye geçebilir. Her türlü azara maruz kalarak tezek yığnında ölebilir. Kendisini bıçaklayabilir veya silahla vurabilir... Bu son iki ihtimal, kendi durumunun ne kadar kötü olduğunun farkına varmasını sağlayabilirdi, ama bu “malzeme” yani bu anlayış ve cesaret onda hiç yoktur.”³⁸

³⁷ Saltıkov-Şçedrin, a. g. e.

³⁸ İ. A. Gonçarov, Sobraniye soçineniy v 8 tomah, Pismo M. E. Saltıkovu, 30 Dekabra 1876 goda, (Çevrimiçi), <http://feb-web.ru/feb/gonchar/texts/gso/gso8/gso8-489-.htm>, 02 Haziran 2011.

Şçedrin, Golovlev malikanesindeki her şeyi ümitsizce ölüme terk etmek istemez. Yevprakseyuşka'da bile, önce kor gibi kalan, daha sonra da alevlenen gençlik içgüdüsünü görür. Yevprakseyuşka çirkin ve güçsüz olsa da, içinde yeşeren yaşama arzusuna dikkat çeker.

Yazarın 1880'li yıllara ait diğer önemli yapıtları arasında bulunan "Monrepo Sığınağı" (Ubejişçe monrepo, 1882)'nda, Rus edebiyatında ilk kez toplumun ileride burjuvalar yüzünden yaşayacağı felaketlerin tablosu sergilenmiştir.

Yazar tarafından 1877-1883 yılları arasında yazılan "Çağdaş İdil" (Sovremennaya idilliya)'de ise yıllarca toplumsal ahlaksızlığa karşı bir tavırla hareket eden liberallerin ve aydınların temsilcileri olan gençler alaya alınır.

Şçedrin'in yukarıda adı geçen yapıtlarından başka 1880'li yıllara ait yapıtları şöyledir:

- "Bütün Bir Yıl" (Kruglyy god, 1880),
- "Yurtdışında" (Za rubejom, 1880-1881),
- "Derleme" (Sbornik, 1881),
- "Teyzeme Mektuplar" (Pisma k tyotenke, 1882),
- "Tamamlanmamış Sohbetler" (Nedokonçenniye besedi, 1885),
- "Poşehonye Öyküleri" (Poşehonskie rasskazi, 1886),
- "Yaşamın Ayrıntıları" (Meloçi jizni, 1886),
- "Büyüklerle Masallar" (Skazki dlya vzroslih, 1883-1886) ve
- "Poşehonye Eski Zamanları" (Poşehonskaja starina, 1887-1889).

Şçedrin, "Poşehonye Eski Zamanları"nın son sayfalarını artık güçten düşmüş bir şekilde yazmıştır. Yapıtın son bölümünü 1889 yılının mart ayında tamamlamıştır. Yaşamının son günlerine kadar toplum ideallerinin bir savunucusu olan sanatçı, 28 Nisan 1889 tarihinde hayata veda etmiştir.

İncelememizin bir sonraki bölümünde Saltıkov-Şçedrin'in "Büyüklerle Masallar" adlı yapıtını ele alacağız. Söz konusu yapıt, yazarın son on yıllık edebi yaşamına ait en parlak ve tanınmış yapıtlardan biridir. Yapıtta yer alan her öykü ve masal, bir hiciv ustası olarak Şçedrin'in sanatının bütün özelliklerini gözler önüne sermektedir.

3. SALTIKOV-ŞÇEDRİN'İN “BÜYÜKLERE MASALLAR” ADLI

YAPITI

3.1. Oluşum Süreci

M. E. Şçedrin'in, 32 öykü ve masaldan oluşan “Büyüklerle Masallar” yapıtında yer alan öykü ve masallar 1869-1886 yılları arasında kaleme alınmıştır. Yapıtta yer alan öykü ve masallar yazılma sırasıyla şöyledir:

- “Yabanıl Ağa” (Dikiy pomeşçik, 1869),
- “Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü” (Povest o tom, kak odin mujik dvuh generalov prokormil, 1869),
- “Vicdan Kayboldu” (Propala sovest, 1869),
- “İnsancıkların Kuklaca İşleri” (İgruşeçnogo dela ludişki, 1880),
- “Bilge Kayabalığı” (Premudrıy piskar, 1883),
- “Çijik'in Acısı” (Çijikogo gore, 1884),
- “Güneşte Kurutulmuş Akbalık” (Vyalenaya vobla, 1884),
- “Yalancı Gazeteci ve Kolay İnanır Okuyucu” (Obmaşik-gazetçik i legkovernıy çitatel, 1884),
- “Bilim ve Sanat Koruyucusu Kartal” (Oryol-metsenat, 1884),
- “Voyvoda Ayı” (Medved na voevodstve, 1884),
- “İdealist Havuz Balığı” (Karas-idealist, 1884),
- “Erdemler ve Ayıplar” (Dobrodeteli i poroki, 1884),
- “Zavallı Kurt” (Bednıy volk, 1884),
- “Özverili Tavşan” (Samootverjennıy zayats, 1884),
- “Uyuklamayan Göz” (Nedremannoye oko, 1885),

- “Beygir” (Konyaga, 1885),
- “Liberal” (Liberal, 1885),
- “Komşular” (Sosedı, 1885),
- “Aptal” (Durak, 1885),
- “Sağduyulu Tavşan” (Zdravomıslennıy zayats, 1885),
- “Kisel¹” (Kisel, 1885),
- “Sadık Trezor” (Vernıy Trezor, 1885),
- “Hiçbir Şey Anımsayamayan Koç” (Baran-nepomniyaşçiy, 1885),
- “Büyüklerine Başvuran Karga” (Voron-çelobitnik, 1886),
- “Köy Yangını” (Derevenskiy pojar, 1886),
- “Yeni Yıl Masalı” (Rojdestvenskaya skazka, 1886),
- “İsa Gecesi” (Hristova noç, 1886),
- “Kramolnikov’un Serüvenleri” (Priklüçeniye s Kramolnikovım, 1886),
- “Yol Boyunca” (Putem dorogoyu, 1886),
- “Gereksiz Sohbet” (Prazdnıy razgovor, 1886),
- “Sırtlan” (Giena, 1886),
- “Bahadır” (Bogatır, 1886).

Şçedrin’in bu öykü ve masallarının büyük çoğunluğu yazarın yönetiminde çalıştığı “Oteçestvenniye Zapiski” ile “Russkiye Vedomosti” dergilerinde yayımlanmıştır. Yazar, kimi öykü ve masallarını sansürden dolayı anonim olarak, kimini ise N. Şçedrin takma adıyla imzalayıp yayınlamıştır. “Büyüklerle Masallar” adlı yapıt,

¹ Bir tür nişastalı tatlı.

günümüzde ayrı bir kitap olarak birçok ciltten oluşan “Sobraniye Soçineni” adı altında basılmıştır.

Şçedrin, Rus folklorunda yer alan peri masalları, halk masalları ve hayvan konulu masalları harmanlayarak son derece özgün bir edebi masal türü yaratmıştır.

3.2. Konu ve Ana Tema

“Büyüklerle Masallar”ı oluşturan tüm yapıtlar dört ana temada toplanabilir. Bunlar çarlık Rusya’da yaşayan halk ile ilgili masallar, mutlakçı egemenliğin ve sömürücülerin despotluğunun eleştirildiği masallar, aydın sınıfın eleştirildiği masallar ve yeni bir ülkünün, yeni bir ahlakın savunulduğu masallardır.²

Kimilerinde bir konu tek başına işlenirken, kimisinde iki konu yan yana yer alır. Hemen hemen tüm masallarda halkın zorlu yaşamına değinilir.³

Şçedrin’in masallarının düşünsel çerçevesini; halkın çıkarları için özverili çalışma, insanın insana olan tüm zulmüne karşı çıkma, toplumsal ideallerin iyileşmesi için bitmek bilmeyen bir mücadeleye girme, yaşamın en canlı meselelerini ortaya koymak için sanatını kullanarak yardımcı olmaya karşı duyulan coşkunun bir heves oluşturur. Tüm bunlar yazarın masallarında özgün bir şekilde hayata geçer.⁴

V. N. Azbukin’in kaleme aldığı “19. Yüzyıl Rus Edebiyatı” (Russkaya literatura XIX veka) yapıtında Şçedrin’in sanatı şöyle demiştir:

“Şçedrin’in masallarının düşünsel görevi halkı bilinçlendirmek, haklarını savunmada onları cesaretlendirmek, kendi geleceğini demokratik idealler doğrultusunda kurmaktır. Şçedrin, çağdaşlarını buna davet etmiştir. Yazar, her

² Mazlum Beyhan, “Saltıkov-Şçedrin Üstüne Bir Konuşma”, **Yarın, Aylık Sanat Dergisi**, röp. yap. Turgut Çeviker, Ocak, 1983, sayı: 17, s. 9.

³ Türkan Olcay, “Bir ‘Satyros’ Ustası: M. Y. Saltıkov-Şçedrin”, **Navisalvia: Satyros**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları 2009, s. 133.

⁴ A.S.Buşmin, “**M. E. Saltıkov-Şçedrin**”, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/ar/author/567>, 24 Nisan 2011.

ne kadar halkın edilgenliği ile ilgili kuşkular taşısada halkı bilinçlendirmeyi görev edinir.”⁵

Şçedrin, masallarında köylülerin yaşadığı felaketlerin betimlemelerini yaparken bir yandan da halk gücünün egemen sınıfa karşı koyma düşüncesini ileri sürmüştür. Yazar, egemen gücün zalim ve acımasız olduğunu ama aslında, onun algılandığı gibi çok güçlü olmadığını ezilen sınıflara anlatmaya çabalamıştır. Halkı, toplu savunma ve kurtuluş mücadelesi için cesaretlendirmek ve halkın içinde uyuyan güçleri harekete geçirmek istemiştir.⁶

Halkın konu edinildiği yapıtlarda yer alan olay ve karakterler bir araya toplandığında, 1861 reform sonrası Rus köylüsünün çok yönlü, derin ve dram dolu yaşamı gözler önüne serilmektedir. “Beygir” ve “Köy Yangını”nda halkın durmadan çalışıp didinerek verdiği emek, çile ve saf düşünceler gözler önüne serilirken, “Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü”nde ve “Özverili Tavşan”da halkın itaatkarlığı, “Büyüklerine Başvuran Karga”da halkın hükmedenlerde gerçeği ve korumayı arama çabaları, “Voyvoda Ayı”da ise ezenlere karşı sınıfsal memnuniyetsizliğin doğurduğu isyan anlatılmaktadır.⁷

“Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü”nde toplumdaki ilişkilerin anormalliği açığa çıkarılmıştır.⁸ Şçedrin, bu öyküsünde köylüleri çalıştırma meselesine değinmiştir. Yazar, toprak ağalarını, devlet memurlarını ve halkın emeğiyle geçinen tüm kitleyi gözünü kırpmadan eleştirmiştir.⁹

Şçedrin, bir taraftan umutlarını sadece köylülere bağlamıştır, diğer taraftan da köylülerin bilinçli bir mücadeleye hazır olmadıklarını fark etmiştir ve bu durum yazarın kaygılarının kaynağı olmuştur. Söz konusu kaygılar, “Beygir” öyküsünde

⁵ V. N. Azbukin, V. N. Konovalov, **Russkaya literatura XIX veka**, Hrestomatiya literaturovedçeskih materiyalov, Moskva, İzd. Prosveşeniye, 1984, s. 282.

⁶ **A. g. e.** s. 276.

⁷ **A. g. e.** s. 275.

⁸ “**Osobnosti janra skazki v tvorçestve M. E. Saltıkova Şçedrina**”, (Çevrimiçi), <http://www.neuch.ru/referat/70156.html>, 15 Ekim 2009.

⁹ “**Ostrota političeskoj satırı v skazkah M. E. Saltıkova-Şçedrina**”, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/op/author/716>, 05 Ağustos 2011.

yansıtılmıştır, burada köylü sınıfı siyasi açıdan uyuyan büyük yaratıcı bir güç olarak gösterilmiştir.¹⁰ Örneğin bu durum öyküde şöyle betimlenmiştir:

“Ölmeyen, bölünmeyen, yok olmayan bir kütle. Hayatın sonu yok: bu kütle için bilinen tek şey bu. Ama hayat denilen şeyin kendisi nedir ki? Ve neden ölümsüzlük bağlarıyla bağlanmıştır Beygire? Hem nerden gelmiş bu hayat? Ve nereye gidiyor? Herhalde gelecek denen şeyin yanıtlayabileceği sorular bunlar. Ama kim bilir? Dünyayı hayallerle dolduran ve bu hayaller için yaşayanları kurban alan geçmişin karanlıkları gibi, gelecek de susacak, ilgisiz kalacaktır belki bu soruya?”¹¹

Şçedrin’in hicvinin konusu toprak köleliği hukukuna dayanmaktadır. Yazar, çağdaş toplumdaki ilişkileri betimlemeye çalışarak betimlenmeye uygun durumları örnek almıştır. Örneğin, “Yabanıl Ağa” masalında köylülerin aniden ortadan kaybolmasıyla birlikte kendi yaşamını sürdüremez bir hale gelen toprak ağasının acizliğini gözler önüne sermiştir.¹²

Sanatçı, çalışan halka zulüm edenlerin despotluğunu ve bencilliğini eleştirirken, aynı zamanda zulme maruz kalan kitlenin itaatkarlığını, sabrını ve köle psikolojisini de eleştirmiştir. Şçedrin’in sanatı Puşkin’in ve Gogol’ün gelenekleriyle bağlantılıdır ama Şçedrin’in mizahı daha keskin ve sivridir.¹³

Yazar, “Bilim ve Sanat Koruyucusu Kartal” masalında hükümete karşı açık bir nefret duyar, “Bahadır” adlı masalda ise çürümeye başlayan bahadır ile çarlık yönetimini eleştirir. Ağacın içinde çürüyen aslında bahadır değil yönetimdir.¹⁴

¹⁰ Azbukin, **Russkaya literatura XIX veka**, s. 277.

¹¹ Saltıkov Şçedrin, **Büyüklerle Masallar**, çev. Mazlum Beyhan, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1984, s. 302.

¹² “**Osobennosti janra skazki v tvorçestve M. E. Saltıkova Şçedrina**”, (Çevrimiçi), <http://www.neuch.ru/referat/70156.html>, 15 Ekim 2009.

¹³ “**Ostrota poliçiçeskoj satırı v skazkah M. E. Saltıkova-Şçedrina**”, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/op/author/716>, 05 Ağustos 2011.

¹⁴ Y. V. Lebedev, **Literatura**, uçebhoye posobie dilya uçaşıhsa 10 klassa, çast II, Moskva, Vısşaya şkola, 1993, s. 19.

Koşullara sitemini “Zavallı Kurt”, “Voyvoda Ayı”, “Büyüklerine Başvuran Karga” ve “Yol Boyunca” gibi masallarında defalarca dile getirir.¹⁵ Örneğin, “Voyvoda Ayı” masalında yönetime karşı acımasız bir eleştiri vardır. Fesatlık voyvodayı kıskançlığa götürür, kıskançlık ise daha sonra iyilikle yer değiştirir. Buna rağmen orman yaşamı iyileşmez. Yönetimin doğasında fesatlık vardır.¹⁶

“Yol Boyunca” masalında ise sınıfsal bilincin en bariz özelliklerini, önce emekçi sınıfa katılmış sonra da işçi sınıfına geçmiş sınıf temsilcilerinde tespit etmiştir. Yazar, düşünür olarak köylülerin ideologu olmuştur.

Şçedrin, masallarını çar despotizminin ağır sansür koşulları altında kaleme almıştır. Söz konusu dönem kötümserliğin, uzlaşmacılığın, bireyciliğin aydın ve orta tabakanın ahlakı olduğu bir dönemdir. Aydınlar, gericiliğin saldırısından korkarak yalnızca kendi çıkarlarını kollarlar ve hiçbir şey yapmadan uyuklarlar.

Bu sebeple Şçedrin, Rus halkına feodal düzenin içerisinde keyfine bakan soylu kesimden insanların, toprak ağalarının ve aydınların gerçek yüzünü göstermek istemiştir. Maddi refah ve soylular kültürünün kaynağı köylü emeğinden gelmektedir. Örneğin Şçedrin, “Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü”nde adaya düşmüş iki devlet adamını betimlemiştir. Ülkelerine hiçbir faydaları dokunmayan başkalarının sırtından geçinmeye alışmış bu iki general ömürleri boyunca bir kayıt bürosunda çalışır, sonra ihtiyaç kalmadığından emekliye sevk edilirler. Şçedrin bu masalda generallerin asalaklığını ortaya çıkarır. Generallerin hiçbir yetenekleri yoktur, ellerinden hiçbir iş gelmez.¹⁷

Yazar, yaşamı boyunca monarşiyi ve köle düzenini; 1861 reformundan sonra ise insanların bilinçlerinden ve günlük yaşamlarından atamadıkları köle düzeninin kalıntılarını eleştirmiştir. Şçedrin’in mizahı sadece aydınlara yönelik değildir, Çar

¹⁵ Azbukin, **Russkaya literatura XIX veka**, s. 276.

¹⁶ “**Satira na çeloveçeskiye poroki v proizvedeniyah Saltkova-Şçedrina**”, (Çevrimiçi), <http://school-essay.ru/satira-na-chelovecheskie-poroki-v-proizvedeniyah-saltykova-shhedrina.html>, 05 Ağustos 2011.

¹⁷ “**Ostrota političeskoy satırı v skazkah M. E. Saltkova-Şçedrina**”, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/op/author/716>, 05 Ağustos 2011.

yönetiminin uyguladığı tarım reformu sayesinde cesaretlenen halkın yeni zalimleri olan kapitalistlere de karşıdır. Yazar, “Liberal” adlı öyküsünde halkı mücadeleden saptıran liberalleri de topa tutmuştur.¹⁸

“Liberal” öyküsünden başka “Bilge Kayabalığı”, “Özverili Tavşan”, “Sağduyulu Tavşan” ve “İdealist Havuz Balığı” gibi masallarda korkak ve ılımlı liberal aydınlar yerilmiştir. Örneğin, “İdealist Havuz Balığı” masalında dünyadaki her şeyden korkan eğitilmiş bir balığın yaşamı anlatılır. Havuz balığı yeni birileriyle tanışmaktan ve biriyle sohbet etmekten korkarak mağarasından dışarıya adımını atmaz. Kapalı ve sıkıcı bir yaşam sürer.

Sanatçı, “Vicdan Kayboldu”, “Aptal” ve “İsa Gecesi” gibi masallarında ‘ahlak’ konusu işlemiştir. Söz konusu masallarda toplumda yer alan insanların kötü ahlakı betimlenmiştir. Örneğin, “Aptal” masalının kahramanı İvanuşka, diğer insanları esir eden egoizmden kendine bir pay almadığı için herkes tarafından ‘aptal’ olarak görülür. “İsa Gecesi” adlı masalda ise yazar, halka olan inancını gerçeğin ve iyiliğin bayramında gösterir. Kötülüğün dünya üzerinden silinmesi için insanların bir araya gelip Tanrıya dua etmesi, yeniden dirilene şükranlarını sunması gereklidir.¹⁹

Şçedrin, yapıtlarında sanatsal olarak yüksek bir ideoloji ve gerçekçilik taşıyan bir yazardır. Rus edebiyatının diğer klasik yazarlarının yanında Şçedrin, gerçek yaşam, insan psikolojisi, toplumdaki sosyal ve ahlaki olayların tasvirinde bir ustadır. Nekrasov, Turgenyev, Gonçarov, Dostoyevski ve Tolstoy gibi usta çağdaşlarının yaptığı gibi kendine özgü bir tarz yaratır ve politik hicvini masallarında kullanarak edebiyatın bu alanına önemli bir katkı sağlar.²⁰

Yazarın edebi üretkenliği Rus toplum yaşamında olumlu bir etki göstermiştir. Gerek kendi zamanında gerekse kendinden sonraki zamanlarda Şçedrin’in hicvi, demokrat yazarların ellerinde tuttıkları güçlü bir ideolojik silah olmuştur.

¹⁸ “Ostrota političeskoy satırı v skazkah M. E. Saltkova-Şçedrına”, a. y.

¹⁹ “Satira na çeloveçeskiye poroki v proizvedeniyah Saltkova-Şçedrına”, (Çevrimiçi), <http://school-essay.ru/satira-na-chelovecheskie-poroki-v-proizvedeniyax-saltykova-shhedrina.html>, 05 Ağustos 2011.

²⁰ Buşmin, “M. E. Saltkov-Şçedrin”.

Şçedrin geleneği birçok yazarda, özellikle Maksim Gorki (1868-1936), Vladimir Mayakovski (1893-1930), Demyan Bednyı (1883-1945)'da kendisini göstermiştir. Hiciv sanatına yakınlık gösteren Sovyet dönemi yazarları kendileri için gerekli yardımı ve sanatsal esini Şçedrin'den almışlardır.²¹

Yazarın öykü ve masallarındaki yaratıcılığı, konu ve ana tema seçiminden başka kahraman betimlemelerinde de ortaya çıkmaktadır.

3.3. Kahramanların Özellikleri

“Büyüklerle Masallar” adlı yapıtta yer alan tüm masallar insanlar hakkında masallar ve hayvanlar hakkında masallar şeklinde ikiye ayrılabilir. Bu biçimsel farka karşın her masaldaki kahramanlar ezenler ve ezilenler, sömürenler ve sömürülenler şeklinde bir toplumsal zıtlık ilkesine dayanmaktadır.²²

Şçedrin'in masallarında kullandığı köylü, general, toprak ağası ve aydınlar gibi tipler toplum yaşamında yer alan karakterlerdir. Örneğin bu karakterler “Yabanıl Ağa” masalında ağa, “Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü”nde general, “Sadık Trezor” masalında tüccar tiplerinde okuyucu karşısına çıkarlar.

Halk karakteri, Şçedrin'in tüm masallarında bulunmaktadır. Bunların başında gelenler; “Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü”, “Yabanıl Ağa”, “Büyüklerine Başvuran Karga”, “Beygir”, “Komşular”, “Kisel”, “Gereksiz Sohbet”, “Köy Yangını”, “Yol” gibi öykü ve masallardır.²³

“Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü”nde yer alan köylü namuslu, doğru, iyi, alışılmadık bir şekilde çevik ve yeteneklidir. O her şeyi yapabilir. Yemek pişirir, kıyafet diker, yeri gelir doğanın güçlerine boyun eğdirir, doğanın güçleriyle

²¹ Buşmin, “M. E. Saltıkov-Şçedrin”.

²² “Osobennosti janra skazki v tvorçestve M. E. Saltıkova Şçedrina”, (Çevrimiçi), <http://www.neuch.ru/referat/70156.html>, 15 Ekim 2009.

²³ Azbukin, **Russkaya literatura XIX veka**, s. 274.

alay edercesine denizde yüzer. Onu esir edenlere karşı özgüven duygusunu kaybetmeden alaycı bir tutum sergiler. Öyküde yer alan generaller köylüyle kıyaslandığında onun yanında bir hiç gibi kalırlar. Şçedrin generallerin tasviri için tamamıyla farklı bir renk kullanır. Onlar hiçbir şeyden anlamazlar, vücutları pis, maneviyatları kirlidir. Korkak, aciz, açgözlü ve budaladırlar.

“Yabanıl Ağa”da adı geçen toprak ağası “Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü”ndeki generaller gibi çalışmanın ne demek olduğu hakkında hiçbir düşünceye sahip olmayan bir karakterdir. Yabanıl ağa köylüleri ortadan kaybolunca çabucak pis ve vahşi bir hayvana dönüşerek bir orman hayvanı olur. Bu, önceki yaşamındaki vahşi halinin devamı niteliğinde bir yaşamdır.

“Büyüklerine Başvuran Karga” masalında yer alan karga karakteri, yaşamını tıpkı gerçek toplum yaşamında yer alan bir köylü gibi sürdüren bir karakter olarak betimlenir. Karga kargaşa dolu ve ezici olan yaşamında dermansızdır ve köylüler gibi savunmasızdır.

Yazar, Rus köylüsünün sembolü olarak öyküyle aynı adı taşıyan “beygir” karakterini kullanır. “Beygir” köylüdür, emekçidir, herkes için yaşam kaynağıdır. Uçsuz bucaksız Rusya tarlalarında onun sayesinde buğday yetiştirilir, buna rağmen onun kendi yetiştirdiği buğdaydan yapılan ekmeği yemeye hakkı yoktur. Sürekli ağır iş yapmaktan bitip tükenir.

Şçedrin, köylünün pasifliğine ve itaatkarlığına vurgu yaparak “Özverili Tavşan” masalında Rus köylü sınıfını kurdun huzurunu bozmaktan korkan tavşana, “Bilim ve Sanat Koruyucusu Kartal” masalında “meyve veren ve her şeye razı olan” kargaya veya “Kisel” masalında kendisinin tüketilmesine hiç ses çıkarmayan kisele benzetir.

Bu örnekler dışında Şçedrin’in masallarında köylü, “Vicdan Kayboldu” masalındaki gibi hem “alt ve orta tabaka halktan iki kuruş alabilmek için bütün gün karda ve yağmurda didinen” bir karakter niteliğindedir hem de “Noel Masalı” öyküsünde yer

alan İvan Bedny gibi “vergisini ödemek için hazineye giden, ancak vergilerini ödeyemediği için ineğinden olan” bir karakter olarak betimlenir.²⁴

İnsan betimlemeleri dışında hayvan ve kuş tiplmeleri kullanılarak halk saf ve korumasız bir şekilde tasvir edilir. Sömürücüler de kurt, tilki ve kartal gibi yırtıcı hayvan tiplmesinde okuyucu karşısına çıkarlar.²⁵

Daha önce belirttiğimiz gibi yazar tarafından kullanılan karakterler toplum yaşamına yakın karakterlerdir ve bu karakterler, hayvanlara ve insanlara has özelliklere sahiptirler. Yazar bunu sansüre karşı bir yöntem olarak kullanır.²⁶

Şçedrin’in öykü ve masallarında, tavşanlar İçişleri Bakanlığı’nın yayınladığı istatistik tabloları inceler ve gazeteye makaleler yazarlar; aylar iş gezilerine çıkar, üstelik bu geziler için yol parası alır ve tarihte bir iz bırakmak için çabalarlar; kuşlar toplumsal konular hakkında yorum yaparlar, balıklar anayasa hakkında tartışır, sosyalizm hakkında konuşmalar yaparlar. Yazar, ezop betimlemelerini kişiselleştirip onlara zor roller verse de masallarda hayvanlar doğal özelliklerini kaybetmezler. Şçedrin’in masallarının şiirsel güzelliği ve inandırıcılığı burada gizlenir.²⁷

Öykü ve masallardaki ayı, kurt, tilki, tavşan, turna balığı, havuz balığı, kaya balığı, şahin, atmaca, karga, saka gibi hayvanlar sadece bir mecazi simge ve dış betimleme değil, aynı zamanda hayvanlar aleminin temsilcilerinin görüntüsünü, davranışlarını, özelliklerini sergileyen sanatsal karakterlerdir.²⁸

Şçedrin masallarında yer alan hayvanlar, değişmez karakter özelliklerine sahiptir. Örneğin, kurt açgözlü ve gaddardır, tilki sinsi ve kurnazdır, tavşan korkak, turna balığı hırslı ve doymaz, kartal umutsuz ve dar kafalı, ayı ise budala ve hantaldır.

²⁴ Azbukin, **Russkaya literatura XIX veka, a. y.**

²⁵ M. Goryaçkina, “**Satira Saltkova-Şçedrina**”, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/ar/author/571>, 20 Ekim 2009.

²⁶ “**Osobnosti janra skazki v tvorçestve M. E. Saltkova Şçedrina**”, (Çevrimiçi), <http://www.neuch.ru/referat/70156.html>, 15 Ekim 2009.

²⁷ Azbukin, **a. g. e.**, s. 286.

²⁸ **A. y.**

Masallar birbiriyle bağlantılıdır. “İdealist Havuz Balığı” ve “Güneşte Kurutulmuş Akbalık” masallarının izleri “Bilge Kayabalığı” masalında önceden görülür.²⁹

“İdealist Havuz Balığı” masalında yer alan balık karakteri ikiyüzlü değildir, o gerçekten merttir ve temiz ruhludur. Demokrat eğilimli düşüncelere sahiptir ama bu düşünceleri uygulama tarzı safça ve komiktir.

“Özverili Tavşan” ve “Sağduyulu Tavşan” adlı masallar, “İdealist Havuz Balığı” bir benzeri niteliğindedir. Bu masalarda yer alan tavşan karakterleri cesur idealistler değildir, sömürücülerin iyiliğini isteyen küçük burjuvalardır. Tavşanlar kendilerinin yaşama hakkını kısıtlayan tilki ve kurttan zerre kadar şüphelenmezler, onlar güçlü olanın zayıf olanı yutmasının tamamen doğal bir şey olduğunu düşünürler. Dürüstlükleri ve itaatleri ile katillerinin kalplerini yumuşatacaklarını ve kendilerini bağışlayacaklarını umarlar.

Tavşanların gerçekten bağışlayıp bağışlamayacağını cevabını “Zavallı Kurt” adlı bir başka masal verir. Kurt karakteri tüm iklimlerdeki en katı yürekli yırtıcı hayvan olarak betimlenir. Kurt bu şekilde betimlense de aslında kendi isteğiyle gaddarlık yapan bir karakter değildir. Doğası gereği etçil olduğu için et yemelidir. Kendisine yemek bulmak için de ormanda yaşayan hayvanların canını alması gereklidir. Şçedrin’in kurt karakteriyle vermek istediği düşünce kurttan et yememesini beklemek ne kadar boş ise iktidardan da merhamet ve yücelik beklemek de o kadar boşur.³⁰

Şçedrin, masallarında geçmiş yazarların hiciv örneklerini taklit etmez, kaleme aldığı masalları, söz konusu örneklerin temelinde ve onların ruhuna uygun olarak özgün bir şekilde yaratır. Halktan esinlendiği masalları düşünsel ve sanatsal açıdan daha da zenginleştirip onları tekrar halka verir. Bundan dolayı, Şçedrin’in masallarının konusu ve karakterleri, önceden bilinen folklor konularına ve karakterlerine yakınlık gösterir. Şçedrin, masallarında geleneksel motifleri özgün bir şekilde yorumlar. Böylece yepyeni düşünsel bir içeriğe ve sanatsal gelişmişliğe sahip masallar ortaya

²⁹ Lebedev, **Literatura**, s. 18.

³⁰ Lebedev, **a. y.**

çıkar. Şçedrin'in, Puşkin ve Andersen'in masallarında olduğu gibi, halk şiir yaratıcılığına zenginleştirici bir etkisi vardır.³¹

3.4. Sanatsal Özellikler

Saltıkov-Şçedrin'in "Büyüklerle Masallar" adlı yapıtı öykü, masal ve fabl türünden oluşmaktadır. Masal türünün Şçedrin' in 1880'li yıllardaki çalışmalarında gelişmesi bir tesadüf değildir, çünkü söz konusu yıllarda Rusya'da politik gericilik baş göstermektedir. Yazar, sansürden kaçınmak için en elverişli ve bununla birlikte sıradan halka en yakın ve en açık gelecek olan edebi türü aramak zorunda kalmıştır. Şçedrin'in genel hükümleri, ezop dilinin ve hayvan tiplerinin altında gizlenmektedir. Şçedrin, içerisinde fantastik öğeler ve güncel politik gerçeklerin birleştiği yeni, kendine has bir üslup yaratmıştır.³²

Masal türü halk tarafından sevilen bir edebiyat türü olduğu için halka daha çabuk ve etkili bir biçimde ulaşır. Bunu bilen Şçedrin, masalın bu özelliğinden olabildiğince çok faydalanmıştır.³³

Bununla birlikte Şçedrin'in masal ve öykülerini masal türü tek başına belirlememektedir. Şçedrin, yapıtında yer alan öykü ve masallarını kaleme alırken hiciv sanatında kullanılan farklı sanatsal yöntemlere başvurmuştur. Yazar, halk masallarından, folklorik ve fantastik öğelerden ve ezop dilinden yararlandığı gibi alegori, grotesk, dolaylı anlatım, simgesellik, abartma ve alay gibi masallarda kullanılan sanatsal özelliklerin yanında insanların dünyası ile hayvanlar aleminin olaylarını karşılaştırırken amblem tekniğini kullanmıştır. Amblem bir sözcüğe mecazi bir anlam katmaktadır.³⁴

³¹ Azbukin, **Russkaya literatura XIX veka**, s. 283.

³² M. Goryaçkina, **Satira Saltıkova-Şçedrina**, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/ar/author/571>, 20 Ekim 2009.

³³ **"Satira kak tvorçeskiy printsip (po proizvedeniyam Saltıkova-Şçedrina"**, (Çevrimiçi), <http://school-essay.ru/satira-kak-tvorcheskiy-princip-po-proizvedeniyam-saltykova-shhedrina.html>, 03 Eylül 2011.

³⁴ **"Osobnosti janra skazki v tvorçestve M. E. Saltıkova Şçedrina"**, (Çevrimiçi), <http://www.neuch.ru/referat/70156.html>, 15 Ekim 2009.

Söz konusu özellikler, görevlerini eksiksiz yerine getirerek, sansürle mücadelede yazarı korumuştur. Şçedrin'in özgünlüğü, gerçeğin tasvirini yaparken ve halkın içinde bulunduğu toplumsal durumu değerlendirirken kullandığı bu sanatsal yöntemlerde kendini göstermektedir.³⁵

Yazar, sanatı için engel oluşturan sansür ile baş etmek zorunda kalsa da, kendi demokrat eğilimli inançlarından vazgeçmemiş, tam tersine yukarıda sıraladığımız sanatsal özellikleri kullanarak karşısına çıkan engellerle savaştı. Bu sanatsal özellikler yazara mücadele ettiklerinin karşısında ideolojik bir zafer kazandırmıştır.

Şçedrin, halk masallarının mizahi zenginliğinden faydalanarak karmaşık toplumsal olguların eşsiz örneklerini sunmuştur. Şçedrin'in kullandığı her kelime, sıfat, metafor, kıyaslama ve masallarda yer alan karakterlerin her biri yüksek ideolojik-sanatsal bir öneme sahiptir ve içinde kuvvetli bir mizah gücü barındırmaktadır. Bu bağlamda, özellikle hayvan temsilcilerini içeren masalların sanatsal önemi büyüktür. Toplumda yer alan tiplerin hayvanların karakterinde ustaca can bulmasıyla parlak bir mizah etkisi elde edilmektedir. Şçedrin, masallarındaki dolaylı anlatım için, hayvanlar dünyası temsilcilerinin seçimini her zaman incelikle yapmıştır. Bu seçimi folklor, masal ve edebiyat geleneklerine dayanmaktadır, bu noktada İ. A. Krılov (1769-1844)'un geleneği göze çarpmaktadır.³⁶

Yazar, folklordan yararlanarak folklorun türsel ve sanatsal özelliklerini devam ettirmiştir ve onun yardımıyla okuyucunun dikkatini yapıtta yer alan esas soruna çekmiştir.

Şçedrin'in öykü ve masallarında “Bir varmış bir yokmuş”, “Ülkelerden birinde...” “Günlerden bir gün...”, “Bir zamanlar bir krallıkta...” gibi masallara özgü ifadeler yer alır. Bu ifadelerin kullanımı Şçedrin'in masallarında yer alan hicvi güçlendirir.³⁷

³⁵ A. S. Buşmin, M. E. Saltıkov-Şçedrin, **İstoriya russkoy literaturı v 4 tomah**, Hauka, 1980, c. 3, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/ar/author/567>, 24 Nisan 2011.

³⁶ Azbukin, **Russkaya literatura XIX veka**, s. 283.

³⁷ “**Janr skazki v tvorçestve Mihaila Saltokova-Şçedrina**”, (Çevrimiçi), <http://school-essay.ru/zhanr-skazki-v-tvorchestve-mixaila-saltykova-shhedrina.html>, 05 Eylül 2011.

Şçedrin'in fantastik ve grotesk sanatının temelinde yaşama mizahi bir bakış vardır. Yazarın birçok tiplemesinde zengin folklorik öğeler göze çarpmaktadır. Ancak bu folklorik öğeler, bütün olarak ele alındığında kompozisyon ya da konu yönünden geleneksel folklorik şemaların tekrarı değildir. Şçedrin folklorik tiplmelerini kendi özgün yorumuyla düşünsel ve sanatsal yönden zenginleştirmiştir.³⁸

Şçedrin'in doğa betimlemeleri, ezilen Rus köylülerinden dolayı üzüntüyle doludur. Yazar, "İsa Gecesi" öyküsündeki gibi, gecenin karanlık fonunda her şeyden önce "köylerin yas dolu noktalarını", "sessiz köyü", "gri hayatın ve fakirliğin eziyetini çeken" gariban insanların kahramanlığını, kalpleri yıpranmış ve başı eğik insanları betimlemiştir.³⁹

Şçedrin tarafından yaratılan betimleme ve tiplmelerde Rus halkının yüzyıllardan beri gelen yaşamı doğru ve canlı olarak işlenmiştir. Maksim Gorki, Şçedrin'in hiciv sanatını şu sözlerle nitelendirmektedir:

"Şçedrin'in hicvi büyük önem taşır. Şçedrin, hem doğruluğu ile hem de peygamberlere has bir önsezisi ile (ki bu önsezi Rus toplumu için oldukça gereklidir) edebi yolunda ilerliyor. Bu öngörüü açıklamak gerekirse; Şçedrin zamanının kültür toplumunun temsilcilerinin düşünce tarzını çok iyi idrak etmiştir, çünkü bu düşünce tarzı Şçedrin'in gözlerinin önünde oluşmuştur. O, ayrıca yetenekli, dürüst ve sert bir kişiliğe sahiptir, hiçbir zaman gerçekler karşısında susmaz, o gerçekler üzüntü veriyor olsa bile...Şçedrin'in yardımı olmadan 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Rusya tarihini anlamak mümkün değildir."⁴⁰

Şçedrin'in yapıtlarında yer alan fantastik betimlemeler içlerinde politik bir tutum yer aldığı için gerçek olma özelliği kazanırlar. Bununla birlikte masallar, fantastik betimlemeler sayesinde güldürücü bir özellik de kazanır. "Yabanıl Ağa" masalında

³⁸ Olcay, "Bir "Satyros" Ustası: M. Y. Saltikov-Şçedrin", s. 133.

³⁹ Azbukin, **Russkaya literatura XIX veka**, s. 274-275.

⁴⁰ A. y.

tasvir edilen ağanın kuyruğunun çıkması, ağaçtan ağaca atlaması ve durumundan habersiz kendisini tekrar ağalaştırmaya çalışan memurlara davranışları bu duruma bir örnektir.

Şçedrin, yazın yaşamı boyunca ezop diline başvurmuştur ve zamanla kahramanları hayvanlar olan ve hiciv masallarından oluşan bir dizi yaratmıştır. Şçedrin'in sanatında ezop dili ilk olarak yazarın karakterlerine verdiği hayvanlar alemine özgü sıfatlarda kendini göstermiştir, daha sonra yazar, hayvanlar aleminin temsilcilerinin katıldığı sahneler ve bölümlerle masallarını kaleme almıştır.⁴¹

Yazar, ezop betimlemelerini ne kadar kişiselleştirse de masallarda hayvanlar doğal özelliklerini kaybetmemişlerdir. Şçedrin'in masallarının şiirsel güzelliği ve inandırıcılığı burada gizlenmektedir.

“Voyvoda Ayı”, ”Bahadır” ve “Yabanıl Ağa” masallarını ezop dili kullanarak kaleme alan Şçedrin, çar hükümetinin zorbalığını gözler önüne sermiştir ve edebi yaşamındaki son günlerine kadar kullandığı bu dili yüksek sanatsal bir yere taşımış ve ezop dilinin 19. yüzyıl Rus edebiyatındaki en parlak temsilcisi olmuştur.⁴²

N. V. Gogol, masalın görevini şöyle tanımlamaktadır:

“Masal, ancak yüksek bir manevi gerçeği kapsayan alegorik bir kıyafet görevini üstlendiği ve sadece zeki birinin kavrayabileceği bir işi halktan basit birinin anlayabileceği hale getirdiği zaman ulu bir yapıt olabilir.”⁴³

Şçedrin'in masalları Gogol'ün bu tanımına uyan masallardır. Masalların yüksek düşünsel içeriği, yazar tarafından herkesin anlayabileceği sanatsal şekillerde ifade edilmiştir. Şçedrin masallarında kullandığı kelimeleri ve karakterleri, mizah içerikli

⁴¹ Azbukin, **Russkaya literatura XIX veka**, s. 269.

⁴² A. S. Buşmin, “M. E. Saltıkov-Şçedrin”, **İstoriya russkoy literaturı v 4 tomah**, Hauka, 1980, c. 3, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/ar/author/567>, 24 Nisan 2011.

⁴³ Azbukin, **a. g. e.**, s. 283.

halk masallarında, efsanelerde, atasözlerinde, manilerde ve canlı halk dilinin şiirsel aleminde bulmuştur.⁴⁴

Şçedrin, alegorileri için önce folklor ve masal geleneğinde aslan, ayı, eşek, kurt, tilki, tavşan ve kartal gibi sabitleşmiş karakterleri kullanmıştır, ikinci olarak bu gelenekten yola çıkarak özgün bir şekilde kaya balığı, havuz balığı ve akbalık gibi diğer karakterleri yaratmıştır.⁴⁵

Okuyucunun merakı üzerine kurulmuş, onu gizlenmiş anlamını çözmeye ve düşündürmeye yönlendiren alegori, karakterlerin öz görevini koruduğu zaman amacına ulaşmaktadır. Bundan dolayı Şçedrin, masallarının hayvan karakterlerini “insanlaştırırken” karakterlerin doğasını sanatsal bir incelikle korumuştur. Bir taraftan hayvanların, balıkların, kuşların tavırları insana çok yakındır ve hayvanlar dünyasındaki ilişkiler toplum içerisindeki insan ilişkilerini simgelemektedir, diğer taraftan da sanatsal alegorinin inandırıcı olması için hayvanlar alemi temsilcileri ile insan arasındaki mesafe her zaman korunmuştur.⁴⁶

Şçedrin, “örneğin” diye başlayarak öyküde adı geçen karakterin özelliklerini ele almıştır. Araya kahramanın ağzından cümleler koymuştur. Tek bir sözcük ile insanların zayıf yönlerini ortaya çıkarmış, cansız varlıklara canlılara özgü nitelikler kazandırarak insanları ve toplumu hicvetmiştir. Bununla birlikte insanlar yerine kukla ve vahşi hayvanların yer aldığı alegoriler oluşturmuştur.⁴⁷

“Erdemler ve Ayıplar” ve “Vicdan Kayboldu” gibi masallar alegorik masallar bölümünde toplanabilir. Bu masallar yoğun felsefi bir içerikle bezelidir, bahsedilenler sadece günümüzle ilgili değil var oluşun ebedi sorunlarıyla ilgilidir.

“Yabanıl Ağa” masalının ve “Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü”nün kahramanları insanlardır. Şçedrin, bu masallarında maskeleme yöntemini değil abartma ve grotesk gibi sanatsal özellikler kullanmıştır. Yazar toplumun içinden seçerek kullandığı tiplerle bir karakter yaratmıştır.

⁴⁴ A. y.

⁴⁵ Azbukin, *Russkaya literatura XIX veka*, s. 284.

⁴⁶ A. y.

⁴⁷ Buşmin, *İstoriya russkoy literaturı v 4 tomah*.

Şçedrin'in en çok kullandığı sanatsal özelliklerin abartma ve grotesk olduğunu söyleyebiliriz. Kahramanların kişilikleri sadece davranışta değil söyledikleri sözlerle de açığa çıkmaktadır. Yazar, dikkatleri betimlenen karakterin komik yönlerine çekmiştir. Masallarda sıkça komik sahneler yer almaktadır. Bunun için generallerin gecelik giyip boyunlarına madalyon taktıklarını hatırlamamız yeterlidir.⁴⁸

Şçedrin'in mizahının amacı, köle psikolojisi ile alay etmektir, ama bu alay kızgın ve kötümser bir alaydır. Rus halkının bu özelliklerini, dayanıklılığını ve sorumsuzluğunu acımasızca ortaya çıkarmakla kalmamış, bunların kaynağını telaşla aramakla beraber alay etmiş ve kırbaçlamıştır, çünkü çağın felaketinin bunlardan kaynaklandığını düşünmektedir.

Şçedrin'in dolaylı anlatımının özü, halk masalları ve öykülerinin şiirsel yapısına uygun karakter betimlemeleridir, yazar açıkça alegorilerinin gizli anlamlarını ima eder ve anlatımı fantastikten gerçekliğe, hayvanlar aleminden insan dünyasına doğru değiştirme yöntemiyle elde etmiştir.⁴⁹ Örneğin; “Bilim ve Sanat Koruyucusu Kartal” masalında bu yöntem şöyle gözler önüne serilmiştir:

“Karga bilindiği gibi üretken bir kuştur. Bundan başka, her şeye razı olmak gibi bir niteliği daha vardır. Ama asıl önemlisi, ‘köylü’ sınıfının yerini tutmakta büyük bir ustadır bu kuş.”⁵⁰

“Zavallı Kurt” masalında yer alan fakir kurt, başta toprak ağaları olmak üzere, genel olarak eziyet edenleri simgelemektedir. Masalın sonunda kurt, köylüler aracılığıyla toprak ağaları tarafından öldürülür. Toprak ağalarının eziyet edenleri öldürmesi beklenmedik bir dönüş gibi gelmektedir. Yazar, aslında kendini sansürden korumak için böyle bir dönüş yapmıştır. Çünkü kurdun avcıları olarak sadece köylüleri göstermek, sansür açısından riskli olabilirdi, bu yüzden yazar, köylülerin yanına

⁴⁸ “**Ostrota političeskoy satırı v skazkah M. E. Saltıkova-Şçedrina**”, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/op/author/716>, 05 Ağustos 2011.

⁴⁹ Azbukin, **Russkaya literatura XIX veka**, s. 284.

⁵⁰ Saltıkov Şçedrin, **Büyüklerle Masallar**, s. 125.

toprak ağalarını da katmıştır. Burada yazar için önemli olan, alegoriyi daha ılımlı, daha şiirsel tutma düşüncesidir. Bunun için esas ideolojik akımdan bir anlığına geri çekilerek, işi sanki farklı bir düşünce olmadan, hem köylü hem de toprak ağasının vurabileceği gerçek kurttan söz ediyormuş gibi sunmuştur. “Kurtları” yok etme düşüncesi bu durumdan etkilenmez, daha büyük bir sanatsal inandırıcılık kazanmıştır.⁵¹

“Özverili Tavşan” masalında da kahramanların alıştığımız “masalımsı” ve “sıradan” özellikleri sergilenmiştir. Kurt ve tavşan sadece avcı ve kurbanı simgelememektedir. Kurt; güçlü, zalim ve kızgın, tavşan; korkak, cesaretsiz ve güçsüzdür. Bununla birlikte bu karakterler toplumun kötümser bir irdelemesidir. Kurt hükümdar ve despot konumundan hoşlanır.

Kurdun despotluğunu tavşana kurduğu şu cümleden anlıyoruz:

“Mademki dur deyince durmadın, işte sana kararımı bildiriyorum: Parçalayacağım seni...Parçalanarak can vereceksin. Yargıya karşı gelmek yok. Ama şimdi ben de karım da tokuz. Elimizdeki yiyeceklerimiz de bize üç beş gün yeteceği için, şu çalılığın altında oturup sıranı bekleyeceksin. Belki de...hah-ha...bağışlarım seni!”⁵²

Söz konusu kurt güçlü olanın hakkını kullanmakla kalmaz, kurt karakteriyle tüm mevkideki idarecilerin temsilcileri sunulmuştur. Kurt bir jandarma kılığına girer, bunun yanı sıra hakim ve vali kılığına girerek kanunlarla oynar. Kurdun ailesi “kurdun” kanununa göre yaşar. Kurt yavruları kurbanla oyun oynar ve anne kurt da tavşanı yemeye hazırdır ama kendince kurda acır. Tavşan da kurdun kanunlarına göre yaşar, itaatle kurdun midesine gider.⁵³

⁵¹ Azbukin, *Russkaya literatura XIX veka*, s. 285.

⁵² Saltıkov-Şçedrin, *Büyüklerle Masallar*, s. 51.

⁵³ “*Satira kak tvorçeskiy printsip (po proizvedeniyam Saltukova-Şçedrina)*”, (Çevrimiçi), <http://school-essay.ru/satira-kak-tvorcheskiy-princip-po-proizvedeniyam-saltykova-shhedrina.html>, 03 Eylül 2011.

Şchedrin, yapıtlarında kendini halkın yerine koymuştur. Şchedrin'in masalları, halk ağzını taklit eden ve "küçük kardeşiyle" konuşmak için heceler üreten toprak ağalarının edebiyat denemelerine karşı gelmektedir, çünkü Şchedrin'in masalları zengin ve parlak bir ifade içeren, basit ve sade bir halk diliyle yazılmıştır.⁵⁴

Bunun içindir ki, Şchedrin, edebiyatta yalancı halkçı akımına ve köylülerin kelimeleriyle oyun yapmaktan başka bir amacı olmayan tüm denemelere defalarca karşı çıkmıştır. Söz konusu denemelerin yazarları ile ilgili Şchedrin şöyle demiştir:

"Tüm bu denemelerden leş ve çürük kokusu geliyor, herhalde yazarlar eski insanlar; halkla bir arada bulunmuş, atasözü ve deyimleri bilen, ama aynı zamanda halkın düşüncelerine ve halkın hayati ihtiyaçlarına yabancı insanlar."⁵⁵

Şchedrin'in sanatı, 1860-1880'li yıllardaki toplumsal hiciv türünün özünü oluşturmaktadır. Yazarın en yakın önceli modern dünyanın mizahi betimlemesini yapan Gogol'den farklı bir sanatsal amacı vardır. Bu farklılık; toplumdaki ve yönetimdeki olumsuzlukların izini sürmek, onları ortaya çıkarmak ve yok etmektir. Belinski, Gogol'ün mizahıyla ilgili değerlendirme ve kıyaslama yaparak şöyle demiştir: "İçerlerken huzurlu ve kurnazken iyi niyetli; tehditkar ve açık aynı zamanda zehirli ve acımasız." Belinski'nin tehditkar ve açık aynı zamanda zehirli ve acımasız değerlendirmesi Şchedrin mizahının özünü açıklar bir niteliktedir.⁵⁶

İ. S. Turgenev'in:

"Saltıkov'un bazı öyküleri okunurken dinleyicilerin gülmekten kırıldıklarını gördüm, fakat bu kahkahalarda korkunç bir şey vardı. Gülen dinleyiciler kırbaçlandıklarını hissediyorlardı."⁵⁷

yönündeki sözleri Belinski'nin bu görüşünü destekler niteliktedir.

⁵⁴ Azbukin, **Russkaya literatura XIX veka**, s. 282-283.

⁵⁵ A. y.

⁵⁶ "Satira kak tvorçeskiy printsip (po proizvedeniyam Saltıkova-Şchedrina)", (Çevrimiçi), <http://school-essay.ru/satira-kak-tvorcheskiy-princip-po-proizvedeniyam-saltykova-shhedrina.html>, 03 Eylül 2011.

⁵⁷ A. y.

Şçedrin'in mizahı gücünü artan demokrat eğilimli hareketten ve demokrasi ile sosyalizm kaynaklı ideallerden almaktadır. Şçedrin, diğer öncelleri ile karşılaştırıldığında çağın ve düşüncelerin gelişmesiyle daha ileri gitmeyi başarmıştır.⁵⁸

Sonuç olarak Şçedrin'in "Büyüklerle Masallar" yapıtının, yazarın tüm edebi çalışmalarının bir özeti olduğu söylenebilir. Bu yapıt, yazarın kullandığı sanatsal özelliklerin zenginliği, masalların ideolojik önemi ve yaratılan toplumsal tiplerin çeşitliliği açısından yazarın sanatının bir sentezi sayılmaktadır.

3.5. Yapıtın İncelenmesi

M. E.Saltıkov-Şçedrin'in başyapıtlarından olan, 32 öykü ve masaldan oluşan "Büyüklerle Masallar"ın sanatsal özgünlüğünü açıkça ortaya çıkarabilmek için yapıtındaki öykü ve masallardan en önde gelen 12'sini ayrıntılı olarak inceleyeceğiz. Bunu belli bir düzende yapacağız. İlk önce yapıtın yayınlanma tarihçesini vereceğiz. Daha sonra konu ve özetini, ana temayı, arkasından da ele alınan ana düşünceyi ortaya çıkarmaya çalışacağız. Son olarak da kahramanlar ve yazarın başvurduğu sanatsal özellikler üzerinde duracağız. Her inceleme sonuç paragrafıyla tamamlanacaktır.

3.5.1. Yabanıl Ağa

Şçedrin'in 1869 yılında "Oteçestvenniye Zapiski" adlı dergide yayınlanan "Yabanıl Ağa" masalında, bir çarlıkta yaşayan, köylüsü, hayvanı, toprağı ve ekmeğı bol olan bir toprak ağasının öyküsü anlatılır.

Ağa, durumundan oldukça memnundur, ama köylülerin sürekli çoğalmasından rahatsızlık duyar ve Tanrıya onları ortadan kaldırması için dua eder. Ağanın bu duası

⁵⁸ A. S. Buşmin, "M. E. Saltıkov-Şçedrin", *İstoriya russkoy literaturı v 4 tomah*.

bir süre sonra gerçekleşir ve ortada bir tane bile köylü kalmaz. Köylüleri ortadan kaybolunca, ağanın tek derdi can sıkıntısını neyle gidereceğidir. Bunun için evine tiyatro getirtir, paşalar davet ederek kağıt oyunu oynar. Çağırıldığı bu kişiler, ağanın evinde kendilerine hizmet edecek köylüler olmadığı için bir süre sonra giderler. Ağa da kendine kağıtlardan fal bakar.

Kendine bakamaz hale gelen toprak ağası zamanla pis ve vahşi bir orman hayvanına dönüşür. Bir süre sonra kuyruğu çıkar. Ağa ormanda bu şekilde mutlu yaşarken, köylülerin ortadan kaybolmasından duyulan rahatsızlık artar. Polis memurundan sonra vali de işe koyulur ve köylüleri yakalayıp eski düzenin geri gelmesini sağlar. Ağayı da ormanda yakalayıp eski insan haline geri getirirler ve onu uşağı Senka'ya emanet ederler.

Masalın ana teması, yönetim ve halk arasındaki dengesizliktir. Örneğin, köylünün tavuğu ağanın ambarına girdiğinde o tavuk artık toprak ağasının, köylü ağanın ormanından odun kestiğinde odunlar yine toprak ağasının olur ve köylü ceza olarak yüz değnek yer. Toprak ağalarının köylüler üzerindeki bu zulmü yabancı ağanın şu cümleleriyle gözler önüne serilir:

“Bu cezalarla onlar üzerinde daha bir etkili oluyorum. Çünkü onlar ancak bundan anlarlar.”⁵⁹

Masalda yönetim tarafında bulunan valinin köylülerin ortadan kaybolmasından sonra polis memuruna yazdığı yazıda geçen: “Şimdi vergileri kimin yatıracığı konusundaki düşünceniz nedir?”, “Meyhanelerde kim şarap içecek? Kim gönderilecek angaryaya?”⁶⁰ gibi sorular halkın durumunu tüm açıklığıyla okuyucuya gösterir. Yazar, bu şekilde köylülerin vergilerden dolayı ne kadar zor bir yaşam sürdüklerini ortaya çıkarmayı amaçlar.

⁵⁹ Saltıkov-Şçedrin, **Büyüklerle Masallar**, s. 30.

⁶⁰ A. g. e., s. 39.

Masalın sonunda köylülerin geri dönmesiyle toplanan vergilerin çokluğu yine köylüye yapılan haksızlığın bir göstergesi olarak sunulur. Bu durumu yazar masalda şöyle betimler:

“...Bir günde öyle çok vergi toplanmış, öyle çok vergi toplanmış ki, veznedar önünde duran para yığını karşısında şaşkınlığından ellerini çırpıp: ‘Nereden buluyorsunuz teresler bunca parayı?’ diye bağırmış.”⁶¹

Yazar, toprak ağasının ağzından liberallere şöyle çatar:

“Göreceğiz bay liberaller... Kim kimin hakkından gelecek, göreceğiz. Sizlere temiz ve kararlı bir ruhun neler yapabileceğini göstereceğim.”⁶²

Masalın ana karakterleri toprak ağaları ve köylülerdir. Bunun yanında liberallere de değinilmiştir. Başkahraman yabancı ağa çalışmanın ne demek olduğu hakkında hiçbir düşünceye sahip olmayan bir kişidir. Köylüler için vergi ödemenin kutsal bir borç ve görev olduğunu düşünür. Yazar, bu gibi toprak ağalarının kibirlerini ve mallarına olan düşkünlüğünü şöyle aktarır:

“Hayvanlarını sulamaya mı götürüyorlar, ağa bağırmış: ‘Benim suyum!’
Tavukları çitten mi atladılar, ağa bağırmış: ‘Benim toprağım!’ Toprak, hava, su, hepsi onunmuş.”⁶³

Yabanın ağanın dış görünüşü masalın başında yumuşak, beyaz ve gevrek vücutlu olarak betimlenir. Bu betimlemeyi ağanın kendisiyle ilgili şu cümlelerinden anlayabiliriz: “Ooh! Beyaz, yumuşak vücudumu besiyeye çekebilirim artık.”⁶⁴

⁶¹ Saltıkov-Şchedrin, a. g. e., s. 40.

⁶² A. g. e., s. 34.

⁶³ A. g. e., s. 30.

⁶⁴ A. y.

Masalın ilerleyen sayfalarında ise ağanın dış görünüşünün abartılı bir şekilde değiştiğini görmekteyiz:

“Ve yabancılaşmış. Sonbahar gelmiş, soğuklar iyiden artmış, ama o soğuğu falan duymuyormuş. Tepeden tırnağa tüm bedenini kıllar kaplamış, tırnakları çelik gibi olmuş. Burnunu silmeyi de çoktan bırakmış. Artık dört ayak üzerinde yürümeye başlamış ve önceleri nasıl olup da bunun en kibar, en uygun yürüyüş biçimi olduğunu fark etmediğine şaşmış kalmış. Açık, anlaşılır sesler çıkarma yeteneğini de yitirerek, bunun yerine ıslık, hapşırma, havlama arası özel bir takım zafer çığlıkları çıkarmaya başlamış. Yalnız şimdilik kuyruğu yokmuş.”⁶⁵

Aradaki bu farkı ağanın dönüşümünden sonra kaleme alınan şu cümlelerde görmekteyiz:

“Bir zamanlar tombul, beyaz, gevrek vücudunu nazlı nazlı salındırdığı bahçesine çıkıyor ve bir anda ağaçların en yüksek dallarına dek tırmanıp, oradan çevresini gözetliyormuş. Bir tehlike olup olmadığını anlamak için art ayakları üzerinde dikilerek çevresini dinleyen bir tavşan gördü müydü, ok gibi ağaçtan avının üzerine atlıyor, tırnaklarıyla parçalayıp, barsaklarıyla, hatta derisiyle birlikte midesine indiriyormuş.”⁶⁶

Köylüler ise güç koşullarda çalışmak zorunda olan, zor ve çileli bir yaşama sahip emekçilerdir. Toprak ağası, köylülere ait olan mallara da sahip çıkınca köylüler ne yiyecek yemek ne de yakacak odun bulabilirler ve hep birlikte Tanrıya şöyle yakarırılar:

“Ulu Tanrı, böyle canı burnunda sürünerek yaşamaktansa, çoluk çocuğumuzla yok olup gitmemiz daha iyi.”⁶⁷

⁶⁵ Saltıkov-Şçedrin, a. g. e., s. 38.

⁶⁶ A. g. e., s. 38-39.

⁶⁷ A. g. e., s. 30.

Yabanıl ağanın evine kağıt oynamaya gelen paşalar ise yaşamda çalışmak gibi bir amaçları olmayan, tembel ve sabahtan akşama kadar kağıt oyunu oynayan kişilerdir. Ayrıca bu paşalar, köylülerden hoşlanmazlar. Toprak ağasını överken köylüler için şöyle derler: “Ah ne güzel! Demek sizde artık köylü kokusu diye bir şey yok?”⁶⁸ Bununla birlikte paşalar, köylülerden memnun olmamalarına rağmen kendilerine sürekli içki ve yemek servisi yapılmasını beklerler. Toprak ağası, paşaların et yeme isteklerini ballı çörekle geçiştirince ona çok kızarlar ve dişlerini gıcırdatarak ağanın üzerinde yürürler. Et yemek konusundaki arsızlıklarını şu cümleyle ifade ederler: “Bu da nesi? Et isteriz biz, et...”⁶⁹

Bir diğer karakter polis memuru, ağaları koruyan ve onlara arka çıkan bir memurdur. Buna rağmen köylülerin ortadan kaybolmasının ardından ödenecek vergilerin peşine düşer ve çünkü hazine hakkında endişelenir. Polis memurunun karakterini ağaya yönelik şu cümlelerinden anlamak mümkündür:

“Biliyor musunuz, sayenizde, pazarda ne bir parça et, ne bir funt ekme bulunmaz oldu. Bunun siyasal bir kokusunun olduğunu biliyor musunuz?”⁷⁰

Şçedrin, bu masalında egemen sınıf ve grup temsilcilerinin psikolojisini betimlerken ezop dilinden yararlanır. Örneğin yazar, toprak ağası fal bakarken kağıtları kemiren sıçanı şöyle konuşturur:

“Bekle, ahmak ağa, biraz daha bekle... Yalnız kartları değil, entarini de yiyeceğim. Hele biraz daha giy de gereğince yağlansın şöyle!”⁷¹

Bir başka ezop karakter yabanıl ağanın bakımsızlıktan ormana dönüşen bahçesine gelen ayıdır. Ağanın tavşan avına beraber çıkmalarını önermesi üzerine ayı şöyle der:

⁶⁸ Saltıkov-Şçedrin, **Büyüklerle Masallar**, s. 32.

⁶⁹ **A. g. e.**, s. 33.

⁷⁰ **A. g. e.**, s. 36.

⁷¹ **A. g. e.**, s. 37.

“İstemesine isterim ya kardeşlik, şu köylüleri boş yere ortadan kaldırdın sen.”⁷² Ağa niçin böyle düşündüğünü sorduğunda da şöyle der:

“Niçin olacak, köylüleri yemek, siz soyluları yemekten daha kolaydır da ondan. Gerçi dostumsun ama, gene de yüzüne karşı söyleyeceğim: Ahmağın tekisin sen!”⁷³

Yazar, bu masalında grotesk gibi fantastik betimlemelerden yararlanır ve bu durum masala mizahi bir özellik kazandırır. Bunu toprak ağasının beyaz ve yumuşak görünümlü vücudunun uğradığı değişimde görmekteyiz. Ağa birden vücudu kıllarla kaplı, çelik tırnaklı bir orman hayvanına dönüşür.

Köylülerin ortadan kaybolması da fantastik bir şekilde anlatılır:

“..Köylülerin nereye gittiğini kimse bilememiş. Yalnızca, bazılarının gördüğüne göre, yumuşacık bir hortum yükselmiş havaya. Köylü giysileri uçuşuyormuş kara bulutların içinde.”⁷⁴

Köylülerin geri gelmesi de fantastik bir biçimde betimlenir:

“Tam bu anda, arı oğuluna benzer bir köylü oğulunun uçarak kentin tüm pazar yerini kapladığı görülmüş.”⁷⁵

Masalda insanlar vardır ama kişilikleri bariz bir şekilde hayvani özellikler taşır. Yazar, bu masalında abartma tekniğini kullanır. Eğitilmiş bir toprak ağası birden sineklerle beslenen vahşi bir orman hayvanına dönüşür. Bu şekilde aciz zengin toprak ağasının basit bir köylü olmadan ne kadar yardıma muhtaç ve kimsesiz bir

⁷² A. g. e., s. 39.

⁷³ A. y.

⁷⁴ A. g. e., s. 30.

⁷⁵ A. g. e., s. 40.

duruma düştüğünü görmekteyiz. Yazar bu şekilde okuyucuya basit görülen bir Rus köylüsünün aslında ne denli önemli olduğunu göstermek ister. Aynı zamanda da köylülerin pasifliği ve toprak sahibine olan bağlılıkları abartılı bir şekilde anlatır. Köylülerin ağanın yakarışıyla gökyüzüne doğru uçarak kaybolması ve sonra yönetimin isteği üzerine yine meçhul bir şekilde gökyüzünden yere inmeleri bu duruma bir örnektir. Bunun yanı sıra köylülerin gökyüzünden yere indiklerinde sorgusuz sualsiz vergi ödemeye gitmeleri de bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Bunun yanı sıra masal: “Bir varmış bir yokmuş, ülkelerden birinde, bir çar ülkesinde yaşayan bir ağa varmış...” şeklinde masallara özgü ifadelerle başlar.

Özetleyecek olursak Şçedrin “Yabanıl Ağa” masalında yabanıl toprak ağası karakteriyle toprak ağalarını, gökyüzüne doğru fantastik bir şekilde uçarak ortadan kaybolan köylüleri, tembel ve işe yaramaz generalleri ve işini sözde iyi yapan polis memurlarını işler. Ezop dili, grotesk, fantastik öğeler ve abartma gibi sanatsal özellikleri kullanarak karakterleri ve olayları şekillendirir, okuyucuyu toplumsal konular ile ilgili bu şekilde bilinçlendirmek ister.

3.5.2. Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü

Şçedrin’in “Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü”, 10 Şubat 1869 tarihinde “Oteçestvenniye Zapiski” adlı dergide “Vicdan Kayboldu” adlı masalı ile beraber yayınlanmıştır. Öykünün konusunu ömürlerini bir büroda çalışmakla geçiren iki generalin bir gün kendilerini ansızın ıssız bir adada bulmaları oluşturur. Generaller ilk önce bunun bir rüya olduğunu sanırlar ama bir süre sonra durumlarını kabul etmek zorunda kalırlar. Kendi kendilerine bakamayan ve acıkmaya başlayan generaller neredeyse birbirlerini yemeye kalkarlar.

Kendilerini yön bulmak ya da güneşin doğuş ve batışı gibi konularda sohbet ederek oyalamaya çalışsalar da akılları hep aç olan karınlarındadır. Bunun sonucunda generallerden birinin aklına kendilerine bir köylü bulmak gelir.

Adada uzun süre arama yapan generaller sonunda köylünün izini bulurlar. O sırada dinlenmekte olan köylüyü küstahlıkla suçlayıp, yaka paça emirlerinde çalışmak üzere alıkoyarlar. Zavallı köylünün generallerin emrinde çalışmaktan başka seçeneği yoktur.

Öykünün sonunda köylü generaller için bir tekne yapar, sonra hemen yolculuk için hazırlığa başlar. Teknenin dibine kuğu tüyleri serer ve generalleri yorulmasınlar diye buraya yatırır. Köylü yol boyunca durup dinlenmeden kürek çeker ve generalleri balıklarla besler. Sonunda tekne Neva nehrine, Peterburg'a ulaşır. Generaller bir kahve içip, çörek yedikten sonra üniformalarını giyip maliyenin yolunu tutarlar. Maliyeden aldıkları paradan da köylüye bir kadeh votka ile bir gümüş beşlik nasip olur.

Masalda ana tema olarak yönetim ve halk arasındaki eşitsizlik ele alınmış, yönetimde yer alan kişilerin abartılı yaşamları eleştirilmiştir. Söz konusu kişiler zenginlik içerisinde bir yaşam sürerken, halk yani köylü sefalet içerisinde. Yazar yönetimdeki kişilerin abartı dolu yaşamını şu cümlelerle gözler önüne serer:

“Dün tarihi başkentimizin saygıdeğer başkanı bir öğle yemeği şöleni vermiştir. Yüz kişi için hazırlanan bu olağanüstü sofrada dünyanın tüm nimetleri sanki buluşmak için sözleşmişlerdi. Sofrada, ‘Şeksninska’nın altın çığa balığı, Kafkas ormanlarında yetiştirilen sülün ve bizim kuzeyde, Şubat ayında zor bulunan çilek...”⁷⁶

Bu duruma diğer bir örnek, generallerin okuduğu ‘Moskova Haberleri’ gazetesinde geçen Upa ırmağında bir mersin balığı yakalandığı ve bununla ilgili olarak şehir kulübünde bir eğlenti düzenlenmesi ile ilgili bir başka haberdir:

“...Eğlentiye neden olan kahraman balık tahta bir kap içinde, çevresinde küçük salatalıklar dizili ve ağzında bir yeşillik olduğu halde masaya getirilmiştir. O gün yemeği yönetmekle görevli olan Dr. P. çağrılıların hepsinin birer parça

⁷⁶ Saltıkov-Şçedrin, **Büyüklerle Masallar**, s. 208-210.

tadabilmelerini sağlamak amacıyla sofraya bakıyordu. Çeşit çeşit, hatta hiç duyulup görülmemiş salçalar...”⁷⁷

Bu örneklerden anlaşıldığı üzere yazar, halka yapılan haksızlıktan rahatsızdır ve bu sebeple zengin kesimin abartılı yaşamını eleştirmektedir.

Köylünün her an işe hazır olması, dinlenmeye fırsat bulamaması yazarın değindiği bir başka noktadır. Örneğin generallerden birinin köylü bulmakla ilgili düşünceleri yönetimin köylüden yana olan tutumunu destekler niteliktedir:

“Ne demek yoksa? Köylü her yerde vardır. Yalnızca aramak gerek onu. Besbelli işi kaytarmak için bir yerlere gizlenmiştir.”⁷⁸

Generallerin köylüyü bulma yöntemleri de yazarın toplumun üst kesimlerinde yer alan ve köylüleri aşağılayan insanlara yönelik eleştirisini içermektedir. Asilzade kesim köylüleri küçümsemektedir. Söz konusu durum öyküde şöyle anlatılır:

“Adayı uzun süre kıyı bucak araştırmalarına rağmen hiç bir başarı elde edememişler. Sonunda, taze ekmekle ekşi koyun postu kokusu imdatlarına yetişmiş ve köylünün izini bulmuşlar...”⁷⁹

Bunun yanı sıra yazar, yönetimin köylüleri sürekli çalıştıracakları, sırtından geçinecekleri bir kaynak olarak görmelerini de eleştirir. Bunu generallerin şu düşüncelerinden anlıyoruz: “General olmak ne iyiymiş meğerse. Her yerde işin iş.”⁸⁰ Görüldüğü gibi generaller, kendilerine hizmet edilmesinin bir görev olduğunu düşünürler.

⁷⁷ A. g. e., s. 210.

⁷⁸ A. g. e., s. 211.

⁷⁹ A. y.

⁸⁰ A. g. e., s. 212.

Yazarın değindiği konulardan biri de toplumdaki rütbe durumudur. Generallerin ve diğerlerinin rütbeleri artıkça zenginliklerine zenginlik katmaları öyküde şu cümlelerle ifade edilir:

“...Hele bir dördüncü rütbeden oldu muydu adam, sırmalarına baksan başın döner.”⁸¹

Öykünün son paragraflarından birinde generallerin evlerine geri döndüklerinde karşılaştıkları zenginlikle ilgili şu cümleler de bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

“O denli çok olmuş ki ellerine geçen para, ne masalla anlatılabilir, ne de kalemle yazılabilirmiş.”⁸²

Öykünün kahramanları “Yabanıl Ağa” masalında olduğu gibi, hem toprak ağaları hem de köylülerdir. Köylü karakteri ezilen halkın bir simgesi, generaller ise asilzade kültürün birer simgesidir. Her karakter kendi sosyal kesiminin özelliklerini taşır.

Öyküde yer alan generaller yaşamları boyunca aynı yerde kalmış ve orada yaşlanmış kişiler oldukları için öyküde akılları hiçbir şeye ermeyen kişiler olarak betimlenirler. Generallerin bu durumu öyküde şu şekilde anlatılır:

“Öyle ki, ‘saygılarımı en içten bağlılığımla kabul buyurunuz’ dan başka bir laf etmesini de bilmezlermiş.”⁸³

Bunun yanı sıra generaller, kendi başlarının çaresine bakamayan, başkasının yardımı olmadan yaşamlarını sürdüremeyen asalak tiplerdir. Örneğin bir keklidin nasıl pişirilmesi gerektiğini bilmezler:

⁸¹ A. g. e., s. 213.

⁸² A. g. e., s. 215.

⁸³ A. g. e., s. 204.

“Demek ki, canı keklik yemek isteyen biri, ilkin onu yakalayacak, kesecek, yolup temizleyecek ve kızartacak. İyi ama bütün bunları nasıl yapmalı?”⁸⁴

Generallerden biri bürodan başka, bir askeri mızıka okulunda yazı öğretmenliği de yaptığı için, öteki generalden daha akıllı olarak betimlenir. Bu ‘daha akıllı’ konumuna karşın arsızlıkta diğer generali aratmaz. Ormanda yaşayan yaban horozlarını, tavşanları, keklikleri görünce coşarak şöyle der: “Tanrım! Tanrım! Şunlara bak! Şu yiyeceklere bak!”⁸⁵

Başkasının emeğiyle yaşamaya alışmış ve her hangi bir iş yapamayan asalak generaller hizmetçisiz kalınca yabani hayvanların alışkanlıklarını sergilerler. Neredeyse birbirlerini yemeğe bile kalkarlar:

“Generaller⁸⁶ birdenbire birbirlerini süzmeye başlamışlar. Gözlerinde yabanıl alevler parlıyor, dişleri takırdıyor, göğüslerinden boğuk hırıltılar çıkıyormuş. Emekliye emekliye birbirlerine yaklaşmışlar ve bir anda kudurmuşlar sanki.”⁸⁷

Bir tek köylünün gelişi, generalleri hayvanlaşmaktan kurtarır ve onlara alışkın oldukları “general” yaşamlarını geri getirir.

Çalışkan köylünün on parmağında on marifet oluşu da masalda şu şekilde anlatılır:

“İlkin ağaca tırmanmış. En olgunlarından on elmayı paşalar için koparmış; ham bir elmayı da kendisi için. Sonra toprağı eşip patates çıkarmış; iki ağaç parçasını birbirine sürterek ateş çıkarmış. Saçlarından yaptığı ağla çil bile avlamış. Ve sonunda öyle güzel yemekler pişirmiş ki, paşalar acımaya gelip ‘Şu asalak herife de bir şeyler versek mi?’ diye düşünmüşler.”⁸⁸

⁸⁴ A. g. e., s. 206.

⁸⁵ A. y.

⁸⁶ Alıntı yapılan çeviride ‘general’ yerine ‘paşa’ kullanılmıştır. Biz incelememizin en başından beri ‘general’ i kullandığımız için metin dokusunu bozmamak için ‘paşa’ yerine ‘general’ ifadesini kullandık.

⁸⁷ A. g. e., s. 207.

⁸⁸ A. g. e., s. 212.

Öyküde köylü kendisini generallere şöyle betimler:

“Görmüşsünüzdür belki, hani yapıların ön yüzünden sallandırılan ipe bağlı bir sandıkta bir adam duvarları boyar... Ya da damların üstünde sinek gibi yürüyen bir adam vardır... Ben de o'yum işte.⁸⁹

Köylü karakteri, generallerin gönüllerini hoşnut etmeye dünden gönüllü ve generaller kendisinden tiksindiği için sevinmeye hazır bir karakterdir. Köylünün bu duruma sevinci şöyle aktarılır:

“Ve köylü generallerini hoşnut etmek için gevezelik edip çırpınmaya başlamış. Ee, çırpınacak doğal olarak, generaller onun gibi bir asalağa acımış, köylüce çabalarından tiksinişmemişlerdi ya.”⁹⁰

Şçedrin, acı bir alayla köylülerin uysallığını ve kölelere özgü itaatkarlığını ele alır ve egemen sınıfın devasa gücünü ve buna karşın halkın edilgenliğini betimler. İdari çevreleri traji-komik durumlara sokarak yerer.

Aynı zamanda yazar, toprak ağalarının çıkarlarını açığa çıkarma ve halkın nefretini uyandırma konusundaki yeteneklerini bu öyküde ortaya çıkarır, burada sadece maddi rahatlığın değil, asilzade kültürünün de köylünün emeğinden kaynaklandığı düşüncesini zeki yöntemlerle geliştirmiştir.

Yazar, okuyucuyu köylünün uyanış zamanının gelmesi, kendi durumu hakkında düşünmesi, şikayet etmeden toprak kölelerine boyun eğmeyi bırakması gibi konularda düşündürmek ister.

Öyküde grotesk ve abartma gibi sanatsal yöntemleri yan yana kullanılır. Generallerin uyandıklarında kendilerini ıssız bir adada bulmaları öyküye fantastik bir hava verir.

⁸⁹ A. g. e., s. 214.

⁹⁰ A. y.

Köylünün itaatkarlığı ve gücünün üstünde işler becerebilmesi de abartılı bir şekilde anlatılır. Örneğin köylünün becerikliliği şöyle anlatılır:

“Aradan bir gün geçmiş, bir başka gün daha geçmiş, bir başka gün daha. Köylü öyle becerikliymiş ki, avucunda çorba bile pişirebiliyormuş...”⁹¹

Öykü, “Yabanıl Ağa” masalı gibi: “Bir varmış bir yokmuş, bir zamanlar...” şeklinde masallara özgü ifadelerle başlar, olayların gidişatı, generallerin betimlemeleri öyküyü komikleştirir. Örneğin, generallerin adaya ilk düştükleri zaman çalıştıkları büronun kapatılmasından bu yana ilk kez ağlamaları, adada normal yaşamlarındaki gibi uyumadan önce gecelik giymeleri ve boyunlarına madalyalarını takmaları ve aç kalan karınlarını doyurmak için birbirlerini yemeğe kalkmaları mizah etkisi yaratır. Söz konusu etki masalda şu şekilde can bulur:

“Paşalar birdenbire birbirlerini süzmeye başlamışlar. Gözlerinde yabanıl alevler parlıyor, dişleri takırdıyor, göğüslerinden boğuk hırıltılar çıkıyormuş. Emekliye emekliye birbirlerine yaklaşmışlar ve bir anda kudurmuşlar sanki. Kumaş parçaları uçmuş havada, keskin çığlıklar, ah’lı, of’lu inlemeler kaplamış ortalığı...”⁹²

Sonuç olarak, Şchedrin bu öyküsünde “Yabanıl Ağa” masalında olduğu gibi hem köylüleri hem de asilzade kültüründen gelen insanları yan yana getirir. Karakter betimlemelerinde fantastik öğeler ile grotesk, abartma, mizah ve simgesellik gibi özellikler iç içedir. Yazar, okuyucuya toplumda yer alan asalak general gibi gerçek karakterlerin iç yüzünü göstermeye çalışır ve köylünün toplum için önemini vurgular.

⁹¹ A. g. e., s. 212.

⁹² A. g. e., s. 207.

3.5.3. Vicdan Kayboldu

Şçedrin'in "Vicdan Kayboldu" masalı, "Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü" ile birlikte "Oteçestvenniye Zapiski" adlı dergide 1869 yılında yayınlanmıştır. Masalın konusunu kaybolan 'vicdan'ın elden ele geçmesiyle gelişen bir takım olaylar oluşturur.

Vicdan sırasıyla ayyaşa, oradan meyhaneci Prohoriç'e, oradan Komiser Lovets'e, en son da kapitalist bir Yahudi olan Davidoviç Brjotskiy'e geçer. Hiç kimse vicdana sahip olmak istemez. Çünkü vicdan ellerine düştükten sonra eskisi gibi yalancılık, dolandırıcılık ve hilekarlık yapamazlar.

Elden ele gezen vicdan en sonunda tekrar sahipsiz kalır ve bir esnaftan kendisini bir Rus yavrusunun yüreğine gömmesini ister. Esnaf, vicdanın isteğini yerine getirerek, onu bir Rus yavrusunun yüreğine gömer.

Şçedrin, ana tema olarak toplumsal ahlakı ele aldığı bu masalında, toplum yaşamındaki dengesizliği, üst-alt ilişkilerini, her türlü riyakarlığı ve tefeciliği gözler önüne serer. Yazar, masalda toplumsal kaygılarını ironi ve acı bir alayla şöyle dile getirir:

"Vicdan ortadan kayboldu. İnsanlar yine eskisi gibi caddelerde, tiyatrolarda toplanıyorlar; eskisi gibi birbirleriyle yarışıyor, birbirlerini geçiyor, eskisi gibi telaşlanıyor ve ellerine geçeni yakalıyorlar; ama bu arada hiç kimse, birdenbire bir şeyin eksildiğini ve bu yaşayış orkestrasında bir düdüğün artık ötmemeye başladığını ayımsamıyor. Hatta bazıları kendilerini daha yürekli, daha özgür buluyor. Kimilerinin de hareket yetenekleri arttı, daha ustaca çelme takıyorlar şimdi yakınlarına; piyazcılıkta, yaltakçılıkta, yalancılıkta, dedikoduculukta, iftiracılıkta iyice uzman oldular. Bütün ruhsal acıların üzerine sanki birer sünger çekildi; insanlar yürümüyor, sanki uçuyor... Hiçbir şey üzüyor onları, hiçbir şey düşündürmüyor; bugün... yarın... her şey... sanki onların elinde; vicdanın ortadan kaybolduğundan habersiz, mutlular..."⁹³

⁹³ Saltıkov-Şçedrin, a. g. e., s. 11.

Yazar, toplumda yer alan olumsuzluklara vurgu yaparak insanların giderek kötü huylar edinmelerini ve birbirlerinin kuyularını kazmalarını okuyucuya şu cümlelerle gösterir:

“...İnsanoğlu kudurdu, soygunlar yağmalar aldı yürüdü, her yerde genel bir yıkım başladı.”⁹⁴

Yazarın değindiği bir başka konu, toplumun ahlaksal olarak çürümüşlüğü ve ruhsal yönden çöktüğüdür. Bunu, ayyaşla ilgili şu betimlemelerden anlamaktayız:

“...Eğer ayyaşın bulduğu şeyi kendileri bulmuş olsalardı, dünyada acı diye bir şeyin bulunduğunu ve acıların en büyüğünün de ansızın duyuluveren vicdan azabı olduğunu elbette onlar da anlayacaklardı. Ve eğer bu kalabalık, kendini, ahlakındaki bozulmalar yüzünden şu anda karşılarında acı çekmekte olan ayyaşın yerine koysaydı, kendisinin de nasıl ahlak yönünden iler tutar yeri olmadığını, ruhsal bakımdan nasıl bir çöküş içinde bulunduğunu görmekte gecikmeyecekti.”⁹⁵

Masaldaki tüm karakterler toplum için olumsuz karakterlerdir. Bundan dolayı vicdanla karşılaştıklarında bir çelişki yaşarlar. Yaptıkları ve vicdanlarının sesi bir değildir. Hem pişmanlık yaşarlar, hem de başlarına ne geldiğini anlayamazlar. Bir yandan bir an önce vicdandan kurtulma planları yaparlarken, bir yandan da ‘vicdan’ın sesini dinlerler.

Vicdanın ilk sahibi olan Ayyaş, parasını içkiye yatıran ve amaçsızca ortada gezen biridir. Yaşamı boyunduruk altında geçmiştir. Vicdanı yerden kaldırır kaldırmaz vücudu elektrik akımına tutulmuş gibi titrer. O an aklında beliren tek şey, zorbalıklar, ihanetler, yüreksizlikler ve yolsuzluklar olur. Bütün geçmişini bir suçlar yığını olarak

⁹⁴ A. g. e., s. 12.

⁹⁵ A. g. e., s. 14.

görür. Kendi ahlaksal çöküş süreci ve üzerinde bıraktığı ruhsal yargılama onu ezer ve derinden yaralar. Kendini şu sorularla sorgular:

“Onun geçmişi neydi? Geçmişindeki hayatını neden şöyle geçirmemişti de, böyle geçirmişti? Hepsi bir yana kendisi kimdi?”⁹⁶

Ayyaş karakteri ile yazar köylü kesimi betimlemek ister, çünkü yukarıda belirttiğimiz gibi ayyaş boyunduruk altında yaşayan bir karakter olarak tasvir edilmiştir. Bu durumu masaldaki şu cümlelerden anlıyoruz:

“Onun hayatı boyunduruk demekmiş. Boyunduruk altında doğmuş, boyunduruk altında ölecekmış. Şimdi bilinci yeniden yerine gelmişti de, ne olmuştu sanki? Ona yanıtlayamayacağı birtakım sorular sormak ya da bu yok olmuş, yitmiş hayatın tapınağına, karşı koyamayacağı yeni saldırılar düzenlemek için olduktan sonra?..”⁹⁷

Ayyaşın bilinci uyansa da ona barış, uzlaşma, dinginlik ya da umut getirmez, sadece kendini suçlar:

“...Eskiden de bileklerinde ağır zincirler şakırdarmış, şimdi de şakırdıyor; yalnız bu kez iki kat daha ağırmış bu zincirler, çünkü o artık bunların zincir olduğunu biliyormuş.”⁹⁸

Ayyaşla ilgili durumlar kaleme alınırken, masala bir bekçi karakteri de dahil olur. Bu bekçi, insanlara gözdağı vermeyi seven, kısacası görev bilinci tam tamına yerinde olan bir karakterdir. Bekçinin bu görev aşkını ayyaşa yönelik şu sözlerinden görmekteyiz:

⁹⁶ A. g. e., s. 13.

⁹⁷ A. y.

⁹⁸ A. g. e., s. 14.

“Bana bak kardeşlik, sen şu aşağılık yazılardan dağıtmaya niyetlisin galiba!
Böyle bir halt işlemeye kalktın mı, seni nerede ağırlayacağımı bilirsin!”⁹⁹

Vicdanın ikinci sahibi Prohoriç, zengin fakir ayrımı yapmadan, meyhanesine gelen her müşterinin parasını almaya bakan biridir. Sahtekar ve düzenbazdır. Vicdanı ilk gördüğünde ve ne olduğunu anlamaya çalıştığında söylediği cümleler, söz konusu olumsuz özelliklerini kanıtlar niteliktedir:

“Haa! Ruhsat almadan önce kendisinden güçlkle kurtulduğum paçavra olacak bu! Tamam, tamam, ta kendisi!”¹⁰⁰

Vicdan Prohoriç’in avucuna düştüğünde, Prohoriç’ in gözleri adeta yuvalarından çıkar, soğuk soğuk terlemeye başlar ve meyhanesini ruhsatsız işletiyormuş gibi bir hisse kapılır. Sonra içine o ana kadar hissetmediği bir korku düşer ve uyanan vicdanı şöyle der: “Yoksul halkı içkiye alıştırmak, sarhoş etmek ne tiksiniç bir şey!”¹⁰¹

Prohoriç’in karısı Arina İvanovna’nın kocasından kalır yanı yoktur. O da fakir halkın parasını almaya bakan işgüzar bir meyhaneci karakterindedir. Ona göre meyhanecilik işlerinde vicdan benimsenmeye değer bir nesne değildir. Bu sebeple kocasının vicdanı bulduğunu görünce ne yapacağını bilemeden şöyle yakarır: “Can kurtaran yok mu! Adam soyuyorlar anam babam!”¹⁰²

Vicdanın üçüncü sahibi Komiser Lovets, köylüyü sömüren, piyazcı, tefeci bir komiserdir. Pazarda gezerek köylüyü ceza vermekle tehdit eder ve korkan köylünün pazarda sattığı malları çuvala doldurarak evine götürür.

Yazar Lovets’i anlatırken şu cümleleri kullanır:

⁹⁹ A. y.

¹⁰⁰ A. g. e., s. 15.

¹⁰¹ A. g. e., s. 16.

¹⁰² A. y.

“Lovets öyle fazla utanmaz bir adam değilmiş. Ama kendini fazla sıkıntıya sokmayı da sevmez, elini serbestçe her yere atarmış. Görünüşü pek küstah değilmiş, yola getirilebilir bir kişi izlenimi bırakmış karşısındakine. Ellerine de öyle pek yaramaz denemezmiş ama yolda gördüğü her şeye kancayı takmaktan da geri durmazmış. Sözün kısası, oldukça yaman bir rüşvetçiymiş.¹⁰³

Lovets içinde vicdanın bulunduğu paltosunu giydiğinde farklı bir karakterdir, paltosunu çıkardığında farklı bir karakter. Lovets’in nu ikili durumu masalda şöyle ifade edilir:

“İçinde sanki iki adam var gibiymiş. Birisi paltosuz olanı: yüzsüz, soyguncu, eli uzun adam; ötekisi paltolu: utangaç, çekingen adam.”¹⁰⁴

Lovets’in karısı Lovçiha kocasını evde bekleyen ve : “Sevgili eşim şimdi çuval çuval mallar getiriyordur bana!”¹⁰⁵ diye düşünen ve başkalarının sırtından geçinen bir karakterdir. Kocasını vicdana sahip olduktan sonra eve köylülerden çarpıp çırptığı malları getirmeyince ve vicdan lafı edince ona verdiği cevap Lovçiha’yı bize daha iyi tanıtmaktadır:

“Öyleyse gelecek pazara kadar vicdanınla doyurursun karnını! Bende sana verecek yemek yok!”¹⁰⁶

Lovets karakterinin yanında köylü karakteri de betimlenir. Komiserin pazara giderek mallarını gasp ettiği bu köylüler Şçedrin’in yapıtlarında her zaman anılan köylülerden farklı değildirler. Yine zor yaşam şartlarına sahip ve ezilen bir kütle olarak şöyle tasvir edilirler:

¹⁰³ A. g. e., s. 19.

¹⁰⁴ A. g. e., s. 21.

¹⁰⁵ A. g. e., s. 20.

¹⁰⁶ A. y.

“Ama pazara yaklařtıķça yüreeği hem daha hızla çarpmaya, hem de, bir kuruş ekmek parası kazanabilmek için yağmurla çamurla didişen bu yoksul ve orta halli insanlarla anlaşıp dost olmasını öğütlemeye başlamış ona.”¹⁰⁷

Vicdanın son sahibi Brjotskiy ise mutlu, oldukça süslü ve lezzetli yemekleri yiyebilecek zenginlikte ve uşakları olan bir karakterdir. Ayrıca sürekli para hesabı yapan bir aile babasıdır. Bu konuda oğulları bile ona benzer, kafaları sürekli para hesabına çalışır, çünkü Brjotskiy oğullarını bu şekilde yaşamaya alıştırmıştır. O kadar cimridir ki, vicdana sahip olduktan sonra en dayanılmaz acılar anında bile kendisini tutmayı başarır. Bu anlarda karısından şu şekilde yardım ister:

“Bu ne ki? Bu daha hiçbir şey değil! Yalnız sen beni sıkı tut Liya! Eğer senden mücevher kutusunu istersem, sakın, sakın verme! Öleyim daha iyi!”¹⁰⁸

Brjotskiy’in bağışta bulunduğu kurumda görevli general karakteri de şçedrin’in yapıtlarında yer alan tüm üst düzey görevlileri gibi mal ve para meraklısı bir karakterdir. Brjotskiy’in cömert bağışı karşısında coşkuyla sevinen general sevincinden ne diyeceğini bilemez halde onu şöyle över:

“Demeyin! Son derece övgüye değer bir hareket bu...Ben her zaman emindim zaten...sizin...bir Yahudi olarak...Davut peygamberin yasaları uyarınca...dancedip oynamak...öyle değil mi?”¹⁰⁹

Vicdan tekrar oradan oraya savrulurken karşımıza çıkan esnaf karakteri, kapalı çarşıda baharatılık yapan ve bir türlü iki yakası bir araya gelmeyen bir karakterdir. Yazar, bu karakterle yoksul kesimin tasvirini yapmak ister. Esnaf, vicdanın yakarışı

¹⁰⁷ A. g. e., s. 21.

¹⁰⁸ A. g. e., s. 25.

¹⁰⁹ A. g. e., s. 26.

karşısında ona şöyle cevap verir: “Eğer kimse sana gerek duymuyorsa vicdan hanım, ben ne yapayım seni?”¹¹⁰

Ele alacağımız son karakter vicdan ise soyut bir karakterdir. Vicdanın ‘döküntü’ şeklindeki tasviri şöyledir:

“Zavallı vicdan ise, yoldan gelip geçenlerin ayakları altında çiğnenerek, üzerine tükürülerek, paçavralar içinde sürünüyor. Herkes, yolda ayağına takılan işe yaramaz bir şeymiş gibi bir tekme atıp onu kendinden uzaklaştırıyor ve böylesi büyük bir kentin, böylesine kalabalık bir yerinde bu döküntü de ne arıyor gibi şaşkınlıkla bakıyor ona.”¹¹¹

Vicdan oradan oraya savrulmasına çok üzülen bir karakter olarak betimlenir. Bu betimleme masalda vicdanın esnafa yönelik şu cümleleriyle gösterilir: “Neden böyle işkence ediyorsunuz bana? Sanki bir sığıntıymışım gibi nedir bana bu çektirdikleriniz?”¹¹² Sonra da şöyle ekler:

“Bir küçük Rus yavrusu bul bana. Onun o temiz yüreğini gözümün önünde yar ve beni oraya göm! Belki o temiz yavrucak beni barındırır, yüreğinde büyütür ve insanların içine benimle çıkmayı yüz kızartıcı bulmaz.”¹¹³

“Vicdan Kayboldu” alegorik bir masaldır. Yazar kaybolan vicdanla beraber toplumda yer alan ahlaki sorunları göstermek ister. Böylelikle vicdanı insanlaştırır ve vicdanla toplumu eleştirir.

Kaybolan vicdan, toplum ahlakının simgesidir ve şöyle resmedilir:

¹¹⁰ A. g. e., s. 27.

¹¹¹ A. g. e., s. 12.

¹¹² A. g. e., s. 27.

¹¹³ A. y.

“Vicdan, ansızın, sanki bir anda kayboldu. Bu çanakyalayıcı daha dün, insanları bıktırırçasına sürekli gözönünde durur, heyecanlı bir düş gibi gelirdi herkese. Ama işte birdenbire...yokoldu! Herkesi, her şeyi suçlayan vicdan, yanısıra getirdiği ahlaksal karışıklıklar ve acı dolu imgeleriyle birlikte yok oldu gitti.”¹¹⁴

Meyhaneci Prohoriç’in vicdanı bulduktan sonraki garip haline şaşırان müşteriler, ona ne yapacağını sorduklarında Prohoriç onlara şöyle bir cevap verir:

“Ne mi yapacağım? Ölmekten başka ne yapabilirim ki? Artık ne kimseyi aldatabilirim, ne de yoksul halkı sarhoş etmeye razı olabilirim... Ölümünden başka hiçbir kurtuluş yolu yok bana!”¹¹⁵

Bu iki ifade de görüldüğü üzere vicdan, karakterlerde bariz bir şekilde etkisini gösterir, bu etki de mizahla birleşince ortaya bu gibi komik durumlar çıkar.

Bu masalda da diğer masalarda sıkça karşılaştığımız fantastik betimlemeleri görmekteyiz. Soyut bir kavram olan vicdan herkesi ve her şeyi suçlayan ahlaksal karışıklar ve imgeler sahibi bir kişi olarak betimlenir. Vicdanın ortadan kaybolması masalda şöyle betimlenir:

“Zavallı vicdan ise, yoldan geçenlerin ayakları altında çiğnenerek, üzerine tükürülerek, paçavralar içinde sürünüyor. Herkes, yolda ayağına takılan işe yaramaz bir şeymiş gibi bir tekme atıp onu kendinden uzaklaştırıyor...”¹¹⁶

Vicdanla ilgili yapılan fantastik betimlemeler mizah etkisi yaratır. Bunu ayyaşın vicdana biçtiği değerde görmekteyiz: “İşe yaramaz bir paçavra da olsa, belki bir kadehçik içki parası eder...”¹¹⁷

¹¹⁴ A. g. e., s. 11.

¹¹⁵ A. g. e., s. 17.

¹¹⁶ A. g. e., s. 12.

¹¹⁷ A. y.

Sonuç olarak, toplumsal ahlakı işleyen masalda yaratılan somut (ayyaş, meyhaneci Prohoriç, Komiser Lovets, Davidoviç Brjotskiy gibi) ve soyut (vicdan) karakterlerle toplumun iyi ve kötü ahlakı betimlenir. İyi ahlak vicdanındır, kötü ahlak ise diğer somut karakterlerin bir özelliğidir. Yazar, bu şekilde toplumsal çürümüşlüğün izlerini göstermek ister, çünkü vicdan eksikliği bu çürümenin en önemli sebebidir. Bu durumu ortaya çıkarmak için yazar alegori, fantastik betimleme, mizah ve simgesellik gibi sanatsal özelliklerden yardım alır.

3.5.4. Bilge Kayabalığı

“Bilge Kayabalığı” masalının yazılış tarihi genellikle yanlış belirtilmektedir. Şçedrin’in mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla masal, 1883 yılının Ocak ayında yazılmıştır. 21 Ocak 1883’te “Çağdaş İdil” (Sovremennaya idilliya) yapıtının bölümlerini yayınlayan Şçedrin, söz konusu yapıtı için yönetim tarafından uyarı alınca “Bilge Kayabalığı” masalını yazmaya başlamıştır.

Şçedrin bu durumla ilgili, 31 Ocak 1883 tarihinde A. L. Borovikovskiy (1844-1905)’e yazdığı mektubunda şöyle yazmıştır: “Şubat sayısı için dört tane masal yazdım. Hiç birinin yayınlanmamış olması çok utanç verici”¹¹⁸ Yazarın bahsettiği masallardan biri de “Bilge Kayabalığı” masalıdır.

Masal, “Oteçestvenniye Zapiski” adlı dergide 16 Ocak 1884 tarihinde “Masal” başlığı altında yayınlanmıştır.

Masalın geçtiği ortam deniz ve balıklar dünyasıdır. Masalda anası ve babası çok akıllı olan bir kayabalığı anlatılır. Baba kayabalığının: “İki gözünle birden bak dünyaya!”¹¹⁹ öğüdünü kulağına küpe eden genç kayabalığın nereye bakarsa baksın çevresini büyük balıklar ve balıkçılar sarar. Kayabalığı bunlarla nasıl mücadele

¹¹⁸ Pismo A. L. Borovikovskomu, 31 yanvarya 1883. Peterburg, (Çevrimiçi), <http://saltykov-schedrin.lit-info.ru/saltykov-schedrin/pisma/pismo-898.htm>, 16 Haziran 2011.

¹¹⁹ Saltikov-Şçedrin, **Büyüklerle Masallar**, s. 41.

edeceğini bilemez ve en az tehlikeli olanı seçerek, bilgili, kültürlü, ılımlı bir liberal olmaya karar verir.

Bilgili, kültürlü ve ılımlı bir liberal olmak için, sadece kendisinin sığabileceği bir yuva yapar. Yaşama düzeni yalnızca geceleri çıkıp gezmek, gündüzleri ise kavuğunda oturmak ve titremek şeklindedir. Günlerini korkudan titreye titreye geçirir, akşamları da hala yaşadığı için Tanrı'ya şükreder. Böylece kayabalığı yüz yıldan fazla yaşar. Masalın sonunda uyurken yuvasından çıkarak suyun derinliklerinde kaybolup gider.

Yazar, gericiliğin saldırısından korkan aydınların paniğini ve yüreksizliğini, küçük dünyalarında kendi öz çıkarlarını korumaktan başka bir şey düşünmeyen, sadece oturup korkmakla yetinen insanları ana tema olarak ele alır.

Bunun yanı sıra yazar, toplumda güçlü olanın güçsüz olanı yemesini, toplumdaki haksız sınıf düzenini ortaya koyar. Akbalığın kendi içinde yaptığı muhasebede bu düşüncelerin izini görmekteyiz:

“Her çeşit balık kendisini yutabilir, oysa o hiçbir balığı yutamaz. Hem yutmak da niye? Niçin yutmalı? Aklı ermiyor buna bir türlü... Yengeç onu makasıyla ikiye biçebilir, supiresi belkemiğine bir yapıştı mıydı, ölünceye dek onu acı içinde kıvrandırabilirdi. Dahası, kardeşleri olan kayabalıkları bile, onun bir sivrisinek yakaladığını gördüler miydi, kapmak için sürüler halinde üzerine atılırlardı. Kapınca da birbirlerine girerler, bu arada sivrisinek de toz olurdu.”¹²⁰

Kayabalığının oltanın ucundaki sineğe kanması örneğiyle Şchedrin, yönetenlerin saf halkı zalimce kandırmasını eleştirir. Bu durum masalda şöyle ifade edilir:

“Her ne kadar aptalca bir makineyse de, biz kayabalıkları için o oranda etkili olduğu da bir gerçektir. Bir sinek sallandırırklar oltanın ucunda. Sanırsın ki,

¹²⁰ A. g. e., s. 41.

gönlümüzü okşamak, kendilerini bize sevdirmek istiyorlar. Sen yapışsın sineğe, oysa sinek değil, ölümdür o.¹²¹

Bu cümlelerden anlaşıldığı gibi kayabalığı ve köylü yalan vaatlerin arkasından koşan saf halktır.

Halk saf olmasının yanında cahil olmasıyla da eleştirilir. Örneğin baba kayabalığı balık çorbasına malzeme olmaktan son anda nasıl kurtulduğunu anlatılırken halkın abartılı budalalığına şöyle serzenişte bulunulur:

“İhtiyar, başından geçenleri, balık çorbasının ne olduğunu, ne ile yapıldığını o kadar anlattığı halde, ırmaktaki balıklardan pek azı söylediklerini anlayacak kavrayışı gösterebilmişler.”¹²²

Yönetimle ilgili gerçekleri halkın yüzüne çarpılsa da halk o kadar saf ve cahildir ki kendisine söylenenleri idrak edemez.

Yönetimin köylüyü kendi emellerine alet etmek için övmesi de masalda işlenen konulardan biridir. Masalın sonlarına doğru, turna balıkları bile saklanarak hayatta kalmayı başaran kayabalığını şöyle överler: “Eğer şu ırmakta yaşayan herkes böyle olsa, ne sakın olurdu sularımız!”¹²³ Bu övgülerin amacı tamamen çıkara dayalıdır, çünkü turna balıkları bu süslü sözlerle kayabalığının kendisini göstermek için yuvasından dışarıya çıkacağını ve onu mideye indireceklerini düşünürler.

Yazar masalda sorduğu : “Eğer herkes şu bilge kayabalığının yaşadığı gibi yaşasaydı... Sahi ne olurdu acaba, herkes kendi gibi yaşasaydı?”¹²⁴ sorusunun cevabını yine kendisi verir: “Ne mi olurdu? Tüm kayabalığı soyu yok olurdu.”¹²⁵ Yazar, bu şekilde kayabalığının yaşama devam edebilmesi için kendi doğal

¹²¹ A. g. e., s. 42.

¹²² A. g. e., s. 43.

¹²³ A. g. e., s. 47.

¹²⁴ A. g. e., s. 48.

¹²⁵ A. y.

çevrelerinde eğitilip yetişmesinin, yeterli besin almasının, toplumdan kaçmamasının, birbirlerinin besinlerinin paylaşmalarının, birbirlerinden erdem ve buna benzer güzel şeyleri almalarının gerekliliğinin altını çizer. Burada anlatılmak ve eleştirilmek istenen tamamen liberallerin kendi kabuklarına çekilip sürdürdükleri yaşamdır.

Şçedrin, liberallere yönelik bir diğer eleştirisini de kayabalığının titreyerek sürdürdüğü yaşamını betimlerken yapar:

“Yaşamış ve titremişti-hepsi bu... Şimdi bile, ölümün burnunun dibine geldiği şu anda bile, nedenini kendisi de bilmeden titriyor, titriyormuş. Kovuğu karanlık ve darmış. Dönmek için bile yer yokmuş içinde. Ne ışık alıyor, ne ısınıyormuş. Bu ıslak, karanlık yerde yatıyormuş. Gözleri görmüyormuş, zaten kitap onun nesine gerekmiş; yatıyor ve bekliyormuş: Şu aç gözlü ölüm ne zaman gelip de kesin olarak onun yararsız varlığına son verecek, kurtaracak onu kendisinden?”¹²⁶

Masalda yer alan tüm karakterler yaşamlarını yalnızca kendi dünyalarının sınırlarında yaşayan karakterleridir. Habersiz korkak kayabalığı karakteri:

“Yiyip içmeyen, kimseyle görüşmeyen, ne kimseye ekmek veren, ne kimseden tuz alan, sadece anlamsız, boş hayatını sürdürmeye çalışan bir aptal.”¹²⁷

cümleleriyle tasvir edilir. Dar ihtiyaçlarının arkasında saklanan salyangoz tipli insanlar ile inlerinde titreyen insanlar, kayabalığı karakterinde kendini bulur.

Kayabalığının ana babası ise küçüklerinden beri telaş nedir bilmeden bir ırmakta yaşayan karakterlerdir. Baba kayabalığı oğluna durmadan oltadan sakınmasını öğütler, anne kayabalığı ise ne ölü ne de canlıdır, yalnızca yuvasından başını uzatan ve öylece etrafına bakınan bir balıktır.

¹²⁶ A. g. e., s. 49.

¹²⁷ A. g. e., s. 49-50.

Bilge kayabalığı karakteri o dönem Rusya'sının aydınını simgeler. Kayabalığı karakteri gericiliğin saldırısından korkan liberallerin paniğe kapılışını ve yüreksizliğini sergiler. Kayabalığı, küçük dünyasında kendi öz çıkarlarını korumaktan başka hiçbir şey düşünmeyen ve mağarasında saklanarak korkudan titreyen, adeta aklını yitirecek hale gelen bir karakter olarak betimlenir. Yazar bu karakter betimlemesiyle böylesi insanlara olan nefretini alaycı bir üslupla ortaya koyar. Bu durum şu cümlelerde ortaya çıkarılır:

“Ama o, oğul kayabalığı, babasının söylediklerini hiç aklından çıkarmamış, küpe etmiş kulağına. Bilgili, kültürlü bir ılımlı liberalmiş çünkü o. Yaşamının, horoz şekeri yalamaya benzemediğini çok iyi biliyormuş. İki gözünle birden bakmalısın dünyaya... diyormuş kendi kendine. Yoksa mahvolduğunun resmidir!”¹²⁸

Masalda, bir yandan da kayabalığının saf köylünün simgesi olduğunu görmekteyiz. Kayabalığının şatafatlı görünmeyen oltaya kanarak ona takılışı köylünün kendisini yönetenlere safça inancıyla örtüşmektedir:

“Öyle görünümü var ki bu oltanın, doğal değil, yapma bir şey olduğu besbelli. Ama gene de oltaya en çok gelen balık, kayabalığıdır. Neyse...”¹²⁹

Şçedrin, bu masalında insandan hayvana doğru dolaylı bir anlatım yapar. Kaya balığının yaşamına insan yaşamından parçalar katar. Örneğin; kaya balığı maaş almaz ve hizmetçisi yoktur, buna rağmen iki yüz bin kazanmayı hayal etmekten geri kalmaz.¹³⁰ Masalda bu durum şöyle ifade edilir:

¹²⁸ A. g. e., s. 44.

¹²⁹ A. g. e., s. 42.

¹³⁰ “Ostrota poliçeşkov satırı v skazkah M. E. Saltıkova-Şçedrina”, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/op/author/716>, 05 Ağustos 2011.

“Aylık almıyor ve hizmetçi tutamıyormuş; bu yüzden tam öğle ortası, bütün balıklar karınlarını doyurduktan sonra, kovuğundan çıkacak ve böcek möcek - Tanrı ne verdiyse artık- avlanacaktı.”¹³¹

Yazarın insandan hayvana dolaylı anlatım yaptığı diğer bir sahne şöyledir: “Düşlerinde bir piyango bileti aldığını ve biletine iki yüz bin lira çıktığını görüyormuş.” İnsanlara has bu durum, kayabalığının içinde bulunduğu durumun tasviri ve geleceğine dair endişe duyduğunun bir göstergesi olarak kullanılmıştır.

Kayabalığının evlenmemesi ve çoluk çocuk sahibi olmaması, kağıt oynamaması, votka sigara içmemesi, güzel kızların peşinden koşturmaması da yine insandan hayvana dolaylı anlatıma bir örnektir.

Yazar, masalda simgesellik, alay ve dolaylı anlatımdan başka, alegori özelliğini de kullanır. Kayabalıklarını şu cümlelerle insanlaştırır:

“Sadece kavuklarında oturup titreyen ve korkudan akıllarını yitirecek hale gelen kayabalıklarının yeterli, eksiksiz birer yurttaş olduklarını söyleyenler yanılıyor. Hayır, bunlar yurttaş değil, en hafif deyişle yararsız soydaşlardır. Bunlar ne korkar, ne bulaşır; kimseyi ne yüceltir, ne de aşağılarlar. Yaşayarak boşboşuna yer tutuyor, yiyecek tüketiyor böyleleri...”¹³²

Bu ifadelerde, yazarın kaya balığını yararsız insan betimlemesinde alegorileştirdiğini görmekteyiz.

Şchedrin, masalında “Yabanıl Ağa” ve “Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü”ndeki gibi masallara özgü: “Bir varmış bir yokmuş...” gibi ifadeleri kullanmıştır.

¹³¹ Saltıkov-Şchedrin, **a. g. e.**, s. 44.

¹³² **A. g. e.**, s. 48.

Kısaca, yazar korkak ve yeteneksiz aydınları işlediği bu masalında kullandığı sanatsal özellikler yardımıyla söz konusu aydınları yerden yere vurur. İnsanlara ait olumsuz özelliklere vurgu yaparak karakter betimlemeleri yapar ve böylelikle toplumsal yaşama bir ayna tutar. Şchedrin, masalın sonunu okuyucunun kendisine bırakır, çünkü denizin derinliklerine karışan kayabalığın ölüp ölmediği belli değildir.

3.5.5. Güneşte Kurutulmuş Akbalık

“Güneşte Kurutulmuş Akbalık” adlı öykü Şubat 1884’te “Oteçestvenniye Zapiski” adlı dergide yayınlanmıştır. Öyküde yakalanarak içinin temizlenen, yalnızca üreme organlarını bıraktılan ve üç gün güneşte kurutulan bir akbalığın yaşamı ve düşünceleri anlatılır.

Akbalık, yeni durumunu, yani aptallaştırılmayı hemen kabul eder, çünkü egemen güçlerin değerlerine göre yaşamak ona kolay gelir. Akbalık için bütün değerler önceden hazırdır, onun tek yapacağı bunlara göre yaşamak, eylemlerini bu değer yargılarına göre ayarlamak ve düzene boyun eğmektir. Bu kabullenme, yani aptallaşma ona cesaret verir, onun için her şeyi değersiz kılar. Akbalık, zamanla zaferden şüpheye, iyi niyetten liberalliğe döner.

Akbalık bütün yaşamını, diğer insanları da aptallaştırmak, yani kendisi gibi olmaları için uğraşmakla geçirir. Çünkü düşünen insan, akbalığın içinde huzur bulduğu düzeni sürekli tehdit eder. Öykünün sonunda akbalık ateşli ve kızgın bir iftiracı tarafından yutulur.

Şchedrin’in öyküde vurgulamak istediği ana tema, kendi kabuğuna çekilmiş liberallerin toplumun övgüsünü kazanmaları, liberallerin kendilerine ait herhangi bir düşünceyi cesaretle savunamamalarıdır. Dilsiz ve ılımlı liberallerin toplumda kabul görmesi öyküde şöyle anlatılır:

“Gerçekten de her şey vız gelmeye başlamış akbalığa. Hatta eskiden olduğunun tersine düzenin daha bir güvenini kazanmış, daha bir ağır oturaklı olmuş. Fikirleri ölçülü, duygularının kimseye zararı dokunmuyor, vicdanı ise beş paralık. Köşesine çekilmiş oturuyor ve kitap gibi laflar ediyor. Bir dilenci mi çıktı önüne, şöyle bir yanına yöresine bakınıyor, eğer birileri varsa, dilencinin eline bir kuruşuk koyuyor, kimse yoksa eğer çevrede, başıyla, ‘Hadi-diyor,-hadi Allah versin!’”¹³³

Yazar, kendi kabuğuna çekilen liberal aydınların kendilerini korumak için inşa ettikleri kalelerini şu yergi dolu cümlelerle okuyucuya gösterir:

“Bu kalede her şey örtbas edilirdi. Sonra ‘gereksiz’ ve ‘fazlalıklar’ın izi bile olmazdı. Canın yemek mi istiyor, ye! Uyumak mı istiyorsun, uyu! Otur, kalk, gez, dolaş, lak lak et! Yani öyle şeyler ki bunlara daha hiçbir şey eklenemez artık. Yeter ki mutlu ol, gerisi boş! Hem sen mutlu olursun, hem çevrendekiler: herkes mutlu olur! Sen kimseye dokunmazsın, kimse de sana dokunmaz!”¹³⁴

Şçedrin, masalda diğer masallarında da sıkça adı geçen “Orman Haberleri Gazetesi” ifadesini kullanarak, yönetimin yazarlar üzerinde cezalandırma korkusu oluşturmasını ve onları sansürlü yazmak zorunda bırakmasını eleştirir. Bunun yanı sıra liberal aydınların doğru sözler kullanmaktan korkmalarına ve bunun yerine boş ve nereye çeksen oraya gidebilecek sözler kullanmalarına şöyle değinir:

“Dünya yüzünde binlerce söz vardır, ama bunların en tehlikelileri, doğru ve gerçek olan sözlerdir. Bunlar hiç bir zaman söylenmemelidirler; çünkü artları sıra hemen eksiklikleri, pürüzleri sırtıverir bunların. Oysa boş sözler öyle mi ya? Al, istediğin gibi evir çevir, döndür dolaştır... Bir yanından bakınca şu anlam çıksın, öte yanından bakınca bu...”¹³⁵

¹³³ Saltıkov-Şçedrin, **a. g. e.**, s. 109.

¹³⁴ **A. g. e.**, s. 110.

¹³⁵ **A. g. e.**, s. 113.

Yazarın eleştirdiği diğler bir nokta ise insanların etrafının iç ve dış dünyadaki işe yaramaz şeylerle dolu olmasıdır. Yazar onlara şöyle sitem eder:

“Uyuyunuz dostlarım, mışıl mışıl uyuyunuz! Ve çevrenizi falan da yoklamaya kalkışmayınız, çünkü tüm yollarınız dümdüz ve kapılarınız ardına kadar açık!”¹³⁶

Akbalık kayabalıklarına verdiği bu öğütler ile kendisinin ne kadar akıllı olduğunu göstermek ister ve şöyle söyler:

“Doğuştan böyleyim ben. Böyle yaratmış Tanrı beni. Ama bundan da önemlisi, güneşte kurutulurken beynim iyice havalanıp uçtu... İşte o zamandan beri de paçalarımın akıl akar oldu...”¹³⁷

Düşünmeden yaşamak, değersizlik akbalığın temsil ettiği bu tip insanların yaşam biçimidir ve böylelikle Şcedrin, öyküde sözü edilen bu yaşam biçiminin güçlükler karşısında alçalttığı aydınları, sağduyu denilen şeyin adını bile duymayanları, uykudaymışçasına dolaşan, hiçbir şeye yakınlık duymayan, hiçbir şeye sevinmeyen ve hiçbir şeye üzülmeyen insanları, bunun yanı sıra bürokrasi geldiği zaman kalem sırlarını saklayan insanları eleştirir. Örneğin bu durum liberalin ağzından şöyle ifade edilir:

“En önemlisi kimse bir şey bilmemeli, bir şey anlamamalı ve bir şey ayırımsamamalı; sarhoş gibi dolaşmalı herkes!”¹³⁸

Yazar, masalda memurlara da değinir. Yazar kadrolar içerisinde önemli mevkiler edinip, bütün gün hiçbir iş yapmadan oturan ve maaş alan memurları şöyle yerden yere vurur:

¹³⁶ A. g. e., s. 110.

¹³⁷ A. g. e., s. 110.

¹³⁸ A. g. e., s. 112.

“Kadrolar yine eski kadrolar ama işler yeni...Hoş artık kadrolarda bile fazlalıklar görülmeye başladı. Önceleri dökme demirdendi memurun beli: saat onda işinin başında oturdu muydu, dörde kadar kalkmazdı, hep çalışırdı. Bugün ise yemeğini falan yiyip saat birde geliyor: bir saat sigara içiyor, bir saat şarkı sözü mırıldanıyor, kalan zamanda ise masa masa dolaşip zirzopluk ediyor. Çalıştığı kalemin gizlerini de hiç tutmuyor. Eline bir dosya alarak, ‘Bakınız-diyor,-ne kadar gülünç!’...Böylece bir sürü gülünçlükler üzerine etüd yaptıktan sonra, kalkıyor öğle yemeğine Palkin’e gidiyor. Ee, Palkin’in lokantasına gitmişken etüd ettiğin gülünçlükleri buranın duvarlarına anlatmasan olur mu hiç? Şurasını da eklemeli: Kalem sırlarının açıklanması kürek mahkumiyetiyle cezalandırılrsa bile, bundan gene de vazgeçmeyenler vardır.”¹³⁹

Öyküde kuruların yanında yaşların da yanması, bir kişinin bugün suçsuzken yarın suçlu olması, gerçek suçlunun ortaya çıkarılmaması, herkesin vicdandan alay ederek söz etmesi, insanların yollarından sapmaları gibi durumlar kaleme alınır. Ayrıca memurların dünyasında ancak sorarlarsa söylemenin, sormazlarsa oturmanın, yalnızca maaşını almanın ve yan gelip yatmanın olması gereken bir düzenmiş gibi algılanmasına da şöyle değinilir:

“Eğer sorarlarsa, ser gitsin akıl dolu düşüncelerini ayaklarının altına, ama eğer sormazlarsa, otur... ve hiç unutma: Boynuz kulağa geçmez!”¹⁴⁰

Bunların yanı sıra yazar, toplumda liberal gibi kararsız tiplerin dışında inançlarında kararlılık gösteren insanların da olduğunu ama bu tip insanların, liberallere içinde bulunduğu düzenin olumsuzluklarını göstermede ne kadar zorlandıklarını şu cümlelerle vurgular:

“Bütün bunlar yetmezmiş gibi, karışıklıklar, inançsızlıklar, şiddet olayları almış başını gidiyor. İnançlarında kararlı insanlar acı içinde çırpınıyor, yırtınıyor,

¹³⁹ Saltıkov-Şçedrin, **a. g. e.**, s. 107.

¹⁴⁰ **A. g. e.**, s. 114.

kahroluyorlar; çığlık çığlığa sordukları sorulara karşılık tüm kapıların yüzlerine çarpılmış olduğunu görüyorlar. Alaca bulaca insanlar ise onların bu çırpınmalı çabalarını şaşkınlık içinde izliyorlar ve rüzgarın ne yönden estiğini anlamak için boyuna havayı kokluyorlar...’’¹⁴¹

Yazar, liberallerin toplum karşısında nasıl başarılı olduklarını, yani toplumun liberal gibi fazla düşünceden, fazla duygudan ve fazla vicdandan kurtulmuş olmasını şu cümlelerle kanıtlar:

“Eğer onlar kirpi derisinden eldivenlerini kuşanmasalardı akbalık o gürültüsüz kalkınma propagandasıyla başarı kazanabilir miydi? Kara çalmazlar mıydı ona? Gülüp, alay etmezler miydi? Ve en sonra, iftiracıların durmadan saldıkları akrep zehirinin, bu alaca bulaca insan yığınının aldığı karar üzerinde hiç mi etkisi olmamıştı?’’¹⁴²

Akbalık karakteri dünyada gereksiz düşünceler, gereksiz duygular ve gereksiz vicdan gibi şeylere kafa yormayan, bunları düşünerek kendisini yormayan bir karakterdir. Akbalık bu karakter özelliğini yazarın doğrudan okuyucuyla konuştuğu şu ifadelerinden anlamaktayız:

“Çok olasıdır ki, bu soruların hiçbiri bizim akbalığın aklına gelmemiştir. Ama yineliyorum: Bu gereksizlerin, doğrudan doğruya, ya da dolayısıyla kendisini mat edeceğini, başkalarıyla birlikte o da duyuyormuş. Ancak güneşte iyice kurutulduktan, havalandırıldıktan ve içinde üreme aygıtından başka bir şey kalmadığına iyice inandıktan sonradır ki, cesarete gelmiş ve kendi kendine, ‘Tamam artık-demiş-, şimdiden sonra her şey vız gelir bana!’’’¹⁴³

¹⁴¹ A. g. e., s. 117.

¹⁴² A. g. e., s. 117-118.

¹⁴³ A. g. e., s. 108.

O doğuştan ağır başlıdır. Kendisini ilgilendirmeyen konulara burnuna sokmaz, şüpheli gördüğü tüm topluluklardan uzak durur. Özellikle birilerinin meşrutiyet hakkında konuştuklarını duyduğu zaman bir otun arkasına gizlenir ve korku içinde yaşar. Akbalığın bu karakter özellikleri şu cümlelerde açıkça sezilmektedir:

“Karışık günler yaşıyoruz. Öyle karışık günler ki, kurunun yanında yaş da yanıyor. Bir yerde arama tarama mı yapıyorlar! ve sen de rastlantı bu ya, oralardan mı geçiyorsun, tamam artık başlarlar sormaya: Nerede? Nasıl? Tanrım sana sığındık, sen koru bizi!”¹⁴⁴

Masalın ana karakteri akbalık, her türlü özgürlük hareketinin yok edildiği dönemlerde ortaya çıkan bireyci ve korkak, düşünmeden yaşayan, gerici güçlerin aptallaştırdığı, hiçbir değer yargısı olmayan orta sınıf bir insandır.

Bu karakter, o dönem Rusya’sındaki işe yaramaz, elinden bir iş gelmez insan karakterinin bir betimlemesidir. Akbalık, yönetim tarafından kendisine dayatılan şeyleri sorgusuz bir şekilde kabul eder ve bu dayatılmanın farkında olmadan durumunu yüceltir.

Öyküde akbalığın kendi durumunu sorgusuzca kabul ettiği şu cümlelerinden anlaşılır:

“Ne güzel! İyi ki bütün bunlar başıma geldi. Artık benim ne fazla fikrim, ne fazla duygum, ne de fazla vicdanım var ve ne de bunlara benzer şeylerim olacak. Bendeki gereksiz her şeyi havalandırdılar, temizlediler, kuruttular ve bundan sonra ben artık kendi yolumda kolay ve sakin adımlarla yürüyebilirim!”¹⁴⁵

¹⁴⁴ A. g. e., s. 106.

¹⁴⁵ A. g. e., s. 105.

Akbalığın bu durumu düzenin ona olan güvenini arttırır. Yazar, düzen içindeki akbalığı şöyle tasvir eder: “Fikirleri ölçülü, duygularının kimseye zararı dokunmuyor, vicdanı ise beş paralık!”¹⁴⁶

Şçedrin bu karakterin yanında halkın da tasvirini yapar. Yazar, toplumun içinde ne yapacağını bilemeyen, kararsız ve cahil insanların bulunması ve liberallerin çoğalmasını şöyle ifade eder:

“Doğrusunu söylemek gerekirse akbalığın bilgeliğine başvuran toplum öyle sağlam bir kararlılık ve süreklilik gösteren bir toplum değilmiş. Gerçi aralarında, inançlarında kararlılık gösterenler yok değilmiş ama, çoğunluğu alaca bulaca olanlarmış.”¹⁴⁷

Şçedrin, toplumu tasvir ederken kullandığı şu cümlelerle topluma serzenişte bulunur:

“Bizim toplumumuzun; başka başka renklerde, başka başka fikirlerde, durumları esen rüzgarlara göre habire değişen binbir çeşit katmandan oluşmuş, karakterinin saptanması olanaksız binbir renkte bir karışım olduğu ve bu karışıma etki edebilmenin yolunun ancak, karışımı meydana getiren elementlerin paydalarını eşitlemekten geçtiği bu kadar çabuk mu unutuluyor?”¹⁴⁸

Yazar, öyküde: “Çıplak vücutla kirpinin üzerine oturmak”, “Yavaş giden çok yol alır”, “Küçük balık, büyük hamamböceğinden daha iyidir”, “Acele işe şeytan karışır”, “Boynuz kulağı geçmez” ve “İki kez ölüm olmaz, birinden kaçılmaz.”¹⁴⁹ gibi halk deyimlerine ve atasözlerine hiçbir değişiklik yapmadan yer verir. Zengin bir hiciv anlamı taşıyan bu deyim ve atasözleri, ılımlı ve susmaya alışmış bir liberal olan akbalık karakterinde hayat bulurlar.

¹⁴⁶ A. g. e., s. 108.

¹⁴⁷ A. g. e., s. 116.

¹⁴⁸ A. g. e., s. 118.

¹⁴⁹ A. g. e., s. 109.

Öyküde fantastik betimlemeler göze çarpar. Örneğin öykünün ilk paragrafında akbalığın betimlemesi şöyle yapılır:

“Akbalığı tutmuşlar, içini temizlemişler (yalnızca üremesine yarayacak organını bırakmışlar) ve kurutulması için güneşe asmışlar: Bırak kurusun güneşte! Üçüncü gün akbalığın karın derisi buruşmaya başlamış, kafası kurumuş, beyni havalanıp gevşemiş.”¹⁵⁰

Bu özellikler dışında öyküde alegori hakimdir. Akbalık, insan gibi düşünebilme kabiliyetine sahiptir. Zamanla bu düşünme kabiliyeti her şeyi olduğu gibi kabul etmeye kadar gider ve kendisine dayatılan durumları sorgusuz sualsiz kabullenir. Şçedrin insana has bu özellikleri olduğu gibi veremeyeceğinden insandan hayvana doğru dolaylı anlatım yapar.

Yazarın kullandığı ‘Respice finem!’ (İşin sonuna bak) ve ‘Caveant consules!’ (Aval aval bakınıp durma!) gibi Latince cümleler öyküye hareket katar.

Şçedrin’in öykünün sonunda kaleme aldığı şu cümleler öyküyü özetler niteliktedir:

“Eğer yaptığımız uyarılar zamanında dinlenmiş ve dikkate alınmış olsaydı, bugünkü karışıklıklardan ufacak bir iz bile kalmazdı.”¹⁵¹

3.5.6. Bilim ve Sanat Koruyucusu Kartal

Şçedrin’in 1884 yılında kaleme aldığı ve 1886 yılında “Masal” başlığı altında yayımlanan “Bilim ve Sanat Koruyucusu Kartal” adlı masalının konusunu ormanda yaşayan kartalın sıkılan gönlünü hoş tutmak için kendisine türlü icatlar bulması oluşturur. Kartal eski çiftlik sahiplerinin yaşayışlarına özenir ve ormandaki tüm hayvanlara görev dağılımı verir.

¹⁵⁰ A. g. e., s. 105.

¹⁵¹ A. g. e., s. 121.

Kartalın emri üzerine yapılan görev dağılımında kargalar dedikodu yetiştirecek, papağan şaklabanlık yapacak, saksağan yemeklerini pişirecek, sığırcık şarkı söyleyecek, baykuş, kukumav ve puhu kuşları gece devriye gezecek, ala doğan, çaylak ve şahin avlanıp yiyecek getireceklerdir.

Kuşlar, kartala sarayda bilim ve sanat adamlarının da bulunması gerektiği yazılı olduğu bir rapor sunarlar. Böylelikle sarayda ‘altın çağ’ başlar. Kuşlar için Bilimler Akademisi açılır, ama bu akademinin açılması hiç de iyi sonuçlar doğurmaz. Çünkü kartal kendisine zorla okuma yazma öğretmeye çalışan şahin ve baykuşun icabına bakar. Cehalet yüzünden iç karışıklar ve kavgalar çıkar, tembellik baş gösterir. Bir süre sonra sarayda kargalardan başka hiçbir kuş kalmaz, onlar da bir süre sonra ödemek zorunda oldukları vergilerden sıkılınca topluca uçarak başka diyarlara giderler.

Masalın sonunda kartal, saray yaşamının rahatlığından dolayı aşırı derecede yağlandığı için kanadını bile kaldıramaz. İçinde bulunduğu durumdan pişmanlık duyarak, karısına şöyle der: “Bu, kartallara bir ders olmalıdır!”¹⁵²

Şçedrin’in yönetim ve köylüleri birlikte ele aldığı bu masalında diğer yapıtlarında yer alan genel bir politik tutum vardır. Yazar yöneten ve yönetilen kesimi konu alarak, güçlü olanın güçsüz olanı ezmesine ya da güçlü olanın kendinde güçsüz olanı bağışlamak gibi bir hak görmesine vurgu yapar ve bunu masalın ilk sayfasında yer alan şu cümlelerinde gösterir:

“Hepsi iyi, güzeldi de, kartal fareyi niye bağışlamıştı? Fare, sessiz, sakın kendi yolunda gidiyordu, kartal onu gördü, uçup üzerine atıldı, tırnaklarını geçirip biraz hırpaladı ve... bağışladı! Neden o fareyi bağışladı da, fare onu değil?”¹⁵³

Halk ve yönetim arasındaki uçurum gözle görülür bir uçurum vardır. Halkın karşılaştığı haksızlığı sorgusuz sualsiz kabullenmesi kartalın tasvirinin yapıldığı şu cümlelerle ortaya çıkar:

¹⁵² A. g. e., s. 137.

¹⁵³ A. g. e., s. 123.

“Kartal kartaldır, o kadar! Yırtıcıdır, etçildir... Bu konuda kendini temize çıkarma yolu da vardır: otçul değil de etçil olması, onu doğanın öyle yaratmış olmasındadır. Sonra güçlüdür, gözleri keskindir, hızlı uçar ve amansızdır. İşte bu yüzden kanatlılar dünyasının tüm üyelerinin onu görür görmez kaçacak delik araması son derece doğaldır. Ve onların bu kaçışları, ozanların sandığı gibi hayranlıktan değil, korkudandır.”¹⁵⁴

Yazar, çarlığın ilimle, aydınlanma ve sanatla yan yana olamayacağını gösterir, kartalların eğitilmesinin zararlı olduğunu belirtir. Şçedrin, bu masalında cahil ve korkaklarla da alay eder.¹⁵⁵

Masalda eski çiftlik sahiplerinin yaşamlarına da değinilir. Örneğin kartal bu çiftlik sahiplerinin yaşamları gibi bir yaşama sahip olmak hevesi içinde şöyle söyler:

“Ne güzel olurdu şimdi onlar gibi yaşamak! Bir sürü hizmetçi tutar, paşa gönlümü eğlerdim.”¹⁵⁶

Yazar, masalda adı geçen kukumav ve puhu kuşları ile doğrudan çarlık yönetimini hedef alır. Çünkü Bilimler Akademisi kırımını başladığında kukumav ve puhu kuşları saraydan atılır. Masalda bu durum şöyle anlatılır:

“...Gerçi kukumav ve puhu, akademilerini yığıtçe savunmuşlar, ama devletin kendilerine verdiği konforlu lojmanlardan ayrılmak da pek ağırlarına gidiyormuş...”¹⁵⁷

¹⁵⁴ A. g. e., s. 124.

¹⁵⁵ “Ostrota poliçeskoy satırı v skazkah M. E. Saltıkova-Şçedrina”, (Çevrimiçi),

<http://www.saltykov.net.ru/lib/op/author/716>, 05 Ağustos 2011.

¹⁵⁶ Saltıkova-Şçedrin, a. g. e., s. 125.

¹⁵⁷ A. g. e., s. 136.

Şçedrin, yönetimin toplumda var olan tüm olumsuzlukların eğitim yüzünden olduğunu ileri sürerek, yayınlarda sansür uygulamasını da eleştirir. Saray düzeninin eğitim yüzünden bozulduğuna inanan aladoğan ve çaylağın işgüzarlıkla bu işin içinden şöyle sıyrılırlar:

“Ve tüm kötülüklerin eğitim yüzünden olduğunu kanıtlamak için çeşitli düzenler kurmaya başlamışlar, kutsal kitabı bile bulaştırmışlar işin içine. Aramalar, baskınlar, izlemeler, yargılamalardan geçilmez olmuş.”¹⁵⁸

Örneğin aladoğan ve çaylağın ilk kurbanı okuma yazma bildiği için suçlanan ağaçkakandır.

Sanatçı, öğrencilerin soluk almasına olanak tanımayan ve onları derslerden bunaltan eğitimcileri de hedef alır. Bu durumu şahin ve baykuşun, kartalı eğitim için sıkıştırdığı sahnelerde görmekteyiz.

Yazar, yine şahin ve kartalı kullanarak yönetenlerin her şeyi kendilerine istemelerini eleştirir. Bununla ilgili olarak şahinin kartala sorduğu bir problemi hatırlamak yeterlidir. Şahinin sorduğu problem şöyledir:

“Bu gece iki pud av elde edildi. Bu av eğer iki eşit parçaya bölünür ve biri sana, öbürü de adamlarına verilirse, avın ne kadarı senin payına düşmüş olur?”¹⁵⁹

Kartal, bu problemi hiç düşünmeden yönetenlerin de yaptığı gibi: “Hepsi!”¹⁶⁰ diye çözümler.

Masalın ana karakteri kartal şöyle betimlenir:

¹⁵⁸ A. g. e., s. 135.

¹⁵⁹ A. g. e., s. 134.

¹⁶⁰ A. y.

“Kartalda anlatılmaz bir güzellik, keskin bakışlar, heybetli bir uçuş bulan ozanlar, onun üzerine pek çok şiir yazmışlardır. Kartal, onlara göre, öteki kuşlar gibi uçmaz, süzülür, ya da enginlere doğru fırlarcasına atılır. Hepsinden önemlisi de güneş i szer, gök gürültüsüne meydan okur...”¹⁶¹

Kartal karakteri yönetenleri simgeler. Masalda yukarıda bahsettiğimiz genel politik tutum, fantastik betimlemelerin içinde bulunur. Kartalların yırtıcı ve etçil oldukları, kamuya açık ve saray gibi yerlerde yaşıadıkları, misafirperver olmadıkları ve eşıkıyalık ettikleri söylenir. Őedrin, burada kartalları kullanarak aslında arlık dünyasının tipik hal ve durumlarını tasvir etmek ister.

Masalda yer alan saka karakteri ise evik ve küçük yaşılarından beri ıslık alarak kendini yetiştirmiş bir karakter olarak betimlenir. Saka, koro okulunda aldığı eğitimden sonra yazıcı göreviyle orduya katılır. Ordudaki görevinden sonra bir gazete yayınlamaya başlar, ama bu iş i sansürden dolayı istediği gibi yürümez. Bu karakter yönetenleri vp duran dnek yazarları simgeler. Sakanın alıştığı ‘Orman Haberleri’ adlı gazetede ki yazı yazma görevini kurallarına uyararak yapmaya alışamadığı için kartalın sarayına gitmeye karar vermesi şöyle anlatılır:

“Madem yle ben de kartalın sarayına giderim! O emreder, ben de cezalandırılma korkusu olmadan, her sabah onun nn göklere çıkarır dururum.”¹⁶²

Masalda yer alan bir diğer karakter de ağakakandır. Ağaçkakan, alçakgönüllü ve yalnız yaşıyan bir karakterdir. Kimseyle görüşmeyen, bütün gününü bir am ağacını kakarak geçirir. Yazdıklarını yayınlatabayınca şöyle düşünür: “Saraya gidip kartalın tarihçisi olayım! Belki o araştırmalarımı bastırır!”¹⁶³

¹⁶¹ A. g. e., s. 123.

¹⁶² A. g. e., s. 126.

¹⁶³ A. g. e., s. 127.

Bülbül ise ötüşüyle herkesi duygulandıran, ihtiraslı ve ün düşkününü bir kuştur. Bu yüzden sadece ötmek kendisine az gelir. Kartalın sarayına giderse boynuna karınca yumurtalarından gerdanlık asılacağını, göğsünün canlı hamam böcekleriyle süsleneceğini, kartalın karısının da ay ışığında kendisiyle gizlice buluşacağını düşünür.

Şçedrin, kartalı betimleyen ifadeleriyle okuyucuda kartalların özünün kartal olduğunu, etobur olduklarını, canlılardan uzak, ulaşılmayan yerlerde yaşadıklarını, misafirperverlikle uğraşmadıklarını, eşkıyalık yaptıklarını ve boş kalınca da uyudukları düşüncesi yaratır.

Yazar bu şekilde romantik karakter olarak görmeye alıştığımız karakterleri çürütür çünkü yırtıcı hayvana, kuş dahi olsa hayranlık beslemek ölümcüldür. Yazar, kartal karakteriyle ‘fare yiyiciyi’ şiirleştirmez, gururlu yalnızlığı, gücü ve özgürlük özlemi çeken bir simge yaratır. Ama tüm bunlarla beraber kartal hiçbir zaman etoburluğundan ödün vermez. Bu sebeple vahşi hayvana beslenen hayranlık Şçedrin’i kızdırır. Katil kartal, romantik hale ile çevrilidir ve yazar bu haleyı şu cümleleriyle dağıtır:

“Ve ben şimdi kartallar için şöyle düşünüyorum: kartal kartaldır, o kadar! Yırtıcıdır, etçildir...Bu konuda temize çıkarma yolu da vardır: otçul değil de etçil olması, onu doğanın öyle yaratmış olmasındandır.”¹⁶⁴

Şçedrin bu gibi zıt durumları alayla gözler önüne serer ve köle eden ile hak sahibinin kahraman olarak değerlendirilmesine izin vermez.¹⁶⁵

Masalın bir diğer karakteri karga saf bir karakterdir. Yırtıcı kuşlar, kartalın verdiği görev dağılımı için işe karga yakalamakla başlarlar. Çünkü karga, orman sakinleri içinde en kolay kandırılabilen kuştur. Bu durum öyküde şöyle anlatılır:

¹⁶⁴ A. g. e., s. 124.

¹⁶⁵ “Satira kak tvorçeskiy printsip (po proizvedeniyam Saltıkova-Şçedrina”, (Çevrimiçi), <http://school-essay.ru/satira-kak-tvorcheskiy-princip-po-proizvedeniyam-saltykova-shhedrina.html>, 03 Eylül 2011.

“Karga bilindiği gibi üretken bir kuştur. Bundan başka, her şeye razı olmak gibi bir niteliği daha vardır. Ama asıl en önemlisi, “köylü” sınıfının yerini tutmakta büyük bir ustadır bu kuş. Köylü, hep biliriz, bir işe “hazır” oldu muydu, artık o işin bitirilmesi ayrıntıdan sayılmak gerekir.”¹⁶⁶

Şçedrin bu masalında alegoriden gerçekliğe doğru bir yol izleyerek, hayvanlar aleminden insanlar alemine doğru dolaylı bir anlatımda bulunur. Şçedrin, kargayı köylüye benzetirken doğrudan ‘köylü’ örneğini veremeyeceğinden, kargayı köylüye benzeterek dolaylı bir anlatım yapar.

Hayvandan insana doğru dolaylı anlatıma bir örnek de polis memurunun kartala benzetilmesidir. Yazar, söz konusu benzetmeyi şöyle yapar:

“Örneğin bir polis memurunu şiirle övmek isteseler onu mutlaka kartala benzetirler. Şu yakalı polis memuru suçluyu tıpkı bir kartal gibi gözetledi, yakaladı, suçunu dinledikten sonra da bağışladı falan derler.”¹⁶⁷

Şçedrin, Bilimler akademisinin adını Latince olarak ‘Acedemie des sciences’ şeklinde vererek masala renk katar.

Sonuç olarak, Şçedrin masalında kartal karakteriyle yönetenleri, karga karakteri ile yönetenleri yani köylüyü betimler. Masalda yer alan fantastik betimlemeler gerçektir çünkü betimlemelerin içinde genel politik bir tutum vardır. Örneğin Şçedrin, kartalların yırtıcı ve etçil olduklarını, halka açık ve yanına bile yaklaşılmayacak yerlerde yaşadıklarını, misafirperver olmadıklarını, bir de üstüne eşkıyalık ettiklerini söyler. Yazar burada kartalları kullanarak aslında çarlık dünyasının tipik hal ve durumlarını tasvir etmek ister.¹⁶⁸ Bu tasvirlerin amacı yönetenlerin zorbalığı konusunda okuyucuyu bilinçlendirmektir.

¹⁶⁶ Saltıkov-Şçedrin, **Büyüklerle Masallar**, s. 125.

¹⁶⁷ **A. g. e.**, s. 123.

¹⁶⁸ M. Goryaçkina, **Satira Saltıkova-Şçedrına**, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/ar/author/571>, 20 Ekim 2009.

3.5.7. Voyvoda Ayı

“Büyük ve ciddi cinayetler, çoğu kez mükemmel diye adlandırılırlar ve bu nitelikleriyle de tarih sayfalarına geçer. Küçük, ciddi olmayan cinayetlere ise kimse önem vermez ve bunlar ne tarihe geçerler ne de çağdaşlarının övgüsünü kazanırlar.”¹⁶⁹ cümleleriyle başlayan “Voyvoda Ayı” adlı masalını 1884 yılında kaleme alır.

Masalda sırasıyla birbiri ardına göreve getirilen üç voyvoda ayının trajik-komik durumu anlatılır. Voyvodalar¹⁷⁰ iç düşmanları bastırmak amacıyla Aslan tarafından ormana gönderilirler. İlk iki Toptığın kötü işlerle uğraşır; biri ufak işler, diğeri büyük işler yapar. Üçüncü Toptığın ise kan dökenlere hiç acımaz.

1.Voyvoda atandıktan sonraki ilk günü ‘kan dökme’ günü olarak ilan eder, ama ormanda gezerken yanlışlıkla bir saka kuşu yer ve tüm orman bu durumu öğrenir. Ayı hem gülünç hem de acı bir duruma düşer ve aslan tarafından piyade emeklisine ayrılır.

Göreve atanan İkinci Voyvoda, karanlık bir gecede komşu köye giderek at, inek, domuz, koyun ne bulduysa parçaladıktan sonra çatıya çıkar, ama çatı çökünce bir pençesiyle kirişe tutunarak böğürmeye başlar. Köylüler de hırsızın kim olduğunu anladıklarında Voyvodayı linç ederler.

Üçüncü Voyvoda ise göreve başladığında nasıl davranacağını, ne yapacağını bilemeden öylece düşünür durur. Böyle düşünürken bir gün eşekle yaptığı bir sohbet sırasında eşeğin orman yaşamındaki her şeyin olduğu gibi gitmesine izin verirse başı ağrımayacağıyla ilgili sözlerini hatırlar.

Eşeğin söylediklerine uyan Voyvoda, kısa sürede bunun işe yaradığını görür. Voyvoda uyurken köylüler ona domuz yavruları, tavuklar, bal ve votka getirirler. Böylelikle Üçüncü Voyvoda ininde yıllarca yaşar ve orman düzeni bir kez olsun bozulmaz.

¹⁶⁹ Saltıkov-Şçedrin, **a. g. e.**, s. 82.

¹⁷⁰ Masalda, Voyvoda ayılar ‘Taptıkoğlu’ adıyla da geçmektedir.

Şçedrin, bu masalında yöneten ve yönetilenleri, mutlakçı egemenliğin ve sömürgelerin despotluğunu ana tema olarak ele alarak, çarlık hükümetinin her türlü düzenine karşı sert bir eleştiride bulunur. Yönetimi, ormanda görev alan ve karakterleri birbirinden farklı üç voyvoda ayı ile betimler. Üçü birbirinin yerine geçer, ama bu değişimler orman yaşamının genel haline hiçbir dirlik getirmez. Örneğin, Şçedrin ilk voyvodanın sonunu şu sözlerle hazırlar:

“Heyhat! Anlaşılan Taptıkoğlu, yöneticilikte yapılan ilk yanlışın alinyazısını da belirlediğini ve yöneticiliğin başlangıcında, doğru yoldan ufakık da olsa bir sapmanın, giderek, kişiyi izlemesi gereken gerçek yoldan uzaklaştıracağını bilmiyormuş.”¹⁷¹

Şçedrin, halkın felaketinin kaynağının yalnızca iktidar değil aynı zamanda otoriter sistemin olduğunu gösterir. Halkın kurtuluşu Çarlığın devrilmesiyle gerçekleşecektir. Masalın temel ülküsü budur.¹⁷²

Yönetimde yer alan birinin yaptığı herhangi bir yanlışın bedelini ağır ödemesi, hatta saygınlığını kaybetmesi de masala konu olan bir durumdur:

“Şaşılacak şey! Önemsiz bazı olaylar, bazen ne kadar ciddi sonuçlar doğurabiliyor! Saka küçük bir kuştur, ama koskoca bir ayının ününü yüzyıllar boyunca silinmeyecek bir biçimde berbat edip gitmişti işte! Eğer binbaşı onu yememiş olsaydı hiç kimsenin, ‘Taptıkoğlu ahmaktr’ demek aklına bile gelmeyecekti. O zamana değin herkes ona, ‘Beyefendi, siz bizim babamızsınız, biz sizin çocuklarınız’ derdi çünkü.”¹⁷³

¹⁷¹ Saltıkov-Şçedrin, a. g. e., s. 85.

¹⁷² “**Ostrota političeskoj satiri v skazkah M. E. Saltıkova-Şçedrina**”, (Çevrimiçi),

<http://www.saltykov.net.ru/lib/op/author/716>, 05 Ağustos 2011.

¹⁷³ Saltıkov-Şçedrin, a. g. e., s. 87.

Toplumda belli bir düzen vardır ve bu düzen güçlü olanın güçsüz olanı yok etmesi şeklindedir. Orman yaşamında da durum bundan farklı değildir. Şçedrin yaşamdaki bu dengesizliğe vurgu yaparak mutluluk vermeyen düzeni şöyle betimler:

“...Örneğin, oldum olası kurt, tavşanın derisini yüzer, çaylak ve baykuş, karganın tüylerini yolarlar; ve bu düzenden hiç de mutluluk verici bir yan yoktur, ama bu, yine de bir ‘düzen’dir ve böylece benimsenmesi gerekir. Zaten ne tavşanlar, ne de kargalar durumlarından hiç yakınmıyorlar; eskisi gibi çoğalıyor, yeryüzüne dağılıp duruyorlar. Bu demektir ki, ‘düzen’ kendisine çizilen sınırın dışına çıkmamıştır.”¹⁷⁴

Yazar, masalında ormanın hiçbir zaman kendisine yakışan çehresini değiştirmemesinden yakınır ve şöyle der:

“Otur ve ahmağın, ahmağı ahmakla kovalayışına bakarak sevin dur. Ha, gerisine de sakın aldırma, o nasıl olsa olur...”¹⁷⁵

Bunun yanı sıra Şçedrin şu cümleleriyle toplum üzerinde zulüm kullanarak hakimiyet kuranları topa tutar:

“Toplumsal bayındırlığı ağır suçların yardımıyla sağlamaya çalışan zamana lanet olsun! Aynı amaca, pis ve küçük suçlar yardımıyla varmaya çalışan zaman ise ondan yüz kez, bin kez daha lanet olsun!”¹⁷⁶

Yazarın öyküde sözünü ettiği orman erbabı toplumdur. Toplum var olan düzene iyice alışmış bir haldedir ve yönetim tarafından uğradığı haksızlıkları göremez, görse de

¹⁷⁴ A. g. e., s. 97.

¹⁷⁵ A. g. e., s. 98.

¹⁷⁶ A. g. e., s. 90.

görmezden gelir, bir anlamda görmezden gelmek zorunda kalır, bunu değiştirmek için bir şeyler yapması gerektiğini bildiği halde, korkudan öylece bakar.

Masaldaki karakterlerden ilki olan birinci voyvoda yaşlı ve emektar bir ayıdır, in yapmak ve ağaçları köklemede başarılıdır. Mühendislikten anlar. Bu voyvodanın en çok istediği şey ise ne pahasına olursa olsun adının tarih sayfalarına geçmesidir. Bu isteği uğruna kan dökmeye de çok meraklıdır. Onun bu özelliğini bilen aslan, binbaşı rütbesiyle voyvodayı fesat çıkarıcıların aklını başına getirmesi için uzak ormanlara yollar. Voyvodanın geleceğini duyan orman sakinlerini bir telaş alır. Çünkü her ne kadar övünülecek bir durumda olmasalar da bir düzene girmeyi de beceremezler. Kendi kendilerine şöyle derler:

“İşte binbaşı geliyor! Şöyle eşek sudan gelinceye kadar bir sopa atsin bize de, aklımız başımıza gelsin!”¹⁷⁷

İkinci Voyvoda ayı karakteri ilkinden daha akıllıdır ve yöneticilik işlerinde atılacak ilk adımın yöneticinin tüm geleceğini belirlediğini iyi bilir. Daha işe başladığı ilk gün aslanın yardımcısı olan eşeğin isteği üzerine basımevini dağıtmaya karar verir.

Üçüncü voyvoda karakteri ise diğer Voyvodalara göre akıllıdır. Hafif liberalleşen voyvoda aslanın onu göreve çağırdığını öğrendiğinde kendi kendine şöyle der: “Gidişat iyice bozuldu. Az pislensin alay ederler, çok pislensin yabaya geçirirler...Gitmesem mi acaba?”¹⁷⁸ Buna rağmen hiçbir şey yapmadan oturduğunda eline geçecek hazinelerin farkındadır.

Masalda adı geçen bir diğer karakter köylü karakteridir. Köylü karakteri ilk olarak ilk Voyvodanın gelişinden korkan orman erbabı içerisinde betimlenir. Bu durum masalda şöyle anlatılır:

¹⁷⁷ A. g. e., s. 83.

¹⁷⁸ A. g. e., s. 94.

“Voyvodanın geleceğini duyan orman sakinlerini bir telaş alır. Çünkü her ne kadar övünülecek bir durumda olmasalar da bir düzene girmeyi de beceremezler. Kendi kendilerine şöyle derler: “İşte binbaşı geliyor! Şöyle eşek sudan gelinceye kadar bir sopa atsam bize de, aklımız başımıza gelsin!”¹⁷⁹

İkinci Voyvodanın göreve gelmesiyle betimlenen köylü karakteri ilk köylü karakterinden biraz farklıdır. Köyü talan etmeye giden Voyvodayı linç edecek kadar cesaretlidir. Öfkeden kuduran köylüler şöyle bağırlar:

“Şu alçağa da bakın hele! O başkanına yaransın diye arada biz mahvolacağız. Şuna gereken saygıyı bir gösterelim hele kardeşler...”¹⁸⁰

Betimlenen son köylü karakteri yine ilk betimlemeyle uyumluluk gösterir. Köylüler uyuyan itaatkarlar olarak Voyvoda ayıya domuz yavruları, tavuklar, bal ve votka getirirler.

Bir diğer karakter birinci voyvodanın yediği sakadır. Bu saka kuşu diğer sakalardan daha akıllıdır. Hem kova taşmasını hem de kanarya gibi ötmeyi bilir. Ona bakan diğer kuşlar şöyle sevinirler:

“Göreceksiniz, bizim saka tıpkı av köpekleri gibi, vurulan avı dişlerinin arasında taşmasını da öğrenecektir.”¹⁸¹

Aslan karakteri tarihi gerçeklerden korkan bir karakter olarak betimlenir ve bu korkusunu da şöyle dile getirir: “Bir hayvan olarak tarihe geçmek hiç iyi bir şey değildir.”¹⁸²

¹⁷⁹ A. g. e., s. 83.

¹⁸⁰ A. g. e., s. 94.

¹⁸¹ A. g. e., s. 83-84.

¹⁸² A. g. e., s. 88.

Masalda geçen puhu kuşu karakteri ahmak olarak betimlenirken; eşek, aslanın yanında ayıyı koruyan bir karakter olarak betimlenir. Eşek birisini koruyorsa o gerçekten korunmaya değer biridir.

Ezop diliyle kaleme alınan masalda özgün bir alegorik simgesellik hakimdir. Örneğin, voyvoda ayının liseye giden çocukları vardır. Ağaçkakan bir ağacın kabuğuna hiç durmadan ‘Orman Batakhanesinin Tarihi’ni yazar, hırsız karıncalar da tarih yazıldıkça bu yazıları koparıp koparıp götürürler. Karıncalar tarihi anlatan yazıları yok ettikleri için orman köylüleri geçmiş, şimdiyi ve geleceği bilmeden öylece yaşarlar. Bunun yanı sıra yazarın masalında kullandığı ayı tiplemesi, halkı yönetenleri simgeler.

Masalda, yazar hayvandan insana şöyle bir dolaylı anlatım yapar:

“Taptıkoğlu sakayı yedi. Yine de onun bu durumu küçük bir lisenin pedagojik bir takım önlemler yüzünden kendi ölümüne neden olmasına benziyor...”¹⁸³

Şçedrin, masal çar, bakan ve valilerle alay ederek ilk Voyvodanın içine düştüğü durumu mizahi bir şekle sokar:

“Şaşılacak şey! Önemsiz bazı olaylar, bazen ne kadar ciddi sonuçlar doğurabiliyor! Saka küçük bir kuştur, ama koskoca bir ayının ününü yüzyıllar boyunca silinmeyecek bir biçimde berbat edip gitmişti işte! Eğer binbaşı onu yememiş olsaydı hiç kimsenin, ‘Taptıkoğlu ahmaktır’ demek aklına bile gelmeyecekti. O zaman değin herkes ona, ‘Beyefendi, siz bizim babamızsınız, biz sizin çocuklarımız’ derdi çünkü...”¹⁸⁴

Ayı tiplemesi ambleme bir örnektir. Ayı kendi ahmaklığını ve beceriksizliğini gözler önüne serer, ama Şçedrin’in kaleminde bu özellikler toplumsal bir anlam kazanır.

¹⁸³ A. g. e., s. 87.

¹⁸⁴ A. y.

Böylece, ayı tiplemesinin geleneksel amblemik anlamı hayat bulur ve Voyvoda gibi gerçek toplumsal bir karakteri betimler.¹⁸⁵

Yazar, bu masalında “Bilim ve Sanat Koruyucusu Kartal ve “Voyvoda Ayı” masallarında olduğu gibi Latin dilini kullanır. Yalnız diğer iki masalda Latince sözcükler varken, bu masalda Latince cümleler kurar. “Gülmekten sakınınız, dostlar!” anlamına gelen ilk cümlenin Latincesi şöyledir: “Risum teneatis, amici!”¹⁸⁶ “Benzer, benzeriyle tedavi olunur.” anlamına gelen ikinci cümlenin Latincesi ise: “Similia similibus carantur.” şeklindedir. “Ahmak ahmağın sırtına binmiş, ahmak kovalıyorlar!” anlamına gelen son cümlenin de Latince şekli şöyledir: “Laissez passer, laissez faire!”¹⁸⁷ Ayrıca, yazar masalda M. L. Magnitskiy (1778-1855) gibi gerici ve yobazların da adını vererek o dönemi eleştirir:

“Gerçi yaşlılar, bir zamanlar şu çam ağacının altında orman haberlerini basmak için bir el tezgahı bulunduğunu anımsıyorlarmış ama, bu tezgah daha Magnitskiy zamanında halkın gözü önünde yakılmış.”¹⁸⁸

Şçedrin’in masalın son paragraflarından birinde kaleme aldığı şu cümleler masal incelememiz için güzel bir sonuç bölümü oluşturur:

“Gerçekten de her şey Eşeğin dediğine uyuyor. Otur ve ahmağın, ahmağı ahmakla kovalayışına bakarak sevin dur. Ha, gerisine de sakın aldırma, o nasıl olsa olur...”¹⁸⁹

¹⁸⁵ “Osobennosti janra skazki v tvorčestve M. E. Saltıkova-Şçedrina”, (Çevrimiçi), <http://www.neuch.ru/referat/70156.html>, 15 Ekim 2009.

¹⁸⁶ Saltıkov-Şçedrin, *Büyüklerle Masallar*, s. 82.

¹⁸⁷ A. g. e., s. 98.

¹⁸⁸ A. g. e., s. 92.

¹⁸⁹ A. g. e., s. 98.

3.5.8. İdealist Havuz Balığı

Şchedrin, “İdealist Havuz Balığı” masalını “Oteçestvenniye Zapiski” dergisinin 1884 Mart sayısı için kaleme almıştır, ama masalı sansürden dolayı yayından kaldırmak zorunda kalmıştır. Masal, aynı yılın Kasım ayında “Sbornik” adı altında bir öykü derlemesi olarak “Erdemler ve Ayıplar” ve “Yalancı Gazeteci ve Kolay İnanır Okuyucu” adlı masallarla beraber “Masallar” başlığı altında okurlara sunulmuştur.

Masalda bir türlü anlaşamayan hani balığı ile havuz balığının öyküsü anlatılır. Bu iki balığın tartıştıkları konular toplumsal konulardır. Balıklar her tartıştıklarında birbirleri hakkında atıp tutarlar ve birbirlerine ağır hakaretler ederler. Sonra da hiçbir şey olmamış gibi bir araya gelip sohbet ederler.

Hani balığı ile havuz balığı bu şekilde bir dargın bir barışık yaşarken, kocabaş balığı ertesi gün turna balığının geleceğini ve havuz balığını sorguya çekeceğini söyler. Havuz balığı bu sorgudan çekinmez, çünkü hem hakkında sürekli konuşulan turna balığını merak eder hem de konuşmalarıyla turna balığını havuz balıklarının yanına çekeceğini düşünür.

Masalın sonunda havuz balığı turna balığına yem olmaktan kurtulamaz. Tartışmalarının en son bölümünde havuz balığı, turna balığına erdemin ne demek olduğunu bilip bilmediğini sorar. Bu soru karşısında turna balığının ağzı şaşkınlıktan açılır ve içine su çeker, böylece hiç istemediği halde havuz balığını yutar.

Yönetenlerin ahlakının ve yönetilenlerin saflığının ana tema olduğu bu masalda, yazarın kendi dünya görüşüne göre betimlenen düşünce sistemi sergilenir. Söz konusu düşünce sistemi toplumsal eşitliğe ve ahenk halinde tüm toplumun mutlu olacağına dayanan bir inançtır.

Yazarın masalda üstünde durduğu bir diğer nokta, güçlünün güçsüzü yiyip yutmasıdır. Toplumsal gelişimin birinin diğerini tüketmesi gibi bilindik bir yolla gerçekleşmesini Şchedrin, hani balığının havuz balığına yönelik şu cümleleriyle eleştirir:

“Ya sen? Sen sanki yemiyor musun? Boşuna mı sokuyorsun burnunu çamura ve o minnacık yengeçleri avlıyorsun. Minik yengeçler de yaşamak istiyor, ama senin gibi budala sabahtan akşama dek işkembesine dolduruyor onları. Söyle bakalım: ne yaptılar onlar sana? Gece gündüz onları ölüme mahkûm etmene neden olacak ne suç işlediler?”¹⁹⁰

Sanatçı, masalında iki zıt kavramı karşılaştır. Bu kavramlar iyilik ve kötülüktür. Yazar, havuz balığının ağzından iyiliği şöyle ifade eder:

“Hayatta birinci derecede rol oynayan şey iyiliktir... Kötülük ise, yanlışlıkla karışmıştır hayata. Hayat gücü her zaman için iyiliğin içinde bulunur.”¹⁹¹

Hani balığının ağzından da kötülüğü şöyle ifade eder:

“Kötülük hiçbir zaman kalıcı bir güç olmamıştır; tarih de tanıktır bu gerçeğe. Kötülük boğar, ezer, yağmalar, eline bir kılıcı alır, bir ateşi...”¹⁹²

Yukarıda belirttiğimiz gibi masalda asıl vurgulanmak istenen düşünce yönetim ve yönetilenler, diğer bir deyişle ezen ve ezilenlerdir. Yazar, her fırsatta bu görüşünü belirtir. Havuz balığının yasa gereği kendisini yemeğe hazır turna balığına direnmesi bu düşünceye örnektir:

“Hayır! Öyle bir yasa olamaz! Ortada hiçbir neden yokken turna balığının beni yemeğe hakkı yoktur. İlk karşındakinin açıklamalarını dinlemek zorundadır. Ben onunla konuşacağım ve tüm gerçekleri gözünün önüne sereceğim. Açıkladığım gerçeklerle bunaltıp kan ter içinde bırakacağım onu!”¹⁹³

¹⁹⁰ Saltıkov-Şchedrin, a. g. e., s. 145.

¹⁹¹ A. g. e., s. 141.

¹⁹² A. y.

¹⁹³ A. g. e., s. 143.

Yazar, toplumda var olan güçlüler ve güçsüzler şeklindeki düzeni şu cümlelerle vurgular:

“Yengeçler yengeçtir, havuz balıkları da havuz balığı... Küçük yengeçleri havuz balıkları, havuz balıklarını da turnalar yutar. Ve ne yengeçlerin, ne de havuz balıklarının suçları yoktur. İstersen yüz yıl düşün, bu işin içinden çıkamazsın.”¹⁹⁴

Şchedrin’e göre, bilinçli bir vatandaş olmak için insanın küçük yaşlardan itibaren eğitilmesi gerekmektedir. Yazarın bu düşüncesini şu cümlelerden anlamaktayız:

“Haklarımızın bilincine varabilmemiz ve bunları bilinçli bir biçimde kullanabilmemiz, ancak küçük yaşlardan başlayarak yurttaşlık duyguları konusunda eğitilmemizle olabilir.”¹⁹⁵

Bununla birlikte yazara göre olması gereken düzen adaletli, güçlülerin güçsüzleri ezmediği, zenginlerin fakirleri ezmediği, her vatandaşın kendi hak ve görevlerini bildiği bir düzendir. Bunun için toplumda şöyle bir birliktelik olmalıdır:

“Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için: işte olması gereken budur. Eğer biz birbirimizi korur kollarsak, kimse kılıma dokunamaz.”¹⁹⁶

Yazar, kendi kavuğunda saklanan liberallerin toplum içerisinde büyük saygı görmesine sitemini havuz balığını anlatırken şöyle belirtir: “Kendini azıcık bile sakınsaymış, yüzyıllarca bey gibi yaşayabilirmiş oysa.”¹⁹⁷

¹⁹⁴ A. g. e., s. 146.

¹⁹⁵ A. g. e., s. 148.

¹⁹⁶ A. g. e., s. 152.

¹⁹⁷ A. g. e., s. 149.

Masalda yer alan karakterlerden havuz balığı, idealist eğilimleri olan, sessiz, kendi halinde bir balıktır. Suyun en dibinde yaşar, yengeçlerle geçinir. Bu balık vaiz rolünde, dünyada doğru yoldan ayrılmadan da yaşanabileceğini söyleyen ve adaletin yerine gelmesini, bütün balıkların aynı sularda özgürce yüzebilmesini, güçlülerin güçsüzleri, zenginlerin fakirleri ezmeden yaşamasını isteyen bir karakterdir. Bu isteğini şöyle ifade eder:

“Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için: işte olması gereken budur. Eğer biz birbirimizi korur kollarsak, kimse kılımıza dokunamaz. Serpme ağ mı attılar bir yerde, tabanları yağladığımız gibi, kimimiz bir taşın altına, kimimiz çamurların en dibine, kimimiz bir deliğe, kimimiz bir ağaç kökünün altına gizleniveririz. Böylece de insanlar, o balık çorbası mıdır nedir, rüyalarında görürler artık onu!”¹⁹⁸

Kentin ileri gelenleri misafirlerini lezzetinden dolayı havuz balığıyla ağırlarlar. Bu durum masalda şöyle anlatılır:

“Havuz balığı o kadar lezzetliymiş ki, (özellikle kaymakta kızartılırsa) ileri gelen kentsoylular, valiler bile konuklarını-hem de göğüslerini gere gere-havuz balığı kızartmasıyla ağırlarlarmış.”¹⁹⁹

Mutluluğun herkesin sahip olabileceğine inanan havuz balığı ikiyüzlü değildir, o gerçekten merttir ve temiz ruhludur. Demokrat eğilimli düşünceleri derin bir saygıyı hak eder, fakat bu düşünceleri uygulama tarzı safça ve komiktir. Yazar, turna balığından bihaber olan havuz balığının söz konusu saflığını şöyle anlatır:

¹⁹⁸ Saltıkov-Şçedrin, **a. g. e.**, s. 152.

¹⁹⁹ **A. g. e.**, s. 139.

“Çünkü turna balığının, havuz balığı düş dünyasından sıyrılınsın ve ona karşı uyanık olsun diye uydurulmuş bir şey olduğunu sanıyor, bunun, küçük çocukları korkutmak için anlatılan cinli masallar türünden bir şey olduğuna inanıyor ve içinde turna balığına karşı bir damla bile korku duymuyormuş.”²⁰⁰

Hani balığı ise kurnazlık yapmadan yaşamanın olanaksız olduğunu düşünür ve aşırı derecede şüphelidir. Havuz balığının mutluluk ile ilgili inancıyla alay eder. Sözü çok uzatmayan sertçe kesip atan ve zamanında fazlasıyla aşağılanmalara katlanmasından dolayı oldukça sinirli bir karakterdir. İnanç ve saflık duyguları beslemez. Turna balığının var olduğundan bile haberi olmayan havuz balığını küçümseyerek ona şöyle söyler:

“Aptalsın. Suçun aptal olmak. Yağlısın da... Hem aptal hem yağlı olana, turnanın ağzına girmek yasa buyruğudur artık.”²⁰¹

Hani balığı da havuz balığı gibi lezzetli bir balıktır. Bu durum masalda şöyle ifade edilir:

“...Ama verdiği et suyu eşsizmiş ve çok güzel balık çorbası olurmuş bundan.”²⁰²

Hani balığı, havuz balığını kendisine bir dert arkadaşı olarak görse de yine onun ruh halini pek sağlam görmez. Bu durumla ilgili olarak hani balığı şöyle der:

²⁰⁰ A. g. e., s. 141.

²⁰¹ A. g. e., s. 143.

²⁰² A. g. e., s. 139.

“Evet, aptal maptal ama, gene de yalnız onunla böyle candan konuşabiliyorum. Ne gevezelik eder, ne insanı satar, kimde var bugün bu özellik? Zaman pek kötüledi. Babanın anaya bile güveni yok. Örneğin çamca balığı için doğrudan doğruya ‘kötüdür, şudur, budur’ diyemezsin, ama, süttten çıkmış ak kaşık da değildir kerata, saman altından su yürütür... Kocabaşlar ve yeşil sazanların yanında ise, hiç gevezelik etmeye gelmez! Küçücük bir solucan için başları ağrımadan yemin eder, kutsal kitaba el basarlar. Zavallı havuz balığı, pisi pisine yok olup gidecek onların arasında!”²⁰³

Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere yazar, balık dünyasını kullanarak yönetimi eleştirir.

Şçedrin bu masalında insanı hayvana benzetme yöntemi kullanır. Yazarın yapıtlarında, 1868 yılından itibaren insanı hayvana benzetme yöntemi o derece doğal bir hal kazanır ki, ileriki yıllarda yazılan bütün mizah yapıtlarında bu yöntem kullanılmaya başlanır. Bununla beraber gelecekteki masalların şekilleri meydana çıktığı gibi masalarda açıklanacak anlatı düğümleri de oluşur. Örneğin, “İyi Niyetli Konuşmalar” yapıtında yer alan “Üye Olmaya Aday” (Kandidat v stolpı) adlı öyküsünde, Derunovların başarılı oldukları ortamı açıklarken yazar, şöyle der: “Habersiz uyuyan havuz balıklarının kederi hayati temelleri dolduran turna balıklarının yemi olmaktır!”²⁰⁴ Burada görülüşü üzere “İdealist-Havuz balığı” masalının ortaya çıkışı daha bu yapıtta bellidir.²⁰⁵

Bununla birlikte Şçedrin, bu masalında tüm toplum ve kuruluşlar için karakteristik olan, onların gelişimi için doğal ve tek kanun olan güçlü olanın güçsüzü yemesi durumunu betimler. Toplumsal gelişim de birinin diğerini tüketmesi gibi bilindik bir yolla gerçekleşir. Alegori yardımıyla balık karakterleri insanlaştırılır.

²⁰³ A. g. e., s. 145.

²⁰⁴ Saltıkov-Şçedrin, **Blagonamerenniye reçi**, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0058.shtml, 28 Ağustos 2011.

²⁰⁵ V. N. Azbukin, **Russkaya literatura XIX veka**, s. 269.

Havuz balığı toplumda yer alan sömürülenleri, turna balığı ise yönetici konumunda olanları simgeler. Masalda görüldüğü üzere havuz balığı saftır, turna balığı ise herkesin korktuğu yönetici konumundadır.

Masal incelememizi Şçedrin'in bu masalda geçen şu sözleriyle tamamlamak istiyoruz:

“Ama bugün, yeni araştırmalar sayesinde, bu tarihsel rastlantı en küçük ayrıntılarına varana dek incelenebilir; böylece de onu doğuran nedenler, ortadan kaldırılamaz ve kendileriyle baş edilemez nedenler olmaktan çıkarlar. Karanlık, ömrünü tamamlamış, bitmiş bir gerçektir; ışık ise beklenen gerçektir. Ve o, ne olursa olsun gelecektir, gelecektir!”²⁰⁶

3.5.9. Beygir

Şçedrin'in “Beygir” öyküsü, 13 Mart 1885 tarihinde “Russkiye Vedomosti” adlı dergide “Kisel” masalıyla beraber “İki Masal” başlığı altında yayınlanmıştır. Öykünün konusunu sahibiyile beraber zor bir yaşama katlanan ve sabahtan akşama kadar tarlada çalışan bir beygirin yaşamı oluşturur.

Yazarın halkı, köylünün çile dolu yaşamını ve toprak ağalarını işlediği Çarlık Rusya'sında Rus köylülerin durumunu betimleyen öykülerinin arasında en kuvvetli öyküdür. Şçedrin, Rus köylüsü için dinmeyen acısını, halkın ve ülkesinin kaderiyle ilgili düşüncelerini bir öykünün içinde yoğunlaştırır.

“Beygir” adlı öykü, başından sonuna kadar trajiktir. Yazarın, özgürlüğü kısıtlanmış emekçi köylü adına kaygısı ve dayanılmaz acısı tüm öyküye yayılır. Şçedrin öyküde, bir yandan karanlıkta ve esarete bulunan, devasa bir güç olan Rus köylüleri

²⁰⁶ Saltıkov-Şçedrin, **Büyüklerle Masallar**, s. 140.

sorununa değinir, bir yandan da: “Bu tutsaklıktan kim kurtaracak onları? Kim ışığa kavuşturacak?”²⁰⁷ sorularına bir cevap arar.

Şçedrin, masalda beygir ve köylünün ortak kaderini şöyle anlatır:

“Zavallının tüm kemikleri gerilir, ön ayaklarına dayanıp arka ayaklarını sürükler; başını önüne eğip yüzünü göğsüne dayar. Haydi, kürek mahkûmu, çek!” Köylücük ise arkada kara sapanı kerpeten gibi kavramış, göğsüyle dayanarak iter. Çizgiyi düz ve derinden çekmek için gözünü sapan demirinden ayırmaz, ayaklarıyla keseklere çarpa çarpa ilerler. Bir çizgiyi baştan sona çektiler mi, ikisi birden titremeye başlar: ikisinin de ölümü gelmiştir! Hem köylünün, hem Beygirin. Her gün böyle bu! Her gün ölüm!²⁰⁸

Öyküde, köy halkı doğrudan köylü ve beygir karakterlerinde temsil edilir. Şçedrin, çarlık döneminde köylünün yaşamını oluşturan emeğin ve çaresizliğin üzüntülü bir tablosunu çizmek için insan karakterinin yetersiz olduğunu düşünür. Yazar, daha ifadeli bir karakter arar ve onu beygir karakterinde bulur.

Şçedrin, Rus köylüsünün sembolü olarak kullandığı beygir karakterini şu cümlelerle betimler:

“Sıradan bir köylü beygiri bu. Bitkin bir hayvan. Her yanı yara bere içinde. Kaburga kemikleri dışarı fırlamış. Ayakları ezik. Başı öne düşmüş, yelesi karmakarışık. Burnundan sümük eksik olmuyor, gözleri akıntılı; üst dudağı sarkmış...”²⁰⁹

“Beygir” köylüdür, emekçidir, herkes için yaşam kaynağıdır. Uçsuz bucaksız Rusya tarlalarında buğday yetiştiriliyorsa bu beygirin sayesinde, ama onun kendi

²⁰⁷ A. g. e., s. 300.

²⁰⁸ A. g. e., s. 298.

²⁰⁹ A. g. e., s. 297.

yetiştirdiği buğdaydan yapılan ekmeği yemeye hakkı yoktur. Sürekli ağır iş yapmaktan yorulur.²¹⁰

Öyküde adı geçen köylü karakterinin durumu beygirden farklı değildir. Söz konusu köylü tek başına tüm Rus köylülerini betimleyen ve beygirin acı dolu yaşamını paylaşan bir emekçidir.

Toprak ağaları ise köylünün refahını düşünen iyi niyetli ağalar gibi davranırlar. Sosyal eşitsizliği temel edinerek, toprak ağasıyla beraber kurulacak mutlu bir yaşam yalanıyla köylüyü kandırmaya çalışırlar.

Toprak ağasının bu yalanının beygire olan etkisini Şçedrin Şöyle betimler:

“Yaşadığı ortam yalnızca ondaki kas kuvvetinin yok olup gitmemesini sağlamaya yönelik. Yem de dinlenme de ona ancak o günkü dersini yapabilecek bir gücü sağlayacak kadar veriliyor. Sonra bırak, tarla ile doğanın yıkıcı güçleri ona verecekleri zararı versinler! Beygirin bacaklarında, omuzlarında, sırtında ne kadar daha yeni yara açıldığı kimi ilgilendirir ki?”²¹¹

Öyküde adı geçen bir başka karakter de beygirin kardeşi asalaktır. Asalak, beygirin sefil yaşamının tam tersi bir yaşama sahiptir. Çünkü babaları olan yaşlı at, zamanında asalak saygılı ve duygulu diye onu sıcak bir ahıra gönderir. Böylece asalağın altına yumuşacak samanlar serpilir ve asalak arpa ile beslenir. Kahramanımız olan beygir ise kaba ve duygusuz diye köhne bir ahıra gönderilir ve orada önüne çürük saman atılır.

Ansızın kardeşi olduğunu hatırlayıp onu görmeye giden asalak, beygirin çalışma gücü karşısında etkilenir ve diğer arkadaşlarını da çağırarak dört asalak kendi aralarında beygiri överler.

²¹⁰ Anonim, **Satira Saltıkova-Şçedrina**, (evrimii), <http://www.saltykov.net.ru/lib/ar/author/571>, 20 Ekim 2009.

²¹¹ Saltıkov-Şçedrin, **Büyüklere Masallar**, s. 301-302.

Şçedrin, beygiri heyecanla öven dört asalak karakteriyle liberalleri, slavyanofilleri,²¹² liberal halkçıları ve burjuvayı alaya alır. Söz konusu kişiler beygiri överek halka olan sevgilerini dile getirirler ve halkın dayanıklılığına hayran olurlar, ama aslında her biri kendine özgü bir biçimde halkla oynar. İçlerinden hiç kimse köylüyü kölelikten kurtarmak için bir şey yapmaz, aksine köleliği ebedileştirmek bu kişilerin işine gelir.

Öykünün ilk bölümü, halka karşı karşılıksız sevgiyle dolu, onun kölelik durumundan ötürü son derece üzüntülü ve geleceği hakkında kaygılı yazarın lirik monoloğunu oluşturur, son bölümünü ise, sosyal eşitsizliğin düşünürlerine ve Beygirin esir yaşamını farklı teorilerle meşrulaştırmaya çalışan, şiirleştiren ve ölümsüzleştiren tüm asalaklara yönelik kin dolu bir mizah içerir.

Şçedrin, bir yandan beygirin dış görünüşü ve fiziksel durumunu tasvir ederken, bir yandan da tarlayı sürmeye çalışan köylünün durumunu tasvir eder. Okuyucu başlangıçta her şeyi dolaysız anlamıyla algılar. Çünkü söz konusu yaşam, beygirin umutsuz ve zor yaşamıdır. Okuyucu, yazarın beygirin ağır iş koşullarında çalışması ile ilgili yaptığı betimler yardımıyla aslında anlatılanın, beygirle aynı kaderi paylaşan umutsuz ve baskı altında bulunan yoksul köylüyle bağlantılı olduğunu kavrar. Ağır iş altında ezilen beygir, bundan sonra okur için emekçi köylünün köleleşmesini simgeler.

Beygir, aynı zamanda Çarlık Rusya'sındaki halk gücünün, eziyetin, yüzyıllardır süren bilinçsizliğin de bir simgesidir. Beygirin içinde, iki generalle ilgili masaldaki²¹³ köylünün de sahip olduğu gibi, “ölmekte olan, parçalanmayan ve yok edilmeyen” ama esir alınan bir güç vardır. Bu simge, aynı zamanda Şçedrin'in köleleştirilmiş halka olan sınırsız sevgisinin objektif bir ifadesidir.

Beygir ve köylü uçsuz bucaksız tarlada, günden güne, asırdan asıra çalışır. Bu gerçek, öykü tarzında epik bir betimlemedir. Yazarın çektiği çile ve halkın çilesi arasındaki özdeşlik “Beygir”de kendine özgü lirik epik bir özellik katar. Öyküde halkın kaderi için telaşlanan, halkın geleceğini merak eden yazarın, karmaşık

²¹² Slavyanofilstvo; 19 yüzyılda ortaya çıkmış, Rus İmparatorluğu'nun geçmişine sadık kalarak, mevcut değer ve geleneklerini geliştirerek sürdürülmesi için oluşturulmuş bir akımdır. Bu akımın yanlılarına Slavyanofil denir. Slavyanofiller, özellikle Batı etkisine karşıdır.

²¹³ Bahsedilen öykü; “Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediği Öyküsü”dür.

kaygıları ve düşünceleri yer alır. Şçedrin'in bu sanatsal yöntemi seçmesinin sebebi, söz konusu yöntemin yazarın en çok önemseydiği düşünce ve konuları, yani yaşamın ve edebiyatın amaç ve anlamını, içermesidir.

Yazar, masalında özgün simgesel bir köylü imgesinin yanında alegorik dört asalak imgesini de biçimler. Bu asalaklar da at türündendir, ama efendilerinin harasında beslenirler. Beygir hakkında konuşmaya başladıkları anda bu asalakların her birinin, 1870 yıllarının Rus toplumundaki belirli toplum kesimlerinin birer temsilcisi olduğu anlaşılır.

Öyküde beygirin acınacak halinin tasviri ile yaratılan sanatsal alegori, okuyucuda, köle konumuna getirilmiş emekçi insana karşı derin bir merhamet duygusu ve insanı adeta işçi bir hayvana dönüştürenlere sitem duygusu uyandırır. Bununla beraber, Beygir'in sessizliği, itaatkarlığı ve acınacak bir konumda oluşu, Çarlık Rusya'sındaki köylü çoğunluğun pasifliği, bilinçsizliği ve itaatkarlığı ile eşdeğeridir. Zavallı Beygir iskelete benzese de her gün kendi gücünü aşan işleri bitirip, bu şekilde içinde gizlediği devasa gücü belgeler.

Şçedrin'in, hiciv sanatının tüm sanatsal özelliklerini kullanarak kaleme aldığı bu öyküsü, gerçekçi bir betimlemeyle sunulan köylü karakterinin yer aldığı, ezen ve ezilen tabakalarının can alıcı ve etkileyici bir şekilde sunulduğu bir öyküdür. Yazarın tüm öykü ve masallarında olduğu gibi bu öyküsü de halkı bilinçlendirme yolunda atılan önemli bir adımdır. Yazarın masallarının düşünsel çerçevesini ve ideolojisini ortaya koymada bu öykünün rolü büyüktür.

3.5.10. Liberal

Şçedrin'in 21 Nisan 1885 tarihinde kaleme aldığı "Liberal" öyküsü aynı yılın Haziran ayında "Russkiye Vedomosti" dergisinde "Masal" başlığı altında yayınlanmıştır.

Öyküde bir liberalin yetkililerden canla başla savunduğu ideallerin gerçekleştirilmesini istemesi ve yetkililerin liberali ideallerinden yavaş yavaş vazgeçmesine kolaylıkla ikna etmeleri anlatılır.

Liberalin istekleri olanaklar dahilinde gerçekleşmez çünkü yetkililer onu bir parçacık şeyle yetinmesi için ikna ederler. Liberal zamanla azla yetinmeyi kabullenir, bir süre sonra hiç kimseye ideallerinden söz açmaz hale gelir ve ideallerini unuttur gider. Bundan sonra hep alçaklık yapar, sonsuza kadar da alçaklık içinde yaşar.

Bu durum öyküde şöyle anlatılır:

“Eğer ‘olanaklar ölçüsünde’ olmuyorsa, ‘bir parçacık’ koparmaya çalışacak ve buna da şükredeceksin. Liberal de öyle yapmış. Hatta bu yeni duruma öyle çabuk alışmış ki, bir zamanlar bir parçacıktan daha fazla şeyler bulunduğunu, bundan daha fazla şeyler elde dileceğini sanmış olmakla kendini aptal bulmuş, şaşmış kalmış.”²¹⁴

Öykünün en sonunda liberal işten anlayanların kendisine açıkça ve ısrarla alçaklık yapması yönündeki öğüdünü dinler ve böylece ‘alçaklık’ evrimini tamamlar ve alçaklık üzerine alçaklık yapar. Liberalin bu dönüşümü karakterin kendi ağzından şöyle ifade edilir:

“İdeallerim alçaklık çamurunun içine batmışsa ne çıkar? Kendim bir sütun gibi dimdik ayaktayım ya! Bugün çamurlar içindeyim, ama yarın güneş doğar, çamurlar kurur ve ben aslanlar gibi ortaya çıkarım!”²¹⁵

Şçedrin, liberalleri işlediği bu öyküsünde kötümserliğin, uzlaşmacılığın ve bireyciliğin küçük burjuva aydınının ve orta sınıf temsilcilerinin “ahlakı” olmaya

²¹⁴ Saltıkov-Şçedrin, **Büyüklerle Masallar**, s. 282.

²¹⁵ **A. g. e.**, s. 285.

başlamasını eleştirir. Yazar, öyküde Rus liberalinin evrimini verir. Söz konusu süreç Şçedrin tarafından başarıyla yansıtılır.

Yazarın vurgulamak istediği düşünce toplumun gereksinimleri karşılandığı ölçüde sağlıklı bir toplum olacaktır. Bu düşünce öyküde şöyle ifade edilir:

“Eğer bir toplum gereksinimlerinin sağlanmamış olduğu düşüncesine varırsa, bu durum toplumda ezilmişlik duygusu uyandırır ve onu kendi geleceğine karşı kayıtsız kılar. Eğer bir toplumda girişkenlik yoksa, o toplum işlerinin üstesinden gelemez olur, dahası, zamanla vatan kavramını yitirir.”²¹⁶

Yazar toplumu uçuşan zehirlenmiş sinek sürüsüne benzeterek, toplumun bu durumda olmasının nedenini şöyle açıklar:

“Bu, onların kendi yazgılarını kendilerinin belirleyebileceğini anlayamamış olmalarından ileri geliyor. Bunlar öyle mahkumlardır ki, mutluluk da mutsuzluk da onlara kendi istemleri dışında gelir. Duygularına da dört elle sarılmazlar.”²¹⁷

Şçedrin, öyküde şu gibi sorulara cevap aramaktadır: “Nedir, özgürlük? Nedir gereksinimlerin sağlanmış olması? Ve nedir, girişkenlik?”²¹⁸ Sonra da bu kavramları gerekliliğini şöyle açıklar: “Bunlar, sonuçta toplumsal gelişme sağlanabilmesi için, somut içerik kazandırılması gereken soyut kavramlardır.”²¹⁹

Liberal karakteri öykünün ilk başlarında açık yürekli bir adam olarak betimlenir. Yazar liberali bizlere şöyle tarif eder:

²¹⁶ A. g. e., s. 278.

²¹⁷ A. g. e., s. 279.

²¹⁸ A. g. e., s. 280.

²¹⁹ A. y.

“İçinde beslediği en içrek, en büyük arzusu da, düşüncelerini aydınlatan ışığın çevresindeki karanlığı delmesi, onu aydınlatması ve tüm insanlara iyilikler sağlamasıymış. Tüm insanları birbirine kardeş sayar, onları bağlandıkları ideal çevresinde birleşmeye davet edermiş.”²²⁰

Liberal karakterini daha iyi tanımak için yazarın şu cümleleri okuyucuya yardımcı olmaktadır. Bu cümleler aynı zamanda yazarın liberallere bir eleştirisidir:

“Ülkülerini tasarı alanından çıkarıp gerçek yapma çalışmaları kendisine güvensizlik duyulmasına yol açıyorsa da, liberal öyle içten, öyle tatlı dilli, öyle sevimliymiş ki, hemen bağışlanıyormuş. Gerçeği güler yüzle söyleyebilmeyi, gerektiğinde safyürekli görünebilmeyi, çıkarıcı olmadığını anlatabilmeyi pek iyi becerirmiş. En önemlisi de, hiç bir şeyi, hiç bir zaman insanın ümüğünü sıkarak değil, yalnızca olanaklar ölçüsünde istemesiymiş.”²²¹

Liberalin ‘olanaklar ölçüsünde’ deyimini kullanmaya razı oluşu şöyle anlatılır:

“Hiç kuşkusuz, olanaklar ölçüsünde deyimini onun çalışkanlığı yönünden övgüyle anılabilecek bir söz değilmiş, ama liberal, birincisi, her zaman en ön planda tuttuğu kamu yararları adına, ikincisi de, ideallerin boşu boşuna ve zamansız yok olup gitmesini önlemek için böyle bir deyimini kullanmaya razı oluyormuş. Kaldı ki liberal kendisini coşturan ideallerin son derece soyut ve hayati doğrudan doğruya etkilemeyecek olduğunu çok iyi biliyormuş.”²²²

Toplumsal yaşamın temelini özgürlük, gereksinmelerin sağlanmış olması ve girişkenliğin oluşturduğuna inanır. Liberalin bu inancı aslında Şchedrin’in siyasi ve toplumsal düşüncelerini içerir.

²²⁰ A. g. e., s. 279.

²²¹ A. y.

²²² A. y.

Saf ve iyi yürekli liberal zamanla yukarıda da belirttiğimiz gibi ideallerinin hiç gerçekleşmemesindenense olanaklar ölçüsünde gerçekleşmesine ikna olur ve şöyle der:

“...Eh, ne yapalım, madem öyle, varsın belli sınırlar içinde olsun!²²³ Bu işin başka türlü olmayacağını anlar. Liberalin bu durumunu öyküde şöyle anlatılır: “Razı olmayıp da ne yapacaksın? Eğer ‘olanaklar ölçüsünde’ olmuyorsa, ‘bir parçacık’ koparmaya çalışacak ve buna da şükredeksin. Liberal de öyle yapmış. Hatta bu yeni duruma öyle çabuk alışmış ki, bir zamanlar bir parçacıktan daha fazla şeyler bulunduğunu, bundan daha fazla şeyler elde edilebileceğini sanmış olmakla kendini aptal bulmuş, şaşmış kalmış.”²²⁴

Liberal karakteri öykünün sonunda ideallerinden tamamen uzaklaşmış ve hiçbir özelliği olmayan bir adam olarak betimlenir.

Öyküde liberal dışında bir de işten anlayan kişiler vardır. Bu kişilerin adları ya da kaç kişi oldukları gibi bilgiler verilmez. Bu karakterler toplu halde konuşarak her zaman liberali alçaklığa sevk eden karakterlerdir. İdeallerinin gerçekleşmesini bekleyen liberalin umutsuzluğu karşısında onu söyledikleri şu sözlerden ‘alçak’ karakterlerini anlamak mümkündür:

“Amma tuhaf adamsın! Yazıkklanacak şey mi bu? İstediyin ne senin? İdeallerini gerçekleştirmek değil mi? İyi ama biz buna engel çıkmıyoruz ki! Yalnızca rica ediyoruz senden. İsa aşkına acele etme! Eğer ‘olanaklar ölçüsünde’ olması olanaksızsa, koparabildiğinle, ‘bir parçacık şey’le yetin! Öyle deme, ‘bir parçacık şey’in de bir değeri vardır. Azar azar, yavaş yavaş derken, bir de bakmışsın tanrıya yalvara yalvara kendini tek ayağınla da olsa tapmakta buluvermişsin!”²²⁵

²²³ A. g. e., s. 281.

²²⁴ A. g. e., s. 282.

²²⁵ A. y.

İşten anlayan bu kişiler, kendi özgürlükleri hakkında şöyle düşünmektedirler:

“... Bizim özgürlük istemediğimizi söyleyenler, bize kara çalıyorlar. Gerçekte bizim işimiz gücümüz özgürlüğü düşünmek... Ama elbette ki belli sınırlar içinde...”²²⁶

Gereksinimlerin sağlanması ve toplumsal girişkenlik adına düşünceleri de yine bu ideallerin belli sınırlar içinde olması gerektiğidir.

Halk karakteri ise henüz idealleri anlayabilecek olgunluğa erişmemiş ve belli bir bilince ulaşmamış bir topluluk olarak şu cümleyle şöyle ifade edilmektedir: “Halk bunları anlamaya hazır değil.”²²⁷ Halk da kendi ağzından olgunlaşmamışlığı için şöyle söyler: “Şuramıza geldi artık senin ideallerinden! Hazır değiliz biz böyle şeylere, olmaz, yapamayız, kaldıramayız!”²²⁸

Halkın karakterini açıklar nitelikteki bir başka ifade ise şöyledir:

“Oysa bizim halkımız zayıftır, üstelik de alçaktır. Sen ona iyi niyetlerle yaklaşırın, o seni bir kaşık suda boğmaya çalışır. Böyle bir halkın içinde temiz kalabilmek büyük bir hüner ister!”²²⁹

Öyküde, halkın nereye çeksen oraya giden hali de şöyle anlatılır:

“Örneğin geçenlerde ansızın general Krokodilov çıkageldi, ‘Baylar, dedi, benim idealim kodedir! Buyrun haydi!’ Biz dangalaklar da onun bu dediğine kandık, şimdi hepimiz onun tutsağıyız.”²³⁰

²²⁶ A. g. e., s. 280.

²²⁷ A. g. e., s. 282.

²²⁸ A. y.

²²⁹ A. g. e., s. 283.

²³⁰ A. g. e., s. 284.

Şçedrin: “Ülkelerden birinde...” şeklinde masala özgü ifadelerle başladığı bu öyküsünde, sanatsal özellik olarak benzetme yöntemini kullanır. Örneğin liberal, çevresindeki insanları serseri serseri uçuşan zehirlenmiş sinek sürüsüne benzeterek şöyle söyler:

“Bu onların kendi yazgılarını kendilerinin belirleyebileceğini anlayamamış olmalarından ileri geliyor. Bunlar öyle mahkûmlardır ki, mutluluk da onlara kendi istemleri dışında gelir. Duygularına da dört elle sarılamazlar.”²³¹

Görüldüğü gibi yazar, toplumdaki insanları birer mahkûma benzetir, bu benzetmeyi yaparken de sinek alegorisini kullanır.

Bununla birlikte yazar, öyküde liberalin gayretlerini abartılı bir şekilde şöyle anlatır:

“Ancak böyle soylu düşünceler üretmek yetmiyormuş liberale, aynı zamanda soylu ve hayırlı işler de başarmak istiyor, bu uğurda kendini parçalarcasına çaba gösteriyormuş.”²³²

Şçedrin, öyküsünde özgürlük, eşitlik, güzellik ve insanın yüceliği uğruna toplumdaki tüm ahlaki kötülöklere karşı bir mücadele yürütür. Böylelikle hem kendi dönemi hem de daha sonraki dönemlerde toplumsal düşünce ve özgürlük hareketlerine önemli bir katkıda bulunur.

3.5.11. Sağduyulu Tavşan

Şçedrin’in, “İdealist Havuz Balığı” masalının bir devamı niteliğinde olan “Sağduyulu Tavşan” masalı “Russkiye Vedomosti” dergisinde 19 Mayıs 1885 tarihinde yayınlanmıştır. Masalda tilkiden korkan bir tavşanın öyküsü anlatılır.

²³¹ A. g. e., s. 278-279.

²³² A. g. e., s. 279.

Bir gün tavşan karısıyla sohbet ederken çalıların arkasından bir tilki onlara doğru ilerler. Tavşanın karısı kaçar. Ne olduğunu anlayamayan tavşan, ne yapacağını bilemeden yerinde öylece bekler.

Tavşanla tilki tavşan yaşamının zorlukları hakkında konuşmaya başlarlar. Tavşan, millet olarak daima temkinli davranmak zorunda olduklarını, tam bir yere yerleşip, oraya alışınca, karşlarına bir tilki çıktığında, tilkiden kaçmak için neler çektiklerini anlatır. Daha sonra da bu durumdan yakınmadığını, tavşan yaşamının böyle olduğunu söyler. Tilkilerin cani ve haydut olduğunu söyleyen tavşan, öldürülme korkusu ile tilkiye olmadık iltifatlarda bulunur. Neredeyse, karnı acıktığı için tavşanları öldürüp yiyen tilkileri haklı bulmaya başlar.

Tilki arada bir tavşanı yiyecek gibi hareketler yapar ama uzun süre tavşanın konuşmalarını dinler. Masalın sonlarına doğru tilki tavşanın kaçması için bir fırsat sunsa da tavşan tilkiye av olmaktan kurtulamaz. Tavşandan geriye sadece tüyleri kalır.

Masalın ana teması, halk ve yönetenlerin arasındaki dengesizlik, diğer bir deyişle toplumdaki alt ve üst sınıf farkının topluma nasıl yansıdığıdır. Bununla birlikte masal, yönetime bir eleştiri niteliğindedir. Yazar, tavşanları köylülere benzeterek bu eleştirisini açıkça belli eder. Bu durumu tavşanın ağzından dökülen şu cümlelerle betimler:

“Ha biz, ha köylüler, aramızda hiçbir fark yok. Köylü işlerini bitirdi, tam uyumaya mı hazırlanıyor, penceresine vururlar: tak-tak! “Haydi, Mihail dayı, atları arabaya koş da gel!” Dışarıda kar, tipi ortalığı almış götürüyordur, atı bile zor soluyordur adamcağızın. Ama o arabasına asker yükler ve yirmi verst yolu kızıağın yanında yürüyerek ter döker. Yirmi dört saat sonra bakmışsın evine geri dönmüş, çocuklarına ballı çörek, karısına başörtüsü getirmiş, yine de milletin gözü yaşlı. “Nedir tüm bunlar?” diye sordun muydu, vereceği yanıt şudur: “Köylü yaşayışıdır bu.” Biz tavşanlarınkı de o hesap işte. Yaşamasına

yaşıyoruz, ama şöyle bir durup soluklanmak dedin miydi, o yok. Kaderimiz, koşturmaya hazır durumda beklemek...”²³³

Güçlü olan güçsüz olanı yiyip yutması, masalda tavşanın bir uyuklayıp bir uyanık olduğu zamanki düşüncelerinin tasviri yapılırken şöyle anlatılır:

“... Ve işin en güzel, en değerli yanı, bunları ne işinde yükselmek, ne de parlak düşünceleriyle amirlerinin gözüne girmek için yapıyormuş (yakalanıp da yenilmesi söz konusu oldu mu, kimsenin amirleri dinlemeyeceğini ve kendisini yiyeceklerini biliyormuş). Her şey üzerine böylesine derinlemesine düşünmesi yalnızca tavşan usulü kendini tatmin içinmiş.”²³⁴

Masalın karakterleri tavşan ve tilkidir. Tavşan, saf ve ürkektir. Yukarıda belirtildiği gibi köylü neyse tavşan da odur. Her ikisi de zor ve göçebe bir yaşam sürmek zorundadır. Tavşan, kendinden daha güçlü olan rakibi karşısında yeterli cesareti gösteremez. Kurduğu cümlelerle akıllı olduğunu göstermeye çalışsa da bu gösterisi gülünçlükten öteye geçmez. Bunu tavşanın karısına söylediği şu cümlelerden anlamak mümkündür:

“...Biz tavşanlar aslında çok iyi yaşayabiliriz. Ama biz ne yapıyoruz? Düğün dernek kurup hora tepiyoruz. Dinsel bayramlarda biralar yapıyoruz. Güvenliğimiz için on verst ötelere bekçiler dikiyoruz, ama öte yandan avazımız çıktığı kadar bağıyoruz. Eh, kurt da sesimizi duyup yetiyor: ‘Kim o türkü söyleyen?’ Bundan sonra da şenlik başlıyor artık. Palamarı koparıp sıvışabildin mi, git sıvıştığın yerde kaynat biranı. Sıvışamadın mı, kurdun midesindedindir demektir. Ve buna karşı da yapabileceğin hiçbir şey yoktur.”²³⁵

²³³ Saltıkov-Şchedrin, a. g. e., s. 258.

²³⁴ A. g. e., s. 254.

²³⁵ A. g. e., s. 254-255.

Tavşan saf ve ürkek olmasının yanında çok da akıllı bir hayvan olarak betimlenir. Bu betimleme, tavşanın çok akıllı olmasından ileri gelmez. Yazar, iğneli bir tavırla kendini çok akıllı bulan tavşanın anlatırken aslında kovuğuna saklanan liberalleri betimler:

“Herkesin bildiği, sıradan bir tavşanmış bu. Yalnız çok akıllıymış. Öyle güzel akılları varmış ki, tam eşeğe göreymiş. Kimse kendisini görmesin diye bir çalının altına gizlenir, sonra başlarmış kendi kendisiyle konuşmaya.”²³⁶

Bununla beraber tavşan her hayvanın kendince bir yaşayış biçimi olduğuna inanan bir karakterdir. Ona göre kurt kurtça, aslan aslanca, tavşan da tavşanca yaşamalıdır. Hatta bazen şu cümlelerle kendi türünden şikayet eder:

“Yiyorlar bizi. Durmadan yiyorlar. Ama biz de, tavşanlar da, bir yıl içinde onların yediklerinden daha çok ürüyoruz. Doğrusu bu bakımdan yakınmaya pek de hakkımız yok. Yaz kış kırlara şöyle bir göz at, her yer tavşan doludur...”²³⁷

Tilki, her zamanki gibi aç ve gaddardır. Tilkinin karakterini bağışlanmayı dileyen tavşana yönelik şu cümlelerinden anlamak mümkündür:

“...Tilkilerin bağışladığını, tavşanların ise bağışlandıklarını kimden duydun sen? Dangalak tavşan! Biz seninle gök altında bağışlamacılık oynamak için mi yaşıyoruz, ha?”²³⁸

Korkak ve yardıma muhtaç bir şekilde betimlenen tavşan ile yazarın kullandığı ironi acı bir alaya dönüşür ve yazar köle psikolojisini kınar. Ayrıca, yazar tavşanı köylüye

²³⁶ A. g. e., s. 253.

²³⁷ A. g. e., s. 254.

²³⁸ A. g. e., s. 262.

benzeterek insandan hayvana dolaylı bir anlatım yapar. Tavşan kendi yaşamlarını şöyle betimler:

“Köylü yaşayışdır bu. Biz tavşanları de o hesap işte. Yaşamasına yaşıyoruz, ama şöyle bir soluklanmak dedin miydi, o yok. Kaderimiz, koşturmaya hazır durumda beklemek...”²³⁹

Alegorik kahramanlardan tilki yönetenleri, tavşan ise yönetilenleri simgelemektedir. Tavşanın yönetilenleri simgelediğini tilkiye yönelik şu sözlerinden anlamak mümkündür: “Ben öyle zor beğenir takımından değilimdir teyzeciğim. Her türlü yaşayışa katlanabilirim...”²⁴⁰

Ezop dilinin hakim olduğu masalda tavşanın tilkiden korkması abartılarak verilir. Tavşan o kadar korkar ki tilkiye: ”Karnın aç mı teyzeciğim?” diye sorar. Görüldüğü gibi onun karnını doyurmaya bile yeltenir. Yazar tavşanı ‘çok akıllı’ olarak betimleyerek aslında onun abartılı korkaklığına vurgu yapar:

“...Herkesin bildiği, sıradan bir tavşanmış bu. Yalnız çok akıllıymış. Öyle güzel akılları varmış ki, tam eşeğe göreymiş. Kimse kendisini görmesin diye bir çalının altına gizlenir, sonra başlarmış kendi kendisiyle konuşmaya.”²⁴¹

Şçedrin, ezop karakterler yardımıyla yöneten ve yönetilenleri eleştirdiği bu masalında, okuyucuya toplumun uyukluyor olduğunu göstermek ister, çünkü toplum yönetimdekileri baş tacı etmekle kalmaz, onların her dediğini yapan sağdık bir köle rolündedir. Bunun çok iyi farkında olan yazar, tavşan ve tilki tiplerini kullanarak toplumun içinde bulunduğu durumdan duyduğu üzüntüyü dile getirmeye çalışır.

²³⁹ A. g. e., s. 258.

²⁴⁰ A. y.

²⁴¹ A. g. e., s. 253.

3.5.12. Büyüklerine Başvuran Karga

1886 yılında yazılan “Büyüklerine Başvuran Karga” masalı ilk olarak 1889 yılında “V. M. Garşin’in Anıları. Edebi Derlemeler” de N. Şçedrin imzasıyla yayınlanmıştır. Masalın konusunu bir karganın dayanılmaz hale gelen yaşamlarının düzeltilmesi için devletin kartal, akdoğan, vali çaylak gibi tüm üst makamlarına başvurması oluşturur.

Karga, avcı kuşların kargaların soyunu yok ettiğinden şikayet eder. Karga düşman olarak gördüğü avcı kuşlardan şikayet ettiği gibi insandan da şikayet eder. Karganın ısrarla kartala sunduğu ‘kargaların tıpkı köylüler gibi canlarına okunduğu gerçeğine’ karşı kartal, doğanın gereğinin böyle olduğunu söyler. Çünkü ona göre toplumda nasıl yönetenler alt sınıfa eziyorsa, doğada da güçlü olan güçsüz olanı ezmelidir.

Karganın kartaldan sonraki ziyareti akdoğana olur, ama atmaca onu makamına kabul etmez. Akdoğanın nöbetçisi kerkenez, kargayı kibarca uğurlar. Akdoğanın kapısından boş dönen karga, son olarak vali çaylağa başvurur. Kartala dile getirdiği şikayetlerin aynısını çaylağa da söyler. Çaylak, karganın bu şikayeti karşısında sadece onaylar gibi kafasını sallar. Böylece karganın tüm umutları suya düşer.

Şçedrin, bu masalında ana tema olarak, reform sonrası köylülerin iflas sürecini, sürekli arttırılan vergilerle boyunlarının daha da bükülmesini, sömürenler karşısında hiçbir söz hakkına sahip olmayışlarını ele alır. Masalda anlatılan orman erbabının yaşamı, aslında köylü sınıfının yaşamıdır. Yazar, bu yaşamı şu şekilde anlatır:

“Eskisi gibi bol yem de bulunmuyor artık. Ormanı balta halletti, bataklıklar kurutuldu, yabanıl hayvanlar yerlerinden edildi; gel de namusunla karnını doyur! Durum böyle olunca da karga sürüsü bahçelerde, bostanlarda, ağılların üzerinde dolaşmaya başladı.”²⁴²

Masalda toplumun içinde bulunduğu durumu genç kargaların yaşlı kargaya bir ağızdan verdikleri şu cevapla daha iyi anlamaktayız:

²⁴² A. g. e., s. 346.

“Bugünkü zamanda hırsızlık etmeden olur mu? Bilim bile bunu söylüyor: yiyecek birşeyin yoksa, işin içinden sıyrılmaya bak, diyor. Bugün herkes bu şekilde geçiniyor: kimsenin bir iş yaptığı yok, herkes yakasını sıyırmaya bakıyor. Ne yani, ölü gidelim mi? Gün doğmadan önce kalkıp, yuvalarımızdan çıkıyor ve bütün ormanı karış karış dolaşıyoruz. Ama her yan tertemiz: ne bir orman yemişi, ne bir küçük kuş, ne bir hayvan leşi. Solucanlar bile toprağın dibine gizlenmişler sanki!”²⁴³

Şçedrin, eski zamanlarda toplum yaşamının daha iyi, daha yaşanası ve daha adaletli olduğunu bu zamanları özleyen yaşlı karganın şu düşünceleriyle belirtir:

“Daha tüyleri yeni yeni bitmeye başladığı sıralar babası onu çok, çok uzaklardan buraya getirdiğinde herşeyde bir bolluk vardı. Ormanda binbir tür yemiş, yabani hayvan, kuş... İstemediğin kadar bulunur, sular balık kaynardı. Şimdi olduğu gibi o zaman da başkanları kartaldı. Ama başkan gırtlığına kadar doygundu... Sonra o zamanlar vergiler de ağır değildi: yuva başına bir yumurta, kanat başına bir tüy ve her on yuvadan birinden de, kartala armağan olmak üzere bir yavru karga. Borcunu eksiksiz eda ettin mi, yan gel keyfine bak!”²⁴⁴

Toplumun düzeni zamanla nasıl bozduğunu ise şöyle anlatır:

“Ama zamanla her şey değişti. İnsanoğlu bolluk kaynağı yerleri gözüne kestirip, baltasını çalıştırmaya başladı. Ormanlar kırıldı, bataklıkların, derelerin suyu çekildi. Önce ırmak boylarında toprakların parçalara ayrıldığı görüldü. Kuşların ve yabani hayvanların olağan hayatlarını değiştiren balta, gitgide ormanın daha derinlerinden ses vermeye başladı...”²⁴⁵

²⁴³ A. g. e., s. 347.

²⁴⁴ A. g. e., s. 348.

²⁴⁵ Saltıkov-Şçedrin, **Büyüklerle Masallar**, a. y.

Masalın ana karakterlerinden biri olan karga, aslında Şçedrin'in "Bir Kentin Tarihi" ve "Poşehonye Öyküleri" gibi yapıtlarında da yer alan ve gerçeği arayan köylülerden biridir. Şçedrin, dileğini gerçekleştirmek için yetkili makamların hepsini dolaşmaya karar veren karganın acı dolu gezisinde "yasal" yollarla gerçeği bulmaya çalışan köylü çabasının destanını yansıtır.

Köylü çabasını karganın şu isyanından anlamak mümkündür:

"Kargalar yok ediliyor! Karga soyu tükenmek üzere! İnsanlar öldürüyor, ağır vergi yükü ellerindeki avuçlarındakini silip süpürüyor, alıcı kuşlar canlarından bezdiriyor... Karga soyu tükenmek üzere, sağ kalanlarsa, yiyecek bir lokma ekmekten yoksun bulunuyorlar."²⁴⁶

Masalda adı geçen bir diğer karakter kartal, yönetimde görev alanlar gibi toplum içerisinde yer alan sorunların çaresini aramak yerine işin içinden sıyrılmaya bakan bir karakterdir. Kartalın bu karakter özelliğini kendi ağzından dökülen ve karganın kargaların soyunun yok edilmesine yönelik şikayetine karşı olan şu cümlelerden anlamak mümkündür:

"Demek öyle! İyi ama sizinkilerin başına gelen bütün bu şeyler, sizin kendi kendinize karşı ihmalci tutumunuzdan değil mi?²⁴⁷ ve şöyle ekler: "İşin içinden sıyrılmaya bakın!"²⁴⁸

Kartal, kargaları ezmeye ve ne yaparsa yapsın onların kendisine boyun eğeceğini düşünür. Bu durum masalda şöyle ifade edilir: "Yapılanlar üzerine kargaların korkup, kendilerinden istenilen haracı getirecekleri düşünülüyordu."²⁴⁹

²⁴⁶ A. g. e., s. 352.

²⁴⁷ A. g. e., s. 352.

²⁴⁸ A. y.

²⁴⁹ A. g. e., s. 350.

Kartalın toplumda nasıl yönetenler alt sınıfı eziyorsa, doğada da güçlü olan güçsüz olanı ezmelidir gibi bir düşüncesi daha vardır. Bu düşünce masalda kartalın ağzından şöyle aktarılır:

“Siz beslenmek istiyorsunuz, biz de beslenmek istiyoruz. Eğer siz bizden güçlü olsaydınız, siz bizi yerdiniz; biz sizden güçlüyüz, biz sizi yiyoruz. Bu da bir gerçektir. Sen bana kendi gerçeğini söyledin, ben de sana kendi gerçeğimi; yalnız gerçeklerimiz arasında bir ayrım var: benim gerçeğim göz önünde, apaçık bir gerçek, seninki ise, göğün yedinci katında, bulutlar üzerinde bir gerçek. Anladın mı?”²⁵⁰

Şçedrin, yönetenlerin eskiye oranla yönetim görevlerini kötüye kullanmalarını eleştirir. Bu eleştiri, kartalın şu özellikleriyle ifade edilir:

“Yaşlı kartalın ondan beklenen üstün görevleri başarabilecek bir durumda olmadığı anlaşılıyordu. Kartal, ancak çok eski, ta ataerki dönemlerde yöneticilik yapabiliyordu; şimdiyse kuşlar dünyasında ilişkiler karmaşıklaşmış, karga soyunun arasına yeni ögeler girmişti. Kartalda yöneticilik sezgisi diye birşeyin kalmadığı anlaşılıyordu. Büyük yöneticiler ona koca aptal diyorlar; kargalar bile onun otoritesini tanımıyorlar, kulağına eğilip her türlü saçma sapan şeyi söyleyebiliyorlardı.”²⁵¹

Yönetim, halktan vergi toplamayı doğal bir hak gibi görmektedir. Yazar, kartalın kargaya yönelik şu cümleleriyle bu durumu vurgular:

“Yakındığın bir başka konu da, sizden acımasızca vergi aldığımız. Haklısın. Ama düşünsene bir: sizden almayıp da kimden alacağız vergiyi?...Eğer şu son günlerde vergiler eskiye göre daha da artmışsa, demek ki bunun böyle olması

²⁵⁰ A. g. e., s. 354-355.

²⁵¹ A. g. e., s. 350.

gerekliyormuş. Giderler artmıştır, dolayısıyla da vergiler arttırılmıştır: kime istersen sor, sana bunun böyle olduğunu söyleyecektir.”²⁵²

Masalda yer alan bir diğer karakter, kargalar tarafından çok iyi tanınan kerkenez İvan İvaniç'tir. Kerkenez, atmacanın en gözde adamıdır. Atmacanın en önemli ve gizli işlerini hep o görür. Yaman ve görünüşüne bakılırsa hem çok iyi yürekli, hem kibar, hem de iyilikseverdir. Göreve başladığında ise bambaşka biri olur. Tıpkı kartal gibi soğuk, katı, acımasız bir uygulayıcı olur. Kendinden küçük tüm kuşlar onun adını duyunca korkudan titrerler. Kerkenez İvan, ömrü boyunca akdoğanın uşaklığını yapar. Şu cümlelerinden onun iyi bir uşak olduğunu anlamaktayız:

“Başkan, seninle yitirecek zamanı olmadığını söylememi buyurdu. Yine buyurdu ki, senin gerçeğin yüzyıllardır herkesçe bilinen bir gerçektir. Bu, besbelli hayırlı bir gerçek değil. Öyle olmasaydı, kendiliğinden ortaya çıkar, kolayca kendini gösterebilirdi...”²⁵³

Karganın en son durağı olan çaylak da gerçeğin yüzüne bir kez olsun bakamayan bir karakter sergiler. Kargaya gerçeğe ilgili şu cümleleri söyler ve devamında şöyle öğüt verir:

“Gerçek iyi bir şeydir de, her yerde ve her zaman onu duymak pek de sevimli bir şey değildir. Kimilerini imrendirir, baştan çıkarır, kimileriniyse paylar... Herkes için bir olan, uyulması zorunlu ‘gerçek’ Gerçek ortaya çıkacak ve tüm dünya aydınlanacak. Hep birlikte birbirimizi severek yaşayacağız. İşte böyle, ihtiyar! Şimdi sağlıcakla uç git ve karga soyuna, benim buna yalçın dağa inandığım gibi inandığımı söyle.”²⁵⁴

²⁵² A. g. e., s. 355-356.

²⁵³ A. g. e., s. 358.

²⁵⁴ A. g. e., s. 361-362.

Köylüler, kendilerine iyi niyetli müdürlerinden yardım geleceği umudu taşır, ama bununla ilgili bir hayal kırıklığı yaşamaları da kaçınılmazdır. Karga karakteriyle betimlenen köylülerin vergilerin artırılmasından dolayı yaşadıkları hayal kırıklığı şöyle anlatılır:

“Yeni yöneticiler uçup geldiler ve kargalara pek de tatlı şeyler söylemediler. Kartal, ‘Sizin paydalarınızı eşitleyeceğim’ dedi, Akdoğan, ‘Ben de’ diye ekledi. Bunları söyledikten sonra da, vergilerin üç kat artırıldığını açıkladılar ve vergi beyannamelerini dağıtıp gittiler.”²⁵⁵

Karga karakteriyle köylüyü betimleyen Şçedrin, köylünün içinde bulunduğu zor durumu karganın kartala yönelik şu cümleleriyle ifade eder:

“Sen de bilirsin ki, bizde ihmalcilik yoktur. Sabahın köründen geceyarılarına dek her yanı karış karış dolaşıyor, yiyecek bir şeyler arıyoruz. Namuslu kargalara yakışır bir biçimde emeğimizle geçinmeye çalışıyoruz; ne var ki, dürüstlükten ayrılmadan karnını doyurmak iyiden iyiye olanaksızlaştı.”²⁵⁶

Bu ifadelerle anlatılmak istenen, karganın yaşamının köylülerin yaşamından farklı olmadığıdır. Bunu karakterlerin şu cümlelerinde de açıkça görmekteyiz. Karga: “Köylünün durumu neyse, bizimki de o. Köylüyü dört yandan ateş altına almışlardır, değil mi?”²⁵⁷ Kartal: “Bir tek kargalar topluluk halinde yaşarlar, tıpkı gerçek köylüler gibi... Bu da bir yana, biz buradayız dercesine, varlıklarını haykırır dururlar.”²⁵⁸

²⁵⁵ A. g. e., s. 350.

²⁵⁶ A. g. e., s. 352.

²⁵⁷ A. g. e., s. 353.

²⁵⁸ A. g. e., s. 356.

Şçedrin, ezop dilinde kaleme aldığı masalında sanatsal olarak özgün bir durum yaratır. Bir tarafta kuşlar arası anlaşmazlık sunulur. Yapılan betimlemeler alegori içeriklidir. Örneğin şu ifadeler toplumda var olan casusları kuş alegorisiyle ortaya koymaktadır:

“Kuşlar arasında da hafiyeler, casuslar vardı çünkü. Bunlar yalnızca açık eylemleri değil, vatandaşların kafasından geçen gizli düşünceleri bile bilirlerdi.”²⁵⁹

Diğer taraftan ise ezenleri ve ezilenleri temsil eden kuşlar, insan hakkında bir düşmandan söz eder gibi konuşurlar. Böylece okuyucunun karşısına, abartılı ve ön yargılı bir alegori değil; farklı anlatımlar için kullanılan karakterlerin aslından koparılmayan gerçek sanatsal bir betimlemesi çıkar. Yazar, kartal alegorisini kullanarak kendisini sansürden korumaya çalışır.

Bunun yanında Şçedrin, anlatımı fantastikten gerçekliğe, hayvanlar aleminden insan dünyasına doğru değiştirme yöntemiyle elde eder. Masalda, kuşlardan insana doğru şöyle bir dolaylı anlatım vardır:

“Kuşlar arasında da, tıpkı insanlar arasında olduğu gibi aşama aşama başvuru yerleri, makamlar vardır. Rastgele bir yere gittin mi, hemen: “Kartal başvurdun mu?”, “Akdoğan başvurdun mu?” diye sorarlar. Eğer başvurmadıysan yandın: adın isyancıya çıkmış demektir.”²⁶⁰

Bu sanatsal özellikler dışında yazarın kullandığı diğer bir özellik simgeseliktir. Kartal, tamamen köylüleri simgelemektedir. Yazar, bu şekilde yönetenleri, ortamı ve toplumu kıyasıya eleştirebilmektedir. Kartalın kendisine baş kaldıran kargaya şu sözleri onun yönetenleri simgelediğinin açık bir kanıtıdır:

²⁵⁹ A. g. e., s. 357.

²⁶⁰ A. g. e., s. 351.

“Köylüler böcekler gibi gübrelikte eşinip dururken, Guboşlyopov barutu buldu. Madem ki bir böceksin, öyleyse böceklerin yaşamaları gerektiği biçimde yaşayacaksın. Sonra, unutma ki, siz kargaların da böceklerin gözünün yaşına baktığınız yok! Böcekler de size başkaldıracak olsalardı, sanırım buna ilk siz şaşırırdınız. ‘Şuna bak, derdiniz, yerde süründüğüne bakmadan geçmiş karşımıza haktan hukuktan söz ediyor!’”²⁶¹

Sonuç olarak, bu masal Şçedrin’in masallarında her zaman yer alan gerçeği ortaya çıkarma ilkesi üzerine kaleme alınmıştır. Yazar gerçeğe ve geleceğe olan inancını masalın son paragrafında şu ifadelerle belirtir:

“Ama bir zaman gelecek, herkes açık, belirgin bir takım sınırlar içinde rahat bir soluk alabilecek, bu sınırlar içinde yaşayışını sürdürecektir. O zaman ayrılıklar kendiliğinden ortadan kalkacak, bunun yanı sıra, şu küçük ‘bireysel gerçekler’ de yokolup gidecek. Herkes için bir olan, uyulması zorunlu olan ‘gerçek’. Gerçek ortaya çıkacak ve tüm dünya aydınlanacak. Hep birlikte birbirimizi severek yaşayacağız.”²⁶²

“Masallar” adlı yapıt, sanatsal tasvirin sınırlarını genişletmek, hicve evrensel bir boyut kazandırmak, tüm insanlığın yaşamında Rus yaşamını ve Rus yaşamını diğer dünya halkları sınırlarında görmek açısından Şçedrin’e yardımcı olur.²⁶³

²⁶¹ A. g. e., s. 354.

²⁶² A. g. e., s. 362.

²⁶³ Y. V. Lebedev, *Literatura*, s. 17.

SONUÇ

Çok yönlü bir edebiyat adamı ve önde gelen bir hiciv ustası olan M. E. Saltıkov-Şçedrin (1826-1889) 19. yüzyıl Rus edebiyatında son derece önemli bir yere sahiptir. Çalışmamızda 1869-1886 yılları arasında kaleme alınan ve toplam otuz iki öykü ile masaldan oluşan Şçedrin'in "Büyüklerle Masallar" adlı yapıtı ele alınmıştır. Söz konusu yapıtın sanatsal özgünlüğünü ortaya çıkarabilmek amacıyla on iki öykü ve masal ayrıntılı olarak konu, ana tema, düşünsel arkaplan, kahraman ve sanatsal özellikler yönünden incelenmiştir. Yapılan incelemenin sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

"Büyüklerle Masallar"ın yazılma amacı, toplumdaki ve yönetimdeki olumsuzlukların izini sürmek, onları ortaya çıkarmak ve yok etmektir. Bununla birlikte, halkı bilinçlendirme, cesaretlendirme, insanın insana olan zulmüne karşı çıkma, toplumsal idealleri iyileştirme gibi amaçlar da içermektedir.

Yapıtta 1861 reformu sonrası Rus köylüsünün yaşamı anlatılmıştır. Söz konusu dönemde çar despotizminin ağır sansür koşulları vardı ve dönem kötümserliğin, uzlaşmacılığın ve bireyciliğin aydın ve orta sınıfın ahlakı olduğu bir dönemdi. Şçedrin, köylülerin ideologu olma görevini üstlenerek bu insanların gerçek yüzlerini ortaya çıkarmak istemiştir.

"Büyüklerle Masallar"da yer alan yapıtların dört ana temada toplandığı saptanmıştır:

- Çarlık Rusya'da yaşayan halk ile ilgili yapıtlar (Yabanıl Ağa, Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediğinin Öyküsü, Voyvoda Ayı Beygir, Sağduyulu Tavşan, Büyüklerine Başvuran Karga);
- Mutlakçı egemenliğin ve sömürücülerin despotluğunun eleştirildiği yapıtlar (Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediğinin Öyküsü, Voyvoda Ayı, Bahadır, Bilim ve Sanat Koruyucusu Kartal);

- Aydın sınıfın eleştirildiği yapıtlar (Bilge Kayabalığı, Liberal, Sağduyulu Tavşan, İdealist Havuz Balığı);

- Yeni bir ülkünün, yeni bir ahlakın savunulduğu yapıtlar (Vicdan Kayboldu, Aptal, İsa Gecesi).

Bununla birlikte “Büyüklerle Masallar”ın kendi içinde insanlar hakkında masallar (Yabanıl Ağa, Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediğinin Öyküsü, Liberal) ile hayvanlar hakkında masallar (Bilge Kayabalığı, Güneşte Kurutulmuş Akbalık, Bilim ve Sanat Koruyucusu Kartal, Voyvoda Ayı, İdealist Havuz Balığı, Beygir, Sağduyulu Tavşan, Büyüklerine Başvuran Karga) olarak da ayrılmaktadır.

Öykü ve masalların kahramanları köylü, toprak ağası, generaller, aydınlar gibi gerçek yaşama ait kahramanlardır. Kahramanların seçimi ezenler ve ezilenler, sömürenler ve sömürülenler (Yabanıl Ağa, Bir Köylünün İki Generali Nasıl Beslediğinin Öyküsü, Bilim ve Sanat Koruyucusu Kartal, Sağduyulu Tavşan, Büyüklerine Başvuran Karga) şeklinde bir toplumsal zıtlık ilkesine dayanmaktadır. Kahramanlar, önceden bilinen folklor konularına ve karakterlerine yakınlık göstermekte ve genel ortak özellikler sergilemektedirler. Örneğin kurt aç gözlü ve gaddardır, tilki sinsi ve kurnaz, tavşan korkak, ayı ise hantal ve budaladır. Karga, beygir ve tavşan köylüleri, voyvoda ayı, kurt ve tilki ise yönetenleri simgelemektedir. Ezop dili kullanılırken hayvan karakterleri doğal özelliklerini kaybetmezler (Voyvoda Ayı, Bahadır, Yabanıl Ağa).

“Büyüklerle Masallar” yapıtı hiciv sanatında kullanılan farklı sanatsal yöntemlerle kaleme alınmıştır. Şchedrin’in masal türünü seçmesinin sebebi bu türün sansürden korunmak için en elverişli yol olmasıdır. Bununla birlikte masal türü halk tarafından sevildiği için halka daha çabuk ulaşabilmiştir. Yazar masal türü ile birlikte folklorik öğelerden ve fantastik betimlemelerden (Yabanıl ağanın kuyruğunun çıkması ve köylülerin uçarak gökyüzünde kaybolması gibi) yararlanmıştır. “Bir varmış bir yokmuş”, “Bir zamanlar bir krallıkta...”, “Ülkelerden birinde..” gibi masallara özgü giriş cümleleri kullanmıştır. Alegori, alay, dolaylı, dolaysız anlatım ve grotesk gibi sanatsal araçlar kullanmıştır.

Şchedrin’in kullandığı her kelime, sıfat ve mecaz içerisinde kuvvetli bir mizah gücünün barındığı görülmüştür. Sanatçının yarattığı alegorilerde hayvanların

tavırlarının insanların tavırlarına oldukça yakın olduğu, buna rağmen yazarın hayvanlar ile insanlar arasındaki mesafeyi her zaman koruduğu ortaya çıkarılmıştır.

Şçedrin'in masallarında geleneksel motifleri özgün bir şekilde yorumladığı, böylelikle de yepyeni düşünsel bir içeriğe ve gelişmiş sanat düzeyine sahip masallar ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Şçedrin'in sanatsal tasvirin sınırlarını genişlettiği, hicve evrensel bir boyut kazandırdığı saptanmıştır.

Bununla birlikte Şçedrin'in sanatsal olarak yüksek bir ideoloji ve gerçekçilik taşıyan bir yazar olduğu ve gerçek yaşam, insan psikolojisi, Rus toplumundaki sosyal ve ahlaki olguların tasvirinde bir usta olduğu, Şçedrin geleneğinin Maksim Gorki (1868-1936), Vladimir Mayakovski (1893-1930) ve Demyan Bednıy (1883-1945) gibi yazarların yapıtlarında devam ettirildiği sonucuna varılmıştır.

Şçedrin'in söz konusu yapıtının, yazarın tüm edebi çalışmalarının bir özeti olduğu ve yapıtın yazarın kullandığı sanatsal özelliklerin zenginliği, masalların ideolojik önemi ve yaratılan toplumsal tiplerin çeşitliliği açısından yazarın sanatının bir sentezi sayıldığını söylemek mümkündür.

Rus edebiyatının önde gelen hiciv ustalarından M. E. Saltıkov-Şçedrin'in "Büyüklerle Masallar" adlı yapıtının incelemesinin, bu konu ile ilgili araştırma yapacaklara yol gösterici olmasını umuyoruz.

KAYNAKÇA

- Anonim: **“Janr skazki v tvorçestve Mihaila Saltıkova-Şçedrina”**, (Çevrimiçi), <http://school-essay.ru/zhanr-skazki-v-tvorchestve-mixaila-saltykova-shhedrina.html>, 05 Eylül 2011.
- **“Komiçnoe: Otkuda beretsa smeh?”**, **Satira kak rod literaturı**, (Çevrimiçi), <http://komichnoe.ru/content/satira-kak-rod-literatury>, 25 Ağustos 2011.
- **“Osobennosti janra skazki v tvorçestve M. E. Saltıkova-Şçedrina”**, (Çevrimiçi), <http://www.neuch.ru/referat/70156.html>, 15 Ekim 2009.
- **“Ostrota politiçeskoj satırı v skazkah M. E. Saltıkova-Şçedrina”**, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/op/author/716>, 05 Ağustos 2011.
- **Pismo A. L. Borovikovskomu, 31 yanvarya 1883. Peterburg**, (Çevrimiçi), <http://saltykov-schedrin.lit-info.ru/saltykov-schedrin/pisma/pismo-898.htm>, 16 Haziran 2011.
- **“Satira na çeloveçeskiye poroki v proizvedeniyah Saltıkova-Şçedrina”**, (Çevrimiçi), <http://school-essay.ru/satira-na-chelovecheskie-poroki-v-proizvedeniyax-saltykova-shhedrina.html>, 05 Ağustos 2011.
- **“Satira kak tvorçeskiy printsip (po proizvedeniyam Saltıkova-Şçedrina”**, (Çevrimiçi), <http://school-essay.ru/satira-kak-tvorcheskiy-princip-po-proizvedeniyam-saltykova-shhedrina.html>, 03 Eylül 2011.

- “**Voznikoveniye satiriçeskih janrov v russkoy literature**”,
“**Obliçiy nespravedlivosti i vızıatoçniçestva**”,
“**Antiklerikalnaya satira**”, (Çevrimiçi),
<http://www.bukinistu.ru/demokraticeskaya-satira-2-oy-polovinyi-17-veka/voznikoveniya-satiriceskih-zhanrov-v-russkoy-literature.html>, 10 Ağustos 2011.
- Adivar, Halide Edip: **İngiliz Edebiyatı Tarihi, Başlangıçtan Elizabeth Devrine Kadar**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1946, C. I.
- Adrianova, P: **Oçerki po istorii russkoy satiriçeskoy literaturı XVII veka** , Moskva, İzd. AN SSSR, 1937.
- Afanasyev, V. G: **Ruskiye satiriçeskiye jurnalı, 1769-1774**, Moskva, İzd. N. Şepkin, K. Soldatenkova, 1859.
- Annenski, İ. F: “Problema Gogolevskovo yumora”, **Knigi otrajeniy**, 1906, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/g/gogolx_n_w/text_0240.shtml, 12 Eylül 2011.
- Ayhenvald, Y. İ: “Gogol” , **Siluetı russkih pisateley**, vtoroye izdaniye, 1908-1913, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/a/ajhenwalxd_j_i/text_0105.shtml, 12 Eylül 2011.
- Aytaç, Gürsel: **Alman Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Babiçeva, M. E: Ruskiye filologi XIX veka, **Biobibliografiçeskiy slovar**, yay. haz. S.P. Bavin, Moskva, İzd. Sovpadeniye, 2006.
- Baypınar, Yüksel: “Hiciv Kavramı Üzerine Bir İnceleme”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ocak-Haziran 1971-Temmuz-Aralık 1978, C. XXIX, sayı: 1-4, s. 31-37.

- Begak, B.: **Russkaya literaturnaya parodiya**, Moskva, İzd. Gosizdat, 1930.
ve diğerleri
- Behramoğlu, Ataol: “Yazın Akımları Açısından Rus Yazınına Genel Bir Bakış”, **Türk Dili Dergisi, Yazın Akımları Özel Sayısı**, İstanbul, 1981, C. XLII, sayı: 349-354, s. 372-491.
- Behramoğlu, Ataol: **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 3427, 2011.
- Beletski, A: “Sumarakov”, **Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah**, 1929-1939, (Çevrimiçi),
http://az.lib.ru/s/sumarokow_a_p/text_0040.shtml,
10 Ağustos 2011.
- Bely, A: **Petersburg**, çev. Sabri Gürses, İstanbul, Everest Yayınları, 2006.
- Belinski, V: **Soçineniya v 9 tomah**, o satire v russkoy litetature, Moskva, İzd. Hud. lit., 1976, C. VIII.
- Beyhan, Mazlum: “Saltıkov-Şçedrin Üstüne Bir Konuşma”, **Yarın, Aylık Sanat Dergisi**, röp. yapan: Turgut Çeviker, Ocak, 1983, sayı: 17 s.9.
- Borev, Y.B: **Komiçeskoye**, Moskva, İzd. iskusstvo, 1970.
- Bulahay, M. H: **Tvorçestvo M. E. Saltıkova-Şçedrina**, Moskva, İzd. Bgy, 1975.
İşenko, İ. T.
- Buşmin, A.S: **Satira Saltıkova-Şçedrina**, Moskva, İzd. Akademiya Nauk, 1959.

- Buşmin, A.S: **Skazki Saltıkova-Şcedrina**, Moskva, İzd. Goslitizdat, 1960.
- Buşmin, A.S: **“Saltıkov-Şcedrin: İskusstvo satırı”**, Moskva, İzd. Sovremennik, 1976, s. 253.
- Buşmin, A.S: **Evolyutsiya satırı Saltıkova-Şcedrina**, Leningrad, İzd. Hauka, 1984, s. 342.
- Buşmin,A.S: **M. E. Saltıkov-Şcedrin**, Leningrad, İzg. Prosveşeniye, 1970.
- Buşmin, A. S: **“M. E. Saltıkov-Şcedrin”**, **İstoriya russkoy literaturı v 4-h tomah**, Nauka, 1983, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0240.shtml
12 Nisan 2011.
- Buşmin, A. S: **M. E. Saltıkov-Şcedrin”**, **İstoriya russkoy literaturı v 4 tomah**, Hauka, 1980, C. III, (Çevrimiçi), <http://www.saltykov.net.ru/lib/ar/author/567>,
24 Nisan 2011.
- Çelgin, Güler: **Eski Yunan Edebiyatı**, İstanbul, Remzi kitabevi, 1993.
- Çerņişevksi, N: **“Gubernskie oçerki”**, **Sobranıye soçineniy v 5ti tomah**, Biblioteka Ogenok, Pravda, 1974, C. III, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/c/chernyshewskij_n_g/text_0250.shtml,
02 Haziran 2011.
- Çeşihin, V. V: **“Satira”**, **Slovar literaturnıh terminov v 2-h tomah**, yay.haz. L. D. Frenkel, 1925, (Çevrimiçi), <http://feb-web.ru/feb/slt/abc/lt2/lt2-7541.htm>,
09 Ağustos 2011.

- Demiriş, Bedia: “Menippos Tarzı Kabaklaşma: Apocolocytosis Üzerine Bir Çözümleme”, **Navisalvia, Satyros**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009.
- Dobrolubov, N: **Sobraniye soçineniy v 9ti tomah**, Russkaya satira v vek Ekaterini, Moskva, İzd. Goslitizdat, 1961, C. I.
- Dobrovolski, L. M: **Bibliografiya literaturı o M.E. Saltıkove-Şçedrine**, Leningrad, İzd. Akademi nauk, 1961.
- Gonçarov, İ. A: “Pismo M. E. Saltıkovu 30 dekabrya 1876 goda”, **Sobraniye soçineniy v 8 tomah**, 1952-1955, C. VIII, s. 489-491, (Çevrimiçi)
<http://feb-web.ru/feb/gonchar/texts/gso/gso8/gso8-489-.htm>,
02 Haziran 2011.
- Gornfeld, A: **Satira**, Entsiklopedičeskiy slovar, Sankt Peterburg, İzd.F. A. Brokgouz İ. A. Efron, 1900.
- Goryaçkina, M: **Satira Saltıkova-Şçedrina**, (Çevrimiçi),
<http://www.saltykov.net.ru/lib/ar/author/571>,
20 Ekim 2009.
- Grondin, Jean: “Hermeneutik”, **New Dictionary of the History of Ideas**, yay. haz. M.C. Horowitz, New York, 2005, C. III, s. 982-987.
- Hrapçenko, B: **Russkaya Literatura**, Literaturnaya entsiklopediya, v 11 tomah, 1929-1939, Hudoj. lit., 1937, C. X, s. 88-397, (Çevrimiçi),
<http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/lea/lea-5602.htm>,
25 Eylül 2011.
- İnalcık, Halil: **Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

- İnanır, Emine: **I. Petro ve II. Katerina'nın Kanatları Altında XIII. Yüzyıl Rus Edebiyatı**, İstanbul, İskenderiye Yayınları, 2008.
- İnanır, Emine: **Rus Edebiyatı İncelemeleri, Kiev Rusyası'ndan XVII. Yüzyıla**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Jukovskaya, E. İ: **“İz vospominaniy o M. E. Saltıkove”**, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/z/zhukovskaja_e_i/text_0040.shtml, 29 Eylül 2011.
- Kandemir, H: Mihail Zoşçenko'nun Öykülerinde Hiciv, **Ankara Üniversitesi Doktora Tezi**, Ankara, 2005, (Çevrimiçi), <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1521/>, 29 Eylül 2011.
- Karaca, Birsen: **Rus Edebiyatının Açılımları**, İstanbul, Kavis Kitap, 2010.
- Kolcu, Ali İhsan: **Batı Edebiyatı**, Erzurum, Salkımsöğüt Yayınevi, 2010.
- Korovin, V.İ: **İstoriya russkoy literaturı XIX veka**, (1870-1890), çast 3, Moskva, Gumanitarnıy izdatelskiy tsentr, 2005.
- Krivenko, S. N: **Mihail Saltıkov-Şchedrin, Yego jizn i literaturnaya deyatelnost**, “Slujba i literatura”, (Çevrimiçi), <http://saltykov-schedrin.lit-info.ru/saltykov-schedrin/articles/krivenko-saltykov-schedrin/krivenko-saltykov-schedrin-3.htm>, 02 Haziran 2011.
- Kuleşov, V. İ: **İstoriya russkoy literaturı XIX veka, 70-90-e godı**, Vısşiya şkola, Moskva, 1983.
- Lebedev, Y. V: **Literatura**, Uçebnoye posobie dlya uçaşhsa 10 klassa, çast II, Moskva, İzd. Prosveşeniye, 1993.
- Lemke, M. K: **İz istorii russkoy satiriçeskoy jurnalistiki** (1857-1864), “Mir bojiy”, 1903.

- Lihaçev, D.S:
Pançenko, A.M. **Smeh v drevney Rusi**, Leningrad, İzd. Hauka, 1984.
- Livşid, L. Dramatiçeskaya satira M. E. Saltıkova-Şçedrina,”Teni”, Harkov, İzd. RGGY, 1999, (Çevrimiçi), <http://www.levlivshits.org/index.php/works/vopreki-vremeni/teni/96-teni-titul.html>, 20 Eylül 2011.
- Lomunov, K. H:
ve diğlerleri **Razvitiye realizma v russkoy literature**, Moskva, İzd. Nauka, 1973.
- Makaşin, S. A: **Saltıkov-Şçedrin, posledniye godı, 1875-1889**, biyografiya, Hudojestvennaya literatura, Moskva, 1989.
- Mezentsev, P. A: **Belinski i Russkaya literatura**, Moskva, İzdatelstvo Prosveşeniye, 1965.
- Milner-Gulland, R: İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, **Rusya ve Sovyetler Birliğı Tarihi**, çev. Metin Çulhaoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1993, C. VIII.
- Mornet, Daniel: **Fransız Edebiyatı Tarihi**, çev. Nevin Yürür, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1946.
- Nels, S: “Satira”, **Literaturnaya entsiklopediya v 11 tomah**, 1929-1939, Hudoj. lit., C. X, (Çevrimiçi), <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/lea/lea-5602.htm>, 10 Ağustos 2011.
- Nesin, Aziz: **Şiir, Yergi, Gülmece ve Taşlama**, İstanbul, Adam Yayınları, 1998.
- Novikov, N. İ: İzbranniye soçineniya, 1951, **Stati iz jurnala ‘Pustomelya’**, Elektronmaya publikatsiya, 2005, (Çevrimiçi), <http://www.rvb.ru/18vek/novikov/02comm/03.htm>, 17 Mayıs 2011.
- Novikov, N. İ: İzbranniye soçineniya, 1951, **Jivopisets tretye izdaniye 1775 goda**, yay. haz. N. İ. Novikov, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/n/novikow_n_i/text_0100.shtml, 18 Mayıs 2011.

- Olçay, Türkan: **Rus Edebiyatında Doğalcı Okul**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Olçay, Türkan: “Bir ‘Satyros’ Ustası: M. Y. Saltıkov-Şçedrin”, **Navisalvia/2008, Satyros**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009, s. 127-140.
- Olminski, M: **Stati o Saltıkove-Şçedrine**, Moskva, İzdatelstvo hud. lit, 1959.
- Özkaya Tüten: “18. Yüzyıl Rus Edebiyatı’nda Hiciv”, **Ankara Üniversitesi. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1990, s. 217-228.
- Özkaya, Tüten: **Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, Ankara, San Matbaası, 1977.
- Perin, Cevdet: **Fransız Edebiyatına Toplu Bir Bakış**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1948.
- Perin, Cevdet: **Fransız Edebiyatında Komedi ve Molière**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1944.
- Pospelov, G: **Edebiyat Bilimi**, çev. Yılmaz Onay, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 1995.
- Prohorov, A.M: Bolşaya Sovetskaya Entsiklopediya, **Satira**, Moskva, İzd. Sovetskaya Entsiklopediya, 1975, C. XXII, s. 608-610.
- Razumnik, İvanov: **M. E. Saltıkov-Şçedrin, jzn i tvorçestvo**, çast pervaya, 1826-1868, İzdatelstvo Fedaratsiya, Moskva, 1930, (Çevrimiçi), http://az.lib.ru/i/iwanowrazumnik_r_w/text_0390.shtml, 25 Haziran 2011.
- Saltıkov-Şçedrin: **Büyüklerle Masallar**, çev. Mazlum Beyhan, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1984.

- Saltıkov-Şçedrin:
M. E. **Sobraniye soçineniy v desyati tomah**, Moskva, İzdatelstvo Pravda, 1988, C. V, (Çevrimiçi),
http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0058.shtml,
26 Eylül 2011.
- Saltıkov-Şçedrin:
M. E. **Sobraniye soçineniy v dvatsati tomah**, Yay.haz. A. S. Buşmin, V. Y. Kirpotin, S. A. Makaşin, İzd. Akademii nauk, 1965, C. I, (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0283.shtml,
25 Haziran 2011.
- Saltıkov-Şçedrin:
M. E. **İstoriya odnogo goroda**, (Çevrimiçi),
http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0010.shtml,
28 Haziran 2011.
- Saltıkov-Şçedrin:
M. E. **Sobraniye soçineni v desyati tomah**, Moskva, İzdatelstvo Pravda, 1988, C. I, (Çevrimiçi),
http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0005.shtml,
26 Eylül 2011.
- Saltıkov-Şçedrin:
M. E. **Blagonamerenniye reçi**,
(Çevrimiçi),
http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0058.shtml,
28 Eylül 2011.
- Saltıkov-Şçedrin:
M. E. **Gospoda Golovlyovi**, (Çevrimiçi),
http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0015.shtml,
26 Eylül 2011.
- Saltıkov-Şçedrin:
M. E. **Sobremennaya idiliya**, Sobraniye soçineniy v 20 tomah, yay.haz. M. N. Bıçkov, Hudojestvennaya literatura, 1973, C. XV, (Çevrimiçi),
http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0060.shtml,
27 Haziran 2011.
- Saltıkov-Şçedrin:
M. E. **Pisma k tetenke**, Sobraniye soçineniy v desyati tomah, yay.haz. M. N. Bıçkov, Moskva, 1988, C. VII, (Çevrimiçi),
http://az.lib.ru/s/saltykow_m_e/text_0060.shtml,
07 Haziran 2011.

- Sandalcı, Sema: **Roma Edebiyatında Satira Türü, Kelimenin Kökeni ve Edebi Gelişimi**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2001.
- Sarıgöllü, Ayşe: Roma Edebiyatında Satira, Ankara, **Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları**, 1972.
- Skatov, N. N: **İstoriya russkoy literaturı XIX veka, vtoraya polovina**, Moskva, İzd. Prosveşeniye, 1987.
- Smith, P: **Rönesans ve Reform Çağı (Bir Sosyal Arkaplan Çalışması)**, çev. Serpil Çağlayan, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- S.N.K: **“Vospominaniya o M. E. Saltıkove”**, Jurnal İstoriçeskiy Vestnik, 1890, C. XLII, s. 12, s. 603-631.
- Stennik, Y.V: **Russkaya satira XVIII veka**, Leningrad, İzd. Hauka, 1985.
- Surkov, A.A: Kratkaya literaturnaya entsiklopediya, **Satira**, Moskva, 1971, İzd. Sovetskaya entsiklopediya, s. 673-680.
- Tımyanova, Y: **Mnimaya poeziya materiyalı po istorii poetičeskoj parodi XVIII i XIX veka**, Moskva, İzdatelstvo Akademia 1931.
- Turkov, A. M: **Saltıkov-Şçedrin**, Moskva, İzd. Molodaya gvardiya, 1964.
- Turkov, A. M: **Vremya i sovremenniki, stati o sovremennoy Rossii i russkoy literature**, Moskva, Noviy kluç, 2004.
- Tyunkin, K.İ: **Saltıkov-Şçedrin**, Moskva, İzd. Molodaya gvardiya, 1989.
- Urgan, Mina: **İngiliz Edebiyatı Tarihi I**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1986.
- Urgan, Mina: **İngiliz Edebiyatı Tarihi II**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1989.
- Vardar, Berke: **Ana Çizgileriyle Fransız Edebiyatı**, Ortaçağ ve 16. Yüzyıl, İstanbul, Dönem Yayınları, C. I.

- Veliçkina, A.A: **İstoriya russkoy literaturnoy kritiki XVIII-XIX vekov**, Praktikum, Gosudarstvenniy institut russkogo yazıka imeni A. S. Puşkina, Kafedra Mirovoy Literaturı, Moskva, 2005.
- Vulis, A. Z: **“Satira”, Znaçeniye slova ‘Satira’ v Bolşoy Sovetskoy Entsiklopedia**, (Çevrimiçi), <http://bse.sci-lib.com/article099866.html>, 16 Ağustos 2011
- Walicki, Andrzej: **Rus Düşünce Tarihi, Aydınlanma’dan Marksizme**, çev. Alaeddin Şenel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.
- Wilhelm, Vogelpohl: **Alman Edebiyatı Tarihi**, yay. haz. Ahmet Sarı, çev. Prof. Dr. Yavuz Erkoç, Orient Yayınları, t.y.
- Yalazı, Esra: **Lukianos’un Eserlerinde Toplumsal Hiciv, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2007.
- Zdbareva, E.Y: **Russkaya literatura XIX-XX vekov, “M. E. Saltıkov-tvorçeskiy put”**, İzd. MGU, 2001, C. I, s. 347-359.
- Zerçaninov, A. A: **Russkaya literatura**, Yay. haz. Prof. N. L. Brodski, Moskova, Gosudartsvvennoye uçebno-pedagogičeskaya izdatelstvo, 1940.
- Ziss, Avner: **“Trajik ile Komik”**, (Çevrimiçi) http://www.halksahnesi.org/incelemler/ziss_trajik_komik/ziss_trajik_komik.htm, 31 Mayıs 2011.